

Kas žvelgia į amžius ir siekia –
tik tas turi teisę kalbėti ir kurti.
Johanas Volfgangas Gėtė

PEDAGOGUI, MOKSLININKUI, VISUOMENĖS VEIKĖJUI POVILUI KAROBLIUI – 80 METŲ

Šiandien sportas, sporto mokslas apima daugelį dalykų, mokslo sričių, nagrinėja įvairias sporto formas, vertybes ir siekia atskleisti sporto fenomeną. Sportas – tai žmogaus galių, žmogaus talento raiška. Profesorius Povilas Karoblis yra sporto mokslo lyderis, o ši lyderystė pasiekta didžiuliu darbu, atsidavimu sporto mokslui, sporto treniruotės pedagogikai. Jis išliko garbingu piliečiu, kuriam, be mokslinio pažinimo, svarbi ir tos visuomenės, kurioje gyvena, dabartis ir ateitis.

Nuspelnęs Lietuvos Respublikos sporto darbuotojas, Lietuvos nusipelnęs treneris, profesorius, habilituotas daktaras Povilas Karoblis – vienas žymiausių Lietuvos sporto atstovų. Gimė 1932 m. sausio 1 d. 1955 m. baigė Lietuvos kūno kultūros institutą ir nuo tada dirba Lietuvos edukologijos universitete (iki 1992 Vilniaus pedagoginis institutas, 1992–2011 Vilniaus pedagoginis universitetas): 1955–1960 m. – Fizinio lavinimo katedros dėstytojas, 1960–1968 m. – Gamtos mokslų fakulteto prodekanas, 1968–1973 ir 1979–2002 m. Sporto metodikos katedros vedėjas, vėliau šios katedros profesorius.

1976 m. Tartu universitete apgynė daktaro disertaciją „Vidutinių ir ilgų nuotolių bėgikų rengimo metodika“, 1988 m. Maskvos centriniam kūno kultūros institute – habilituoto daktaro disertaciją „Vidutinių, ilgų ir 3000 m kliūtinio bėgimo aukštos kvalifikacijos sportininkų rengimo valdymo pagrindai“. 1973 m. jam suteiktas pedagoginis docento, 1990 m. – profesoriaus vardas.

Povilas Karoblis nuo jaunų dienų aktyviai sportavo: 1956 m. buvo Lietuvos slidinėjimo čempionas, 1954–1956 m. – Lietuvos lengvosios atletikos čempionatų prizinininkas, atstovavo Lietuvai I SSRS tautų spartakiadoje. Dirbdamas lengvosios atletikos rinktinės treneriu, parengė labai aukštos kvalifikacijos sportininkų – Lietuvos čempionų ir rekordininkų. Daugiau kaip 30 metų buvo Lietuvos bėgikų vyr. treneris. Dirbo lengvaatlečių treneriu Etiopijoje.

Profesorius Povilas Karoblis didžiulį darbą nuveikė Lietuvos sporto mokslo srityje. Jis – pagrindinio Lietuvos sporto mokslininkų žurnalo „Sporto mokslas“ vyriausiasis redaktorius (nuo 1995). Jo vadovaujamas žurnalas populiarus ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje. Be to, profesorius ilgametis Lietuvos mokslo tarybos Socialinių mokslų ekspertų komisijos, Lietuvos sporto mokslo tarybos, Europos sporto mokslo tarybos, Tarptautinės sveikatos, kūno kultūros, rekreacijos, sporto ir šokių tarybos (ICHPERSD) narys. Jis skaitė paskaitas Concordia universitete Monrealyje, Barry universitete Floridoje, mokslinius pranešimus Kanadoje, Etiopijoje, Prancūzijoje, Graikijoje, Vokietijoje, Čekijoje, Turkijoje, Rusijoje, Austrijoje, Irane ir kitose valstybėse. Svarbiausia mokslinės veiklos sritis – sporto treniruotės teorija, di-

daktika, sportinio rengimo pagrindai, olimpizmo filosofija. Jo pranešimai visada sulaukia didelio susidomėjimo, nes profesoriumi būdingas nuolatinis naujovių ieškojimas, gebėjimas modeliuoti mokslines idėjas, matyti ateitį. 2006 m. Povilui Karobliui suteiktas Lietuvos olimpinės akademijos akademiko vardas, Lietuvos kūno kultūros akademijos garbės profesoriaus vardas.

Profesorius aktyviai dalyvauja rengiant jaunuosius sporto mokslininkus. Jis daugelio doktorantūros komitetų vadovas, narys, disertacijų ekspertas ir oponentas. Recenzavo daugiau kaip 40 monografijų, vadovėlių, mokomųjų priemonių. Išskirtinis profesoriaus bruožas – geranoriškumas, noras padėti disertantui ar knygos autoriui.

Povilas Karoblis – vienas autoritetingiausių ir produktyviausių sporto mokslininkų Lietuvoje. Jis parašė ir išleido daugiau kaip 400 mokslinių ir metodinių straipsnių, knygų, vadovėlių, iš kurių mokosi ir kuriais vadovaujasi ne tik studentai, bet ir sportininkai, treneriai, dėstytojai, kurie įėjo į Lietuvos sporto pedagogikos aukso fondą. Labai populiarios jo knygos „Bėgimo treniruotės metodika“ (1974), „Lengvoji atletika“ (1985), „Sporto treniruotės teorija ir didaktika“ (1999), „Sportinio rengimo teorija ir didaktika“ (2005), „Vilniaus pedagoginio universiteto iškiliausi sportininkai ir treneriai“ (2008), „Trenerių profesinė kompetencija rengiant sportininkus olimpinėms žaidynėms (1996–2008)“ (su kt., 2009), „Lietuvos olimpinės akademijos raida (1989–2010): mokslas, žmonės, darbai“ (2011) ir kt.

Prof. P. Karoblis – aktyvus visuomenininkas. Ypač ženklus jo darbas Lietuvos olimpinėje akademijoje, kuriai vadovauja jau antrą dešimtmetį. Labai daug dėmesio skiria darbui su jaunimu, olimpiniam švietimui. Profesorius nuomone, morališkai, dvasiškai ir fiziškai išsilavinęs jaunimas – didžiausias tautos turtas. Olimpiniis švietimas reiškia tiek fizinį, tiek protinį lavinimą kartu. „Kiekvienas jaunas žmogus turi suprasti olimpinę dvasią, todėl svarbu varžytis ir tobulėti visose gyvenimo srityse – darbe, moksle, mene, sporte“, – sako prof. P. Karoblis.

Už nuopelnus Lietuvos sporto mokslo, sporto ir švietimo srityse prof. Povilas Karoblis apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino 5-ojo laipsnio ordinu, KKSD ordinu su grandine „Už nuopelnus Lietuvos sportui“, LTOK Garbės ženklu ir Olimpine žvaigžde, Tarptautinio kilnaus sportinio elgesio (Fair Play) komiteto laureato diplomu, Lietuvos Respublikos Seimo medaliu, Lietuvos Respublikos Prezidento V. Adamkaus vardiniu medaliu, Lietuvos lengvosios atletikos federacijos aukso medaliu ir daugeliu kitų apdovanojimų.

Profesoriaus P. Karoblio kūrybingumas, visuomeninis aktyvumas yra puikus pavyzdys, kaip reikia gyventi ir dirbti. 80-mečio proga linkime, kad profesoriaus veržlumas, energija, mokslinė išmintis niekada neišblėstų, kad ir toliau jis produktyviai testų plačią, įvairiapusę mokslinę ir visuomeninę veiklą, plėtotų olimpinio sporto idėjas.

„Gyventi – reiškia dirbti. Darbas yra žmogaus gyvenimas“, – teigė prancūzų rašytojas, filosofas Volteras. Šiuo principu ir vadovaujasi savo gyvenime Jubiliatas.

Prof. habil. dr. Kęstas Miškinis

SPORTO MOKSLAS 2012 SPORT SCIENCE 1(67) VILNIUS

LIETUVOS SPORTO MOKSLO TARYBOS
LIETUVOS OLIMPINĖS AKADEMIJOS
LIETUVOS KŪNO KULTŪROS AKADEMIJOS
LIETUVOS EDUKOLOGIJOS UNIVERSITETO
ŽURNALAS

JOURNAL OF LITHUANIAN SPORTS SCIENCE COUNCIL, LITHUANIAN OLYMPIC
ACADEMY, LITHUANIAN ACADEMY OF PHYSICAL EDUCATION AND
LITHUANIAN UNIVERSITY OF EDUCATIONAL SCIENCES

LEIDŽIAMAS nuo 1995 m.; nuo 1996 m. – prestižinis žurnalas

ISSN 1392-1401

Žurnalas įtrauktas į:

INDEX COPERNICUS duomenų bazę

Indexed in INDEX COPERNICUS

Vokietijos federalinio sporto mokslo instituto
literatūros duomenų banką SPOLIT

Included into German Federal Institute for Sport Science
Literature data bank SPOLIT

REDAKTORIŲ TARYBA

Prof. habil. dr. Algirdas BAUBINAS (VU)
Prof. habil. dr. Alina GAILIŪNIENĖ (LKKA)
Prof. dr. Jochen HINSCHING (Greisvaldo u-tas, Vokietija)
Prof. habil. dr. Algimantas IRNIUS (VU)
Prof. habil. dr. Jonas JANKAUSKAS (VU)
Prof. habil. dr. Janas JAŠČANINAS (Ščecino universitetas, Lenkija)
Prof. habil. dr. Julius KALIBATAS (Sveikatos apsaugos ministerijos Higienos institutas)
Prof. habil. dr. Povilas KAROBLIS (LOA, vyr. redaktorius)
Prof. dr. Romualdas MALINAUSKAS (LKKA)
Prof. habil. dr. Kęstas MIŠKINIS (LOA)
Prof. habil. dr. Vahur ÖÖPIK (Tartu universitetas, Estija)
Prof. habil. dr. Jonas PODERYS (LKKA)
Prof. habil. dr. Algirdas RASLANAS (KKSD)
Prof. habil. dr. Juozas SAPLINSKAS (VU)
Prof. habil. dr. Antanas SKARBALIUS (LKKA)
Prof. habil. dr. Juozas SKERNEVIČIUS (LEU)
Prof. dr. Arvydas STASIULIS (LKKA)
Kazys STEPONAVIČIUS (LTOK)
Prof. habil. dr. Stanislovas STONKUS (LKKA)
Prof. habil. dr. Povilas TAMOŠAUSKAS (VGTU)
Dr. Eglė KEMERYTĖ-RIAUBIENĖ (atsak. sekretorė)

Vyr. redaktorius P. KAROBLIS +370 5 262 2185

Atsakingoji sekretorė

E. KEMERYTĖ-RIAUBIENĖ +370 5 212 6364

El. paštas: egle.loe@takas.lt

Dizainas Romo DUBONIO

Viršelis dail. Rasos DOČKUTĖS

Redaktorė ir korektorė Zita ŠAKALINIENĖ

Anglų k. redaktorė Ramunė ŽILINSKIENĖ

Maketavo Valentina KERAMINIENĖ

Leidžia

LIETUVOS SPORTO
INFORMACIJOS CENTRAS

Žemaitės g. 6, LT-03117 Vilnius

Tel. +370 5 233 6153; faks. +370 5 213 3496

El. paštas: leidyba@sportinfo.lt

INTERNETE: www.sportinfo.lt/sportomoklas

Tiražas 200 egz. Užsakymas Nr. 24.

Kaina sutartinė

© Lietuvos sporto mokslo taryba

© Lietuvos olimpinė akademija

© Lietuvos kūno kultūros akademija

© Vilniaus pedagoginis universitetas

© Lietuvos sporto informacijos centras

TURINYS

ĮVADAS / INTRODUCTION	2
P. Tamošauskas. Studentų fizinio ugdymo kaitos pedagoginiai ir psichologiniai ypatumai	2
SPORTO MOKSLO TEORIJA // THEORY OF SPORT SCIENCE	9
R. Vainauskaitė. Olimpinių žaidynių informacinės sklaidos ypatumai Lietuvos žiniasklaidoje	9
R. Tamulaitienė, S. Norkus. Lietuvos politinių partijų sporto politikos programinių nuostatų analizė	19
SPORTO MOKSLO METODOLOGIJA // METHODOLOGY OF SPORT SCIENCE	27
D. Radžiukynas, N. Žilinskienė. Krepšinininkų judėjimo vertikalia kryptimi ypatumai	27
K. Milašius, B. Vyšniauskas. Skirtingų svorio kategorijų Lietuvos sunkiaatlečių fizinių ir funkcinių galių charakteristika ir jų lyginamoji analizė	33
K. Adambekov, A. Ilyassova, E. Akhmetova. Pedagogical basis of physical education among schoolchildren of Kazakhstan	39
OLIMPINIO SPORTO MOKSLO PEDAGOGIKA // PEDAGOGY OF OLYMPIC SPORTS SCIENCE	45
V. Žilionytė, S. Poteliūnienė. Olimpinio ugdymo programos realizavimą Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose skatinantys ir apsunkinantys veiksniai	45
A. Šarkauskienė. Neformaliojo fizinio ugdymo poveikis jaunųjų paauglių prigimtinių fizinių galių kaitai	51
S. Šukys, D. Majauskienė. Integruojanti vaikų ir jaunimo olimpinio ugdymo programa kaip mokyklos kultūros stiprinimo veiksnys	58
N. Strazdienė, E. Adaškevičienė. Apie Astos Budreikaitės daktaro disertaciją „Paauglių dorovinių vertybių raiška ir plėtotė olimpinio ugdymo pagrindu“	64
KRONIKA // CHRONICLE	70
Z. Zukowska, R. Zukowski. Etinis pasvarstymas apie profesinį sporto trenerio elgesį	70
INFORMACIJA AUTORIAMS // INFORMATION FOR AUTHORS	72

ĮVADAS INTRODUCTION

Studentų fizinio ugdymo kaitos pedagoginiai ir psichologiniai ypatumai

*Prof. habil. dr. Povilas Tamošauskas
Vilniaus Gedimino technikos universitetas*

Santrauka

Darbe siekiama išanalizuoti studentų fizinio ugdymo kaitos pedagoginius ir psichologinius ypatumus. Tikslui pasiekti keliami tokie uždaviniai: 1) nustatyti fizinio ugdymo veiklos tikslus, uždavinius ir principus; 2) išanalizuoti fizinio ugdymo pedagoginės ir psichologinės veiklos turinio ypatumus. Pasirinktas pedagoginės ir psichologinės veiklos principų analizės metodas. Fizinio ugdymo praktika, per visą nepriklausomybės laikotarpį besiplėtodama utilitarine-pragmatine kryptimi, neįsivertino studentų sąmonėje kaip vertybė. Studentų nepasitenkinimą kėlė privalomos pratybos kaip pagrindinė fizinio ugdymo forma. Nustatyti studentų fizinio ugdymo praktikai būdingi trūkumai: 1) fizinis ugdymas, realizuojamas privalomomis pratybomis, riboja studentams turinio ir formų pasirinkimo galimybes; 2) konceptualių, teoriškai pagrįstų fizinio ugdymo programų stoka; 3) vyraujantys autokratiniai dėstytojų santykiai su studentais; 4) prasta materialinė bazė ir nepakankama medicininė priežiūra. Iškilę būtinybę pereiti prie demokratiškesnės kūno kultūros leidžiant patiems studentams laisvai rinktis ugdymo priemones pagal poreikius, interesus ir norus. Pereinant prie kūno kultūros kaip laisvai pasirenkamo dalyko, būtina peržiūrėti veiklos tikslus, uždavinius ir principus, ugdymo turinio pedagoginius ir psichologinius ypatumus.

Apibrėžiant studentų fizinio ugdymo pedagoginės ir psichologinės veiklos tikslus buvo laikomasi šių bendrų švietimo pertvarkos principų: humaniškumo, demokratiškumo ir kaitos, į studento asmenybę žiūrėta kaip į absoliučią vertybę. Svarbiausias fizinio ugdymo tikslas kaitos kontekste – kūno kultūros priemonėmis puoselėti studento fizines ir psichines galias, atsižvelgiant į jo individualius gebėjimus, poreikius ir norus sudaryti sąlygas per saviugdą siekti brandžios kūno kultūros. Pagrindiniai uždaviniai: 1) puoselėti įvairiapusę fizinių ir psichinių galių plėtotę sudarant didesnes kūno kultūros priemonių pasirinkimo galimybes; 2) formuoti tvirtus sveikos gyvensenos pagrindus; 3) suteikti žinių kūno kultūros vertybėms pažinti, savarankiško sportavimo ir mankštinimosi raštingumui didinti; 4) išugdyti savarankiško sportavimo ir mankštinimosi gebėjimus bei įgūdžius; 5) puoselėti fizinio ugdymo vertybinę ir emocinę kultūrą.

Subjektyviojo kūno kultūros prado įprasminimas – svarbiausias fizinio ugdymo parametras. Individo poreikiai, pomėgiai ir interesai fizinio ugdymo sistemoje turi prioritetą prieš kitus ugdymo tikslus. Šiame kontekste pirmiausia būtina šalinti iš pedagoginės veiklos autokratinio valdymo metodus. Studentas neturi būti suvokiamas tik kaip ugdomosios veiklos objektas, vykdamas dėstytojo nurodymus, ugdymo paskirtis – taip organizuoti veiklą, kad atsiskleistų imanentinės ugdytinio galios, kurios padėtų geriau realizuoti save. Siūloma pedagoginėje veikloje: 1) siekti nuoširdaus bendravimo su ugdytiniu skatinant intelektualinį, emocinį ir valios potencialo plėtotę; 2) padėti ugdytiniui suvokti savo problemas, saviraidos tikslus ir juos transformuoti į veiklos motyvus; 3) bendradarbiaujant su ugdytiniais padėti jiems pajusti atsakomybę už šią veiklą. Partnerystė, demokratinis bendravimo stilius ir žmogiškų santykių normos yra svarbiausi pedagoginės veiklos ypatumai.

Demokratizuojant ir humanizuojant fizinio ugdymo vyksmą vienas iš svarbiausių dialektikos ypatumų – ugdymo turinio decentralizavimas. Taip sudaromos sąlygos ugdymo turinį individualizuoti ir diferencijuoti. Vertinant ugdytinį atkreiptinas dėmesys į jų išmokimą adekvačiai vertinti save. Objektivaus ir subjektyvaus vertinimo neatitikimas neretai sukelia konfliktines situacijas.

Raktažodžiai: *studentų fizinis ugdymas, pedagoginė ir psichologinė kaita, principai, humanizavimas, demokratizavimas.*

Įvadas

Šiuolaikinis akademinis jaunimas mato pasaulį, kuriame vyrauja pokyčiai, o tų pokyčių tempas vis greitėja. Nėra lengva susiorientuoti nuolat kintančioje egzistencinėje aplinkoje. Reikia susivokti, išsiaiškinti, kaip tokiomis aplinkybėmis, nepakenkiant savo psichinei ir fizinei sveikatai, įgyti profesinę kompetenciją, susiformuoti savo vertybių sistemą, pasiekti aukštą kultūros lygį.

Žmogus, norėdamas adekvačiai reaguoti į laikmečio iššūkius, turi būti pasirengęs nuolatinei kai-

tai, atsinaujinimui, todėl siekiama kurti atvirą žmogų. Atviras žmogus gali geriau pastebėti jį supančios aplinkos vertybes, jas suvokti, atsirinkti, įsisavinti ir atitinkamai pats keistis, tobulėti. Visos švietimo sistemos, taip pat ir universitetų, svarbiausias vaidmuo – kurti atvirą žmogų kultūrai ir demokratijai. Kūno kultūra, kaip bendroji kultūros dalis, negali likti nuošalėje nuo šių problemų sprendimo.

Padėdama žmogui egzistuoti, kūno kultūra kartu padeda geriau įgyvendinti jo pašaukimą. Ji aprėpia įvairius asmenybės funkcionavimo lygmenis – nuo

fizinio iki dvasinio. Žmogus, išsiugdęs kūno kultūrą, pasidaro vertingesnis ne tik sau, bet ir kitiems. Kūno kultūra gali padėti jam įsilieti į esamą kultūrą, perimti ir puoselėti jos vertybes kaip „sau ir kitiems“ pagrindą. Kaip žmogus sugeba susivokti ir išiprasinti konkrečioje, besikeičiančioje egzistencinėje aplinkoje, taip ir formuojasi laisva, kultūrai angažuota asmenybė.

Ši žmogiškąjį projektą padeda įgyvendinti ugdymas. Tai parama žmogui, pasirengusiam kurti savo projektą, kurio galutinis rezultatas – sveika, tvirta, kūrybiška asmenybė, išsiugdžiusi poreikį veikti ir kurti demokratinės visuomenės labui. Todėl universitetinės aukštosios mokyklos turi persitvarkyti, adekvačiai reaguoti į besikeičiančią situaciją, sudaryti sąlygas studentams susikurti fizinio ugdymo(si) sistemą, kuri tenkintų jų poreikius ir demokratinės visuomenės reikalavimus.

Fizinio ugdymo spragos

Reikia pripažinti, kad fizinio ugdymo praktika, per visą nepriklausomybės laikotarpį besiplėtodama daugiau utilitarine-pragmatine kryptimi, neišitvirtino studentų sąmonėje kaip vertybė, neįgijo reikiamų kultūros bruožų. Studentų nepasitenkinimą kėlė privalomos pratybos, kurias reglamentavo Kūno kultūros ir sporto įstatymas, nesuderintas su Aukštojo mokslo ir studijų įstatymu. Privalomos pratybos buvo vykdomos pažeidžiant Mokslo ir studijų įstatymą, nes jos dažniausiai buvo įtrauktos į studijų programas, neatitinkančias įstatymo nustatytų minimalių studijų dalyko apimties normų. Tai sukėlė precedentą, galintį daryti tiesioginę įtaką studentų pažangumo rodikliams. Paprastai kalbant, studentai privalėjo lankyti kūno kultūros pratybas, nors pagal teisės aktus galėjo to ir nedaryti. Tai kėlė studentų nepasitenkinimą, nes jie nebuvo garantuoti, jog, neįvykdžius tam tikrų kūno kultūros programos reikalavimų, nenukentės jų pažangumas ir jie nepatirs materialinių nuostolių. Taigi, studentų atstovybės, matydamos, kad kūno kultūra neatitinka privalomo dalyko reikalavimų, kėlė klausimą dėl jo panaikinimo. Jie savo reikalavimus grindė teisiniais argumentais ir Lietuvos studentų atstovybių sąjungos (LSAS) 2009 m. atlikto studentų viešosios nuomonės tyrimo rezultatais.

LSAS studentų nuomonės apie kūno kultūros dalyką Lietuvos aukštosiose mokyklose tyrimo duomenimis, 77 % apklaustųjų išsakė nuomonę, kad kūno kultūros dalykas negali daryti tiesioginės įtakos studentų pažangumo vertinimui. Apklausos dalyviai at-

skleidė ir kitas fizinio ugdymo spragas. Ketvirtadalis respondentų pažymėjo, jog nėra sudaromos sąlygos rinktis pageidaujama sporto šaka. Kas trečias tyrime dalyvavęs studentas teigė, kad kūno kultūros pratybos ne visada vyksta adekvačiai oro sąlygoms, kartais sportuojama lauke, kai oro sąlygos akivaizdžiai tam nėra tinkamos. Studentai skundėsi prasta sporto baze, inventoriumi, nepakankama medicinine priežiūra. Jų manymu, organizuojant fizines pratybas ne visada atsižvelgiama į studentų fizinį pajėgumą, sveikatos būklę, nėra parengtų diferencijuotų programų. Trečdalis respondentų manė, jog dėstytojų elgesys neadekvatus studentų sveikatos būklei.

Vis dėlto apklausos dalyviai pripažįsta fizinio aktyvumo svarbą žmogaus gyvenime – 43 % dalyvių rinkęsi kūno kultūrą, jeigu tai būtų pasirenkamas dalykas, o ne priverstinai įtrauktas į studijų programas bandant paneigti visuomenėje susiklosčiusią nuomonę, esą studentai nenori sportuoti. LSAS nuomone, kūno kultūra turi būti ne privalomas, bet pasirenkamas dalykas, ji turi būti vertinama įskaita ir nesiejama su studento akademinio pažangumo vertinimu, sporto bazėse būtina gerinti medicininę priežiūrą, užtikrinti saugią aplinką, fizinį ugdymo programų atitiktį studentų sveikatos būklei, naudoti fizinėms pratyboms kokybišką inventorių, o pratybos turi vykti tinkamoje higieniniu požiūriu aplinkoje ir atsižvelgiant į gamtines sąlygas.

Remiantis studentų išsakyta nuomone ir kitais tyrimais, galima teigti, jog šiandieninei studentų fizinio ugdymo praktikai būdingi tokie trūkumai:

- utilitarinė-pragmatinė studentų fizinio ugdymo kryptis, realizuojama privalomomis pratybomis, šiandien netenkina studentų poreikių ir neatitinka demokratinės visuomenės reikalavimų;
- fizinio ugdymo organizavimo tvarka riboja studentams turinio ir formų pasirinkimo galimybes;
- fizinio ugdymo turinys stokoja aiškesnio conceptualaus pagrindimo;
- nemaža dalis apklaustųjų yra nepatenkinti kūno kultūros dėstytojų kompetencija ir jų santykiais su studentais;
- silpna materialinė bazė neužtikrina saugios aplinkos ir neleidžia tenkinti fizinio aktyvumo poreikių;
- sporto bazėse nesudarytos sąlygos tinkamai medicininei priežiūrai.

Taigi, LSAS išsakyti argumentai, atskleistos fizinio ugdymo spragos padėjo apsispręsti Švietimo ir mokslo ministerijai ir Lietuvos rektorių konferencijai dėl kūno kultūros statuso universitetinėse

aukštosiose mokyklose. Jie, solidarizuodamiesi su studentų nuomone, rekomenduoja atsisakyti privalomų pratybų ir pereiti prie kūno kultūros kaip laisvai pasirenkamo dalyko.

Kūno kultūros pertvarkymas, suteikiant studentams laisvę rinktis kūno kultūrą kaip pasirenkamą dalyką, iškelia būtinybę peržiūrėti veiklos tikslus, uždavinius, principus, mokomojo veiklos proceso organizavimo tvarką, vertinimo reikalavimus ir pan.

Darbo tikslas – išanalizuoti studentų fizinio ugdymo kaitos pedagoginius ir psichologinius ypatumus. Tikslui pasiekti keliami tokie **uždaviniai**: 1) nustatyti fizinio ugdymo veiklos tikslus, uždavinius ir principus; 2) išanalizuoti fizinio ugdymo pedagoginės ir psichologinės veiklos turinio ypatumus. Pasirinktas pedagoginės ir psichologinės veiklos principų analizės metodas.

Fizinio ugdymo kaitos tikslai, uždaviniai ir principai

Fizinis ugdymas, kaip žmogaus ugdymo dalis, turi padėti spręsti bendrus Lietuvos socialinius, kultūrinius, švietimo klausimus. Visa mūsų šalies švietimo sistema remiasi keliomis pagrindinėmis teorinėmis kryptimis. Vienoje iš jų įtvirtinta nuostata, kad asmens ugdymas yra iš esmės kultūrinis vyksmas, įvairiose srityse sukauptų kultūros vertybių perteikimas ir perėmimas. Jackūno (2006) nuomone, kultūrinis švietimo matmuo, laiduojantis Lietuvos pedagoginės patirties sąsajas su pasaulinėje pedagogikoje besireiškiančia kultūros pedagogika, pertvarkos organizatoriams ir vykdytojams yra pagrindinis dalykas ir dabar.

Antra nuostata sietina su tolydžio pabrėžiamu siekiu užtikrinti ugdymo turinio ir ugdymo vyksmo sistemiškumą ir visuotinumą. Konceptualiuose dokumentuose vyrauja visuminis požiūris į asmenybę ir jos raidos vyksmą. Laikomasi nuostatos, kad asmens ugdymas turi remtis visų kultūros sričių vertybėmis.

Dar viena nuostata, užimanti ypač reikšmingą vietą ugdymo vyksme, tai asmenybės ugdymas. Įvairiapusė individo asmenybė, jo prigimtinių galių plėtotė laikoma pagrindiniu ugdymo tikslu. Ši humanistinės pedagogikos ir psichologijos tradicijomis besiremianti nuostata yra viena esmingiausių demokratinio švietimo principų. Be to, reikėtų nepamiršti ir nuolatinės kaitos, atsinaujinimo nuostatos. Ši nuostata ypač aktuali aptariant fizinio ugdymo pedagoginius ir psichologinius ypatumus. Taigi, humaniškumas, demokratiškumas ir kaita laikomi fundamentiniais Lietuvos švietimo pertvarkos principais.

Apžvelgti principai, nuostatos daugiau ar mažiau buvo įgyvendinami ir pertvarkant viso studentų fizinio ugdymo elementus: ugdymo tikslus, uždavinius, ugdymo turinį, ugdymo vyksmą, metodus, vertinimo sistemą. Tačiau studentų atskleistos fizinio ugdymo spragos verčia grįžti prie šių klausimų, keisti ir koreguoti esančią situaciją. Pažymėtina, kad sunkumus daugiausia lėmė lėšų, intelektinių jėgų, profesinės kompetencijos stoka, taip pat inertiškumas, priešinimasis naujovėms.

Apibrėžiant studentų fizinio ugdymo pedagoginės ir psichologinės veiklos pertvarkos tikslus buvo laikomasi bendrų švietimo pertvarkos principų. Pagrindinis studentų **fizinio ugdymo tikslas** – kūno kultūros priemonėmis puoselėti studento asmenybės, kaip absoliučios vertybės, fizinės, psichinės galios, atsižvelgiant į jo individualius gebėjimus, poreikius ir norus sudaryti sąlygas per saviugdą siekti brandžios kūno kultūros.

Siekiant šio tikslo **pagrindiniai uždaviniai** yra:

1. Puoselėti įvairiapusę fizinių ir psichinių galių plėtotę sudarant didesnes kūno kultūros priemonių pasirinkimo galimybes.

2. Formuoti tvirtus sveikos gyvensenos pagrindus.

3. Suteikti žinių kūno kultūros vertybėms pažinti, savarankiško sportavimo ir mankštinimosi raštingumui didinti.

4. Išugdyti savarankiško mankštinimosi ir sportavimo gebėjimus bei įgūdžius.

5. Puoselėti fizinio ugdymo vertybinę ir emocinę kultūrą.

Dabar universitetuose ypač aktualu įtraukti kuo daugiau studentų į fiziškai aktyvią veiklą, sudaryti sąlygas studentams kūno kultūros ir sporto priemonėmis stiprinti sveikatą, likviduoti fizinio krūvio deficitą, pagerinti fizinį parengtumą, padėti išsiugdyti gyvenimui ir profesijai būtinų mankštinimosi ir sportavimo įgūdžių, gebėjimų ir kompetencijų sistemą.

Fiziniam ugdymui, kaip pedagoginės srities dalykui, čia ir atitenka tas vaidmuo. Atsižvelgiant į individo gebėjimus, padėti jam pasiekti tą savimonės ir saviugdą lygį, kad kūno kultūra jam taptų vertybe, neatsiejama gyvenimo kokybės dalimi.

Norint pertvarkyti fizinį ugdymą šia linkme, būtina šalinti priežastis, deformuojančias esminius kūno kultūros bruožus. Pirmiausia reikia atsisakyti autokratinio valdymo metodų. Studento asmenybės neturėtų būti suvokiama tik kaip ugdomosios veiklos objektas, akumuliuojantis, vykdamas dėstytojo nurodymus. Ugdymo paskirtis – taip organizuoti

veiklą, kad atsiskleistų imanentinės ugdytinio galios, kurios padėtų visapusiškiau realizuoti save.

Humanistinės pedagogikos atstovai labai kritiškai vertina tradicinį, klasikine koncepcija grindžiamą ugdymą, neigia socialinį užsakymą kaip ugdymo tikslų ištaką ir teigia, kad tokiam užsakymui reikia tendencingai parinkti ugdymo turinį (Rogers, 1968; Maslow, 1969, 1971). Humanistinės pedagogikos požiūriu tradiciniam, autokratiniam ugdymui būdingus neigiamus rezultatus lemia šios nuostatos: 1) pernelyg idealizuojama ugdytojo ir ugdytinių veikla; 2) ugdytojas perdėtai rūpinasi savo ugdytiniais, nesudaro sąlygų patiems pasirūpinti; 3) ugdytojai mano, jog jie viską žino ir taip slopina ugdytinių aktyvumą; 4) konservatyvus ugdymo turinys yra pedagoginio autoritarizmo priežastis.

Humanistinės pedagogikos kūrėjai siūlo kitus pedagoginės veiklos principus: 1) siekti nuoširdaus bendravimo su ugdytiniu, jį nuolat teigiamai vertinti skatinant intelektualio, emocinio ir valios potencialo plėtrą; 2) padėti ugdytiniui suvokti save, savo problemas, saviraidos tikslus ir juos transformuoti į veiklos motyvus; 3) bendradarbiauti su ugdytiniais planuojant ugdymo veiklą, kad jie pajustų atsakomybę už šią veiklą ir jos rezultatus; 4) optimizuoti ugdymo procesą, grindžiamą ugdytinių poreikiais.

Fizinio ugdymo turinio ypatumai

Tokiais principais organizuojant ugdymą, pirmiausia reikia visų struktūrinių komponentų veiksmų vienovės ir tarpusavio sąveikos. Iš veiklos eliminuojama prievarta ir psichologinis spaudimas. Partnerystė, demokratinis bendravimo stilius ir žmogiškų santykių normos yra svarbiausi pedagoginės veiklos ypatumai. Šiais principais paremtos ugdymo nuostatos nurodo, kad ugdytojui nereikia prisiimti visos atsakomybės už ugdytinio išugdyimą, to neįmanoma padaryti, galima tik padėti jam mokytis, ugdytis. Atsakomybę turi pasidalyti abu tarpusavyje sąveikaujantys partneriai. Kita vertus, nustatyta, kad ugdytiniai pakankamai išsamiai įsisavina tik jų poreikius atitinkančią medžiagą. Kalbant apie ugdymo turinį, vienas iš svarbiausių didaktikos ypatumų – ugdymo turinio decentralizavimas. Ugdytojas, atsižvelgdamas į bendriausią valstybės institucijų nustatytą turinį, konkrečius ugdymo tikslus formuluoja pats, bendradarbiaudamas su ugdytiniais. Ugdytinis, dalyvaudamas formuluojant ugdymo tikslus, pats imasi atsakomybės už savo veiklą ir jos rezultatus, įpranta priiminėti sprendimus, susijusius su asmenine rizika. Labai svarbu išsiugdyti šią savybę, be jos

neįmanomas sėkmingas gyvenimas demokratinėje, laisva konkurencija grindžiamoje visuomenėje. Vertingiausi ugdymo metodai tie, kurie skatina ugdytinių savarankišką pažinimo veiklą, įvairių problemų sprendimą, kūrybiškumo plėtrą per diskusijas, mokomuosius projektus, grupinius aptarimus ir pan. Ugdytiniais pirma reikia įdiegti žinių svarbą, o tik tada šią svarbą susieti su ugdymo turiniu.

Studentams reikėtų suteikti tam tikrą dalį pasaulėžiūrinių žinių, t. y. žinių apie kūno kultūros esmę, prasmę, jos vertybes, socialinę, kultūrinę reikšmę ir pan. Taip pat studentai turėtų disponuoti elementariomis žiniomis apie žmogaus organizmą, jo fiziologinius, higieninius ypatumus, jų funkcionavimą šiuolaikinės industrinės visuomenės sąlygomis. Į šių žinių bloką įeitų ir žinios apie sveiką gyvenseną, kūno kultūros vaidmenį kovojant su negatyviais išoriniais ir vidiniais padariniais. Suprantama, studentai turi gauti ir specialių žinių apie kūno kultūros priemonių panaudojimą savo fizinei būklei gerinti. Derinant pasaulėžiūros ir antropologijos žinias sudaroma galimybė formuoti pozityvią nuostatą kūno kultūros atžvilgiu, o specialiomis žiniomis grindžiamas praktinis šių nuostatų įgyvendinimas.

Demokratizuojant ir humanizuojant fizinio ugdymo vyksmą reikia ieškoti būdų, kaip suteikti ugdytiniui daugiau laisvės. Laisvės parametras fizinio ugdymo procese padeda jį individualizuoti ir diferencijuoti. Tai susiję su laisvu kūno kultūros priemonių ir formų pasirinkimu. Tokio pobūdžio fizinio ugdymo liberalizavimas leidžia sudaryti lankstesnę ir paslankesnę ugdymo turinį, pritaikyti jį aktualiems studentų poreikiams tenkinti atsižvelgiant į jų norus, interesus, vertybines orientacijas ir pan. Kaip rodo įvairių autorių darbai, geriausių rezultatų formuojant individo kūno kultūrą pasiekama, kai atsižvelgiama į individualias motorines charakteristikas, socialinius, psichologinius veiksnius, morfofunkcinius ypatumus ir pan. (Бальсевич, 1992; Лубышева, 1992; Лях, 1990).

Siekiant fizinio ugdymo tikslų, būtina sudaryti kuo palankesnę emocinį foną. Fizinio pratimų emocingumas daro jas patrauklias, didina emocinę individo patirtį. Emociniai išgyvenimai, susiję su fiziniu aktyvumu, veiklos tikslu ir teigiamo veiklos rezultato lūkesčiais, sudaro individo socialinės emocinės patirties turinį. Kai ši patirtis negatyvi, formuojasi negatyvi asmenybės pozicija. Viena iš pagrindinių prasto studentų fizinio aktyvumo priežasčių gali būti pozityvios emocinės patirties stygius per fizines pratimus (Tamošauskas, 2000).

Reikšminga fizinio ugdymo dalis yra vertinimo sistema. Vertinant ugdytinius, atkreiptinas dėmesys į ugdytinių išmokimą adekvačiai vertinti save. Objektivaus ir subjektyvaus vertinimo neatitikimas neretai sukelia konfliktines situacijas. Studentas neturi būti gniuždomas, vertinimo sistema turi jam įdiegti pasitikėjimą savimi, jis turi pajusti savo fizinio tobulėjimo sėkmę. Studentas turi pats gebėti vertinti, kiek jo fizinis parengtumas, funkcinė organizmo būklė atitinka jo asmenybės poreikius. Gerai sutvarkyta sporto bazė, patrauklūs fiziniai pratimai, dėstytojų ir studentų santykiai – visa tai sudaro tinkamą emocinį klimatą, kuris poreikių formavimui yra labai svarbus.

Asmenybė labai sudėtinga sistema, todėl ugdomoji informacija turi pasiekti tas struktūras, kurios lemia kūno kultūros ir kitų bendražmogiškų vertybių suvokimo asmenybės lygmeniu galimybes. Tai asmenybės psichologiniai dariniai, kurie ugdytiniui padeda pertvarkyti gaunamą informaciją. Fizinio ugdymo sistemoje itin svarbu atskleisti studentų reagavimo į pateiktą ugdomąją informaciją būdus. Šis komponentas leidžia nustatyti informacijos reikšmę ugdytiniui. Pasak Bitino (2000), yra penki vidinio reagavimo tipai: 1) rekonstrukcinis – ugdytiniui informacija labai reikšminga ir iš esmės keičia jo asmenybės struktūras; 2) konstrukcinis – gauta informacija įtvirtina, plėtoja anksčiau susiformavusias asmenybės savybes; 3) konformistinis – ugdytinio perimta informacija nekeičia jo asmenybės, o egzistuoja greta turimų individualių savybių; 4) indiferentinis – informacija ugdytiniui nereikšminga, išnyksta drauge su situacija nepalikdama ryškesnių asmenybės pokyčių; 5) konfliktinis – pateiktoji informacija prieštarauja ugdytinio jau turimoms ypatybėms (žinioms, nuostatomis ir kt.), todėl yra atmetama, gali net skatinti priešiškus ugdymiesiems veiksmams.

Pagal vidines ugdytinio reakcijas sunku spręsti, kokių lygmeniu realizuojamas ugdymo tikslas, nes šis procesas nėra tiesiogiai stebimas. Geriausia apie tai spręsti pagal ugdytinio išorinius veiksmus, pagal jo pasisakymus, požiūrį į kūno kultūrą ir pagal praktišką fizinį aktyvumą. Tai parodo, kokių lygiu gauta informacija pasiekė asmenybės struktūras ir integrovosi į jos kultūros sistemą. Šios grįžtamosios informacijos pagrindu galima palyginti pedagoginės veiklos rezultatus su užsibrėžtu tikslu ir ja remiantis koreguoti pedagoginius veiksmus ir konstruoti naują ugdymo situaciją. Taip fizinio ugdymo struktūra įgyja holistinį pobūdį. Todėl fizinio ugdymo procese perdėtai akcentuoti ugdomieji veiksmai nėra

pakankama sąlyga spręsti apie šio proceso funkcionavimo rezultatyvumą. Išskirtinis dėmesys turėtų būti skiriamas asmenybės reagavimo į ugdomąją informaciją tipo nustatymui. Vadinasi, grįžtamoji informacija sujungia visus ugdymo komponentus į sistemą ir laiduoja pedagoginio vyksmo produktyvų funkcionavimą.

Baigiant norėtusi pabrėžti, kad kaitos, atsinaujinimo, tobulėjimo nuostata susidaro iš esmės paties žmogaus dvasioje, tai sudėtinga, lengvai pažeidžiama ir tiksliai neprognozuojama sritis. Kaip yra pažymėjusi mūsų visos švietimo reformos kūrėja Meilė Lukšienė, „įtampa tarp asmenybės ir idealaus ateities vaizdo – tai vienas iš kaitos variklių šalia aktyvių jos veiksnių. Jei nuotolis tarp abiejų taškų per didelis, variklio jėga mažėja, jei pernelyg mažas – jis dažnai nemobilizuoja pastangų. Jei kaita nesiremia stabiliais taškais, jei kaita iš pagrindų griaua tą stabilumą, neduoda kaitoje atokvėpio, rezultatai vargu ar bus džiuginantys“ (Lukšienė, 2000, 102–103).

Išvados

1. Fizinis ugdymas kaip pedagoginė disciplina aukštojoje mokykloje yra nepakankamai pasirengusi efektyviai funkcionuoti tenkinant studentų ir demokratinės visuomenės poreikius. Fizinio ugdymo organizavimas privalomomis pratybomis, ribojant studentams turinio ir formų pasirinkimo galimybes, konceptualių, teoriškai pagrįstų fizinio ugdymo programų stoka, vyraujantys autokratiniai dėstytojų santykiai su studentais, prasta materialinė bazė, nepakankama medicininė priežiūra tampa studentų nepasitenkinimo kūno kultūra priežastimi.

2. Prieštaravimai, glūdinys pačioje kūno kultūroje, yra pagrindinė metodologinė fizinio ugdymo kaitos priežastis. Objektivos kūno kultūros, kaip tam tikros visuomenės sąmonėje susiformavusios vertybių visumos, ir subjektyvios kūno kultūros, reiškiančios asmenines individo nuostatas ir santykių jos atžvilgiu, prieštaravimų sąveika ir nulemia fizinio ugdymo pobūdį, jo tikslus ir uždavinius.

3. Subjektyviojo kūno kultūros prado įprasminimas ugdymo realybėje yra svarbiausias fizinio ugdymo parametras. Individo poreikiai, pomėgiai ir interesai fizinio ugdymo sistemoje turi prioritetą prieš kitus ugdymo tikslus. Todėl fizinio ugdymo tikslai turėtų išplaukti iš sąlygų, laiduojančių kūrybines asmenybės. Šiame kontekste pagrindinis fizinio ugdymo tikslas – atsigręžti į studento asmenybę ir kūno kultūros priemonėmis puoselėti fizines ir psichines galias kaip visavertės asmenybės raidos pagrindą.

4. Pertvarkant fizinį ugdymą pagal bendras švietimo humaniškumo, demokratiškumo, kaitos principų ir humanistinės pedagogikos paradigmas, pirmiausia savo pedagoginėje praktikoje reikia atsisakyti autokratinio valdymo metodų. Studento asmenybė neturi būti suvokiama kaip ugdomosios veiklos objektas, o veiklą reikia organizuoti taip, kad atsiskleistų imanentinės ugdytinio galios. Organizuojant ugdymą šiais principais iš šios veiklos eliminuojama prievarta ir psichologinis spaudimas. Partnerystė, demokratinis bendravimo stilius ir žmogiškų santykių normos yra svarbiausi pedagoginės veiklos ypatumai.

5. Demokratizuojant ir humanizuojant fizinio ugdymo vyksmą vienas iš svarbiausių didaktikos ypatumų – ugdymo turinio decentralizavimas. Taip sudaromos sąlygos ugdymo turinį individualizuoti ir diferencijuoti. Tai susiję su laisvu kūno kultūros priemonių ir formų pasirinkimu, kuris įgalina sudaryti lankstesnį ir paslankesnį ugdymo turinį, pritaikyti jį aktualiems studentų poreikiams tenkinti.

LITERATŪRA

1. Bitinas, B. (2000). *Ugdymo filosofija*. Vilnius: Enciklopedija.
2. Jackūnas, Ž. (2006). *Lietuvos švietimo kaitos linkmės*. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas.
3. Lukšienė, M. (1993). Atsinaujinimo (kaitos) nuostata ir poreikis. Iš: *Lietuvos švietimo reformos gairės* (pp. 102–103). Vilnius: Valstybinis leidybos centras.
4. Maslow, A. H. (1969). Humanistic Education as Professional Education. *New Directions in Teaching*, 2, 6–8.
5. Maslow, A. H. (1971). *The Father Reaches of Human Nature*. New York: Harper.
6. Rogers, C. R. (1968). *Freedom to Learn*. N. Y.
7. Tamošauskas, P. (2000). *Humanistiškai orientuotas studentų fizinis ugdymas*. Vilnius: Technika.
8. Бальсевич, В. К. (1992). *Физическая культура человека: состояние, проблемы и стратегия развития на перспективу*. М.: ГЦОЛИФК.
9. Лубышева, Л. И. (1992). *Концепция формирования физической культуры человека*. М.: ГЦОЛИФК.
10. Лях, В. И. (1990). Ориентиры перестройки физического воспитания в общеобразовательной школе. *Теория и практика физической культуры*, 9, 10–14.

PEDAGOGICAL-PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF THE ALTERATION OF STUDENTS' PHYSICAL EDUCATION

*Prof. Dr. Habil. Povilas Tamošauskas
Vilnius Gediminas Technical University*

SUMMARY

Pedagogical-psychological aspects of the alteration of students' physical education have been analysed. In order to achieve the purpose the following tasks have been raised: to define the objectives, tasks and principles of physical education and to analyse the peculiarities of the content of pedagogical-psychological activities of physical education

The method of the analysis of the principles of pedagogical-psychological activities has been chosen. During the whole Independence period the physical training practice, which developed under utilitarian, pragmatic conditions, hasn't been consolidated as a true value in students' mind. Students were not satisfied with the compulsory education as the main form of physical education. The following drawbacks specific to students' physical training practice have been determined: 1) compulsory physical education limits students' choice opportunities of the content and form; 2) shortage of the conceptual, theoretically-proven physical education programs; 3) prevailing autocratic lecturer-student relationship; 4) poor material basis and insufficient medical care. Based on students opinion poll there was a necessity to move to a more democratic physical education and to enable students

to freely choose training facilities according to their needs, interests and intentions. Physical education as an optional subject requires reconsidering objectives, tasks and principles, pedagogical-psychological aspects of the education content.

The principles of general education reconstruction: humanity, democracy and change were considered while defining the objectives of students' pedagogical-psychological activities. The basic aim of physical education in the context of alteration while considering the students' personality as an absolute value, by means of physical training facilities, is to develop physical and mental powers according to individual capabilities, needs and intentions and to establish conditions to seek for mature physical education. While achieving this purpose the main tasks are as follows: 1) to encourage the development of versatile physical and mental powers by providing wider choice of opportunities for physical training facilities; 2) to develop healthy living basics; 3) provide knowledge about physical training values, improve individual sports and training literacy; 4) to develop individual sport and exercise capabilities and skills; 5) To nurture virtuous and emotional culture of physical education.

Subjective origin of physical training is the main physical training parameter. Needs, hobbies and interests have the priority against other training objectives from the physical education system. In this context autocratic control methods must be eliminated in the pedagogical activity. A student cannot be considered as a training object, following lecturer's instructions; the purpose of training is to organize activities, to disclose immanent powers, which will help fully fulfil one's potential (K. Rogers, 1968; A. Maslow, 1971). It is necessary to achieve: 1) sincere cooperation with the student, encouraging the development of intellectual, emotional and willpower potential; 2) giving help to students in perceiving their problems, self-development objectives and transform them into activity motives; 3) cooperation with

students in order to make them take responsibility for their activities.

Partnership, democratic communication style and standards of human relationship are the most important aspects of the pedagogical activity. Decentralization of the training content is one of the most important dialectic properties in case of democratization and humanization of the process of physical training. Thus it is possible to individualize and differentiate education content. While assessing student, attention is paid to their ability to objectively evaluate themselves. Inadequacy between objective and subjective assessment often causes problematic situations.

Keywords: students' physical education/training, pedagogical-psychological alteration, humanization, democratization.

Povilas Tamošauskas
Vilniaus Gedimino technikos universiteto
Kūno kultūros katedra
Saulėtekio al. 28, LT-10225 Vilnius
El. paštas: povilas.tamosauskas@vgtu.lt

Gauta 2012 02 06
Patvirtinta 2012 03 09

SPORTO MOKSLO TEORIJA THEORY OF SPORT SCIENCE

Olimpinių žaidynių informacinės sklaidos ypatumai Lietuvos žiniasklaidoje

Rūta Vainauskaitė

Vytauto Didžiojo universitetas

Santrauka

Prieš daugelį amžių Graikijoje atsiradusios olimpinės žaidynės, buvusios religinės šventės dalimi ir prisimintos tik Renesanso epochoje, mūsų laikais literatūroje traktuojamos kaip svarbiausias sporto įvykis pasaulyje, kuriame susipina politiniai, ekonominiai, kultūriniai interesai. Tai milžiniškos auditorijos dėmesį pritraukiantis renginys, kuriam išskirtinę reikšmę rodo šiuolaikinė žiniasklaida. Dėl to olimpinės žaidynės virsta svarbiu mokslinių tyrimų objektu. Olimpinių žaidynių sklaidą visuomenės informavimo priemonėse nagrinėja nemažai užsienio autorių (A. Bernstein, A. Rowe, A. C. Billings, J. W. Lee, J. Maguire, G. Lippe ir kt.). Šio straipsnio tikslas yra atskleisti Lietuvos spaudoje publikuojamų olimpinių naujienų ir per televiziją transliuojamų žaidynių informacinės sklaidos ypatumus. Darbo objektu pasirinkta Lietuvos žiniasklaidoje pateikiama informacija apie olimpines žaidynes. Užsibrėžtam darbo tikslui pasiekti buvo iškelti keli uždaviniai: ištirti, kokią savo turinio dalį Lietuvos žiniasklaida – spauda ir televizija – skiria olimpinėms naujienoms, sporto varžybų transliacijoms; atskleisti, apie kokią olimpinę sporto šaką dažniausiai yra rašoma mūsų šalies spaudoje ir kokių sporto šakų varžybų daugiausia transliuojama per televiziją; ištirti, kokią dėmesį (turinio dalį) Lietuvos spauda ir televizija skiria vyrų ir moterų olimpinėms sporto varžyboms; išnagrinėti, koks vaidmuo spaudos naujienų turinyje, varžybų programų pobūdyje tenka informacijos sklaidai apie žaidynėse dalyvaujančius Lietuvos sportininkus.

Tyrimo rezultatai patvirtino iškeltas hipotezes. Pirma, Lietuvos žiniasklaida (spauda ir televizija) vykstančioms olimpinėms žaidynėms skiria vis didesnę savo turinio dalį: publikacijų skaičius spaudoje didėja kiekybiškai ir kokybiškai, nacionalinis transliuotojas žiūrovams pateikia daugiau olimpinių varžybų transliacijų, kuriamos specialios, žaidynėms skirtos laidos. Antra, spaudoje didžiausias dėmesys skiriamas publikacijoms apie krepšinį, televizijoje – krepšinio rungtynių transliacijoms, nes tai populiariausia sporto šaka Lietuvoje, šios šakos sportininkai nuolat pasiekia puikių rezultatų. Trečia, Lietuvos spauda ir televizija, kaip ir kitų šalių žiniasklaida, daugiau dėmesio skiria vyrų sporto varžyboms nei moterų. Tam įtakos turi, kiek vyrų, moterų sportininkų dalyvauja varžybose, kokių sporto šakų ir kokius rezultatus pasiekia. Taip pat pažymėtina, kad kai kurios sporto šakos, kuriose dalyvauja vyrai, suvokiamos tiesiog kaip įdomesnės, patrauklesnės. Ketvirta, žiniasklaida Lietuvoje pirmiausia orientuojasi į naujienas, rezultatus tų varžybų, kuriose dalyvauja mūsų šalies sportininkai, ypač tie atletai, iš kurių tikimasi gerų rezultatų, kuriems prognozuojami olimpiniai medaliai, nes tai labiausiai domina skaitytojus ir žiūrovus. Todėl tiek didžioji dalis spaudoje spausdinamų publikacijų, tiek televizijos transliuojamų varžybų yra susijusios su Lietuvos atletų pasirodymais.

Raktažodžiai: olimpinės žaidynės, informacinė sklaida, spauda, televizija.

Įvadas

Olimpinės žaidynės pastaraisiais dešimtmečiais literatūroje traktuojamos kaip svarbiausias, globalus sporto įvykis, prikaustantis viso pasaulio dėmesį. Todėl nenuostabu, kad artėjant olimpinėms žaidynėms Londone vis dažniau visų mintys ir žiniasklaidos dėmesys vėl krypsta į šį didingą įvykį. Šiuolaikinės olimpinės žaidynės yra daugialypis pasaulinis įvykis, turintis įvairių reikšmių iš viso pasaulio dalyvaujantiems atletams, žiūrovams, olimpinės žaidynės organizuojančiam miestui ar valstybei, olimpiniam sąjūdžiui ir įvairialypei televizijų transliacijas žiūrinčiai auditorijai (Samatas, 2007). Joms skiriamas ir išskirtinis žiniasklaidos dėmesys, ypač žaidynių laikotarpiu, kai spaudos puslapiai mirga nuo olimpinių naujienų, televizijų, transliuojančių žaidynes, tinklelio turinio didžiąją dalį užima iš olimpinių

stadionų transliuojamos varžybos. Dėl šių priežasčių žaidynės tampa puikiu tyrimų instrumentu.

Nors savo prigimtimi olimpinės žaidynės pirmiausia yra sporto renginys, tačiau kaip pagrindinės jų varžybų transliacijų žiūrėjimo priežastys įvardijamos ne domėjimasis sportu, o didžiavimasis savo šalimi, domėjimasis savo atletų pasirodymais (Billings, Eastman, 2002).

Sportas – populiaris ir stipri socialinė institucija – atlieka svarbų vaidmenį perduodant ir konstruojant pagrindines reikšmes, simbolius, įvaizdžius visuomenėje. Jis daro įtaką mūsų mąstymui ir mūsų vertybėms. Žiniasklaida atspindi, reprezentuoja, perteikia lyčių suvokimą, ji tarsi perduoda žinią apie vyrų ir moterų padėtį visuomenėje, o kartu apie jų laimėjimus ir santykį sporto pasaulyje (Crossman, Vincent, Speed, 2007).

Šio darbo tikslas – atskleisti Lietuvos spaudoje publikuojamų olimpinių naujienų ir per televiziją transliuojamų žaidynių ypatumus.

Darbo uždaviniai: 1) ištirti, kokią savo turinio dalį Lietuvos žiniasklaida – spauda ir televizija – skiria olimpinėms naujienoms, sporto varžybų transliacijoms; 2) atskleisti, apie kokią olimpinę sporto šaką dažniausiai yra rašoma mūsų šalies spaudoje ir kokių sporto šakų varžybų daugiausia transliuojama per televiziją; 3) ištirti, koki dėmesį (turinio dalį) Lietuvos spauda ir televizija skiria vyrų ir moterų olimpinėms sporto varžyboms; 4) išnagrinėti, koks vaidmuo spaudos naujienų turinyje ir varžybų programų pobūdyje tenka informacijos sklaidai apie žaidynes dalyvaujančius Lietuvos ir kitų šalių sportininkus.

Darbo objektas – Lietuvos žiniasklaidoje pateikiama informacija apie olimpines žaidynes.

Taikyti keli **tyrimo metodai:** literatūros analizė aprašomuoju ir lyginamuoju metodais, kiekybinė ir kokybinė turinio analizė, kokybiniai giluminiai interviu.

Hipotezės: 1. Lietuvos žiniasklaida vis daugiau savo turinio (straipsnių, transliacijų skaičiaus ir trukmės) skiria vykstančioms olimpinėms žaidynėms. 2. Daugiausia dėmesio Lietuvos žiniasklaidoje skiriama krepšinio rungtynių transliacijoms ir naujienoms apie šią sporto šaką. 3. Daugiau dėmesio skiriama vyrų sporto varžyboms nei moterų. 4. Tiek Lietuvos spaudoje, tiek televizijoje daugiau pateikiama naujienų ir transliacijų tų sporto varžybų, kuriose dalyvauja mūsų šalies sportininkai.

Tyrimo metodologinė apžvalga

Iškeltam tikslui pasiekti buvo pasirinkti du laiko pjūviai – 2004 m. Atėnuose ir 2008 m. Pekine vykusios olimpinės žaidynės. Tyrimo metu analizuota dviejose Lietuvos žiniasklaidos priemonėse – spaudoje ir televizijoje – pateikiama informacija naudojant kiekybinę ir kokybinę turinio analizę, lyginamąjį metodą. Siekiant pagilinti tyrimą, patikslinti tyrimo rezultatus ir juos vertinti, atlikti keturi kokybiniai giluminiai interviu. Spaudos analizei pasirinktas Lietuvos dienraštis „Lietuvos rytas“, o televizijos – olimpinės žaidynes Lietuvoje transliuojančių Lietuvos televizijos pirmojo (LTV) ir antrojo (LTV2) kanalų programos žaidynių laikotarpiu.

Analinės kategorijos. Publikacijų turinio analizė buvo vykdoma remiantis: publikacijų skaičiumi, tematika, sporto šaka (apie kurią rašoma), sportininkų atstovaujama šalimi (Lietuva ar kita užsienio šalis), lytimi – kalbama apie vyrų ar moterų sporto šaką.

Televizijų programų tinklelio analizė atlikta išskiriant šias kategorijas: transliacijų skaičių ir trukmę, sporto šaką, sportininkų atstovaujama šalį, lytį – transliuotos varžybos, kuriose dalyvavo vyrai, moterys, transliacijos pobūdis – tiesioginis ar vaizdo įrašas.

Imties dydis, tyrimo laikas. Dienraštis „Lietuvos rytas“ buvo pasirinktas dėl didelio tiražo, skaitomumo. Jame buvo analizuojami olimpinių žaidynių temomis spausdinti straipsniai savaitę prieš prasidedant 2004 m. ir 2008 m. olimpinėms žaidynėms (šeši dienraščio numeriai, laikotarpis – prieš), joms vykstant (17 dienų, laikotarpis – per) ir savaitę po (taip pat šeši dienraščio numeriai, laikotarpis – po). Iš viso analizuota po mėnesį 2004 m. (nuo rugpjūčio 6 d. iki rugsėjo 6 d.) ir 2008 m. (nuo rugpjūčio 1 d. iki 30 d.) dienraščio tiriamojo laikotarpio. Iš viso 2004 m. tiriamuoju laikotarpiu buvo analizuojamos 292 publikacijos, o 2008 m. – 254.

Televizijų programų tinklelio tyrimas apėmė laikotarpį nuo žaidynių atidarymo iki uždarymo (17 dienų): 2004 m. rugpjūčio 13–29 dienas ir 2008 m. rugpjūčio 8–24 dienas. 2004 m. Atėnų olimpinių žaidynių transliacijos tirtos analizuojant LTV ir LTV2 programas, skelbtas „Lietuvos ryto“ dienraščio šeštadieniniame priede „TV antena“, nes 2004 m., remiantis „Baltijos tyrimų“ 2004 m. birželio mėnesio duomenimis, šio dienraščio priedo vieno numerio auditorijos reitingai buvo aukščiausi – vidutiniškai 17,2 % (TV Antena, 2004). 2008 m. Pekino olimpinių žaidynių televizijos programų tyrimas atliktas analizuojant originalią LTV ir LTV2 programą, turėtą LTV archyve.

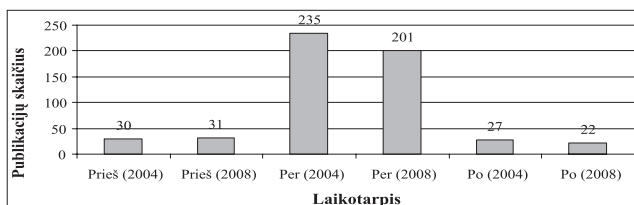
Olimpinių naujienų analizė dienraštyje „Lietuvos rytas“

Publikacijų skaičius. Sporto naujienos dienraštyje „Lietuvos rytas“ paprastai spausdinamos rubrikose „Sportas“ ir „Sporto arena“, o per 2004 m. olimpines žaidynes buvo sukurta ir speciali rubrika pavadinimu „Olimpinės žaidynės“. Prieš prasidedant Atėnų olimpinėms žaidynėms (savaitę prieš) sporto naujienoms dienraštyje buvo skiriami 2–4 puslapiai, olimpinių žaidynių metu – 2–8 puslapiai (vidutiniškai 6), pasibaigus žaidynėms sporto puslapių skaičius sumažėjo iki 1–4. 2008 m. tiriamuoju laikotarpiu sporto naujienoms dienraštyje skirtas puslapių skaičius buvo išaugęs. Prieš prasidedant Pekino olimpinėms žaidynėms (savaitę prieš) sporto naujienoms buvo skiriami 4–5 puslapiai, vykstant žaidynėms – netgi 6–14 puslapių (vidutiniškai 9), o pasi-

baigus žaidynėms – 2–4 puslapiai. Pažymėtina, kad olimpinų žaidynių metu kiti sporto renginiai, varžybos taip pat vyksta (pvz., Lietuvos futbolo čempionatas, pasirengimas krepšinio sezonui ir kt.), tad joms taip pat skiriama tam tikra laikraščio „Sporto“ rubrikos turinio dalis.

Analizuojamų žaidynių laikotarpiu dienraščio pirmajame puslapyje buvo pateikiami straipsnių anonsai olimpinų žaidynių tematika (dažniausiai vieno arba dviejų straipsnių). Jų skaičius tiek 2004 m., tiek 2008 m. nedidelis (atitinkamai pagal metus): prieš žaidynes 3 ir 5, per – 17 ir 18, po – 3 ir 4. Jais anonsuojamos publikacijos, kuriose dažniausiai rašoma apie svarbiausius, reikšmingiausius praėjusios dienos Lietuvos sportininkų pasirodymus, pasiektus žaidynėse rezultatus.

1 pav. matyti, kiek iš viso buvo spausdinama ir kaip kito publikacijų skaičius prieš prasidedant, vykstant ir pasibaigus olimpinėms žaidynėms.

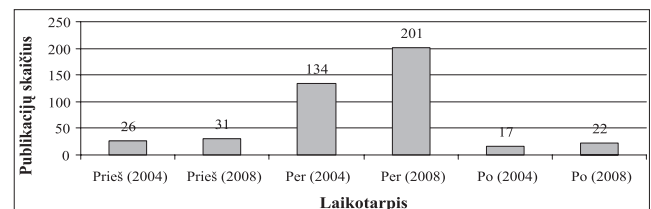

1 pav. Publikacijų olimpinų žaidynių tematika dinamika

Kiekybinis publikacijų svyravimas prieš prasidedant ir baigiantis 2004 m. Atėnų ir 2008 m. Pekino žaidynėms nedidelis. Dienraščio straipsnių tematika taip pat panaši – prieš žaidynes rašoma apie paskutines sportininkų treniruotes, varžybas, pasirengimą tiek pačių sportininkų, tiek žaidynių organizatorių, o pasibaigus žaidynėms – apie sportininkų sugrįžimą į Lietuvą, sutikimą, aukščiausių valstybės pareigūnų sveikinimus ir apdovanojimus (2008 m. šios publikacijos įgavo skandalingą atspalvį, nes sutiktuvėse Lietuvos vyrų krepšinio rinktinės narys Š. Jasikevičius, užkluptas spaudos atstovų intymioje situacijoje su popžvaigžde, išliejo savo pasipiktinimą, per kurį nukentėjo viena žurnalistė), pasibaigus žaidynių rezultatus (įspūdingiausias akimirkas, skandalus), žvelgiama į po ketverių metų vyksiančias naujas žaidynes.

Vykstančių žaidynių metu (laikotarpiu per) publikacijų olimpinė tematika skaičius daug didesnis. Skaičiavimai rodo, kad kiekybiniu požiūriu 2004 m. publikacijų būta net daugiau nei 2008 m., tačiau tiriamuoju Atėnų (2004) žaidynių laikotarpiu dienraštyje žanrinio požiūriu labai išsiskyrė trumposios srautinės žinutės, kurios priskirtinos bendrai olim-

pinų žaidynių tematikai: keturios žinutės publikuotos prieš olimpinės žaidynės, net 101 per žaidynes ir dešimt pasibaigus žaidynėms. Nors tokių žinučių skaičius didelis, tačiau apimtis maža (maždaug pusė puslapio numeryje žaidynių laikotarpiu), o turinys siauras. Įtraukus jas į bendrą publikacijų skaičių, atrodytų, jog 2004 m. buvo kur kas daugiau dėmesio skiriama olimpinėms žaidynėms nei 2008 m. Kiekybiniu požiūriu taip ir yra. Tačiau, atsižvelgiant į tai, jog 2008 m. tokios srautinės trumposios žinutės jau buvo nebūdingos, o žanrinio požiūriu vyravo straipsniai arba išplėstinės žinutės, kurių apimtis ir jiems skiriamų puslapių skaičius buvo didesnis, tokio fakto teigimas būtų klaidingas. Todėl šios trumposios žinutės į tyrimą neįtrauktos. Tada išryškėjo, kad 2008 m. olimpinėms žaidynėms skiriamas dėmesys dienraštyje išaugo (žr. 2 pav.).

2 pav. Publikacijų (be trumpųjų srautinių žinučių) olimpinų žaidynių tematika dinamika

Šį teiginį sustiprina ir tai, jog per 2008 m. žaidynes daugiau straipsnių olimpinų žaidynių tematika buvo spausdinama dienraščio prieduose (pvz., „Gyvenimo būdas“, „Ekonomika“, „Vartai“, „Rytai–Vakarai“ ir kt.) ar kitose rubrikose (pvz., „Aktualijos“, „Nuomonės“): 2004 m. tokių straipsnių buvo dešimt, o 2008 m. – 28. Be to, skiltyje „Pekinas iš arti...“ savo komentarus rašė Pekine dirbę dienraščio žurnalistai – R. Kazilionis, E. Urmonaitė ir S. Stankevičiūtė. 2008 m. buvo spausdinama ne tik „Olimpiados švieslentė“ (varžybų rezultatai, jie 2004 m. buvo pateikti skiltyje pavadinimu „Skaičių veidrodis“) ir medalių lentelė (kiek, kokia šalis laimėjo medalių) kaip 2004-aisiais, bet ir schemomis vaizduojamos Pekino arenos, pateiktas visas žaidynių varžybų kalendorius, skiltyje „Olimpiada per TV“ skelbta žaidynių televizijos programa, daugiau publikuota informacinių fotografijų – atskirai ne prie ilgesnio teksto spausdinamų nuotraukų su užrašu. Daug plačiau buvo pristatomi ir Lietuvos sportininkai, iškovoję teisę dalyvauti žaidynėse: 2004 m. dienraštyje jų biografiniai faktai (amžius, ūgis, gyvenamoji vieta, šeimninė padėtis, pomėgis ir planuojamas rezultatas) buvo pateikiami keturiais trumpais sakiniais, o 2008 m. ši informacija buvo

kur kas išsamesnė, šalia jos spausdinta ir nedidelė sportininko nuotrauka (žr. lent.).

Lentelė

Olimpinių publikacijų pasiskirstymas pagal rubrikas žaidynių laikotarpiu

Metai	Publikacijų sk. sporto rubrikose	Publikacijų sk. prieduose ir kt. rubrikose
2004	124	10
2008	173	28

Šaltinis: dienraštis „Lietuvos rytas“ (2004 08 06–09 06, 2008 08 01–30).

Minėti pavyzdžiai pagrindžia ir neleidžia abejoti, kad kokybiniu požiūriu per 2008 m. olimpines žaidynes buvo pateikiama daugiau įvairesnės ir išsamesnės informacijos. Į tyrimą neįtraukus minėtų trumpųjų srautinių žinučių 2004 m., išryškėja ir didelis publikacijų skaičiaus skirtumas – per 2008 m. olimpines žaidynes dienraštyje išspausdinta 67 publikacijomis daugiau nei 2004-aisiais. Žanriniu požiūriu 2004 m. vyravo minėtos trumposios srautinės žinutės, išplėstinės žinutės ir straipsniai, o 2008 m. – išplėstinės žinutės, straipsniai, interviu, specialistų komentarai (pastarieji buvo skirti krepšinio rungtynėms komentuoti).

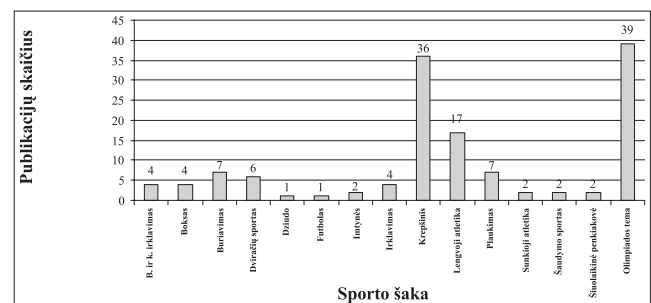
Tiriant mūsų šalies spaudos sklaidą ir jos priežastis olimpinių žaidynių laikotarpiu aiškėja, jog pirmiausia žiniasklaida pateikia bendrą politinį olimpinių žaidynių foną, nes tai didžiulis organizacinis renginys, kuriame dalyvauja svarbūs, įtakingi asmenys – pasaulio galingieji. Tada ne tik mūsų, bet ir kitose valstybėse daugiausia orientuojamasi, pirma, į atidarymo ir uždarymo ceremonijas, nes tai labai įdomus reginys visiems, o antra, spauda, televizija pirmiausia akcentuoja savo šalies sportininkų pasirodymus ir ypač tų šakų sportininkų, kurie gali pasiekti puikių rezultatų, laimėti medalius žaidynėse. Žiniasklaidos dėmesiui įtakos turi ir bendrai pasaulyje populiarios sporto šakos. Pavyzdžiui, Lietuvos sportininkai neiškovojo teisės dalyvauti rankinio, tinklinio varžybose, tačiau mūsų šalies žiniasklaida, o ypač televizija, skiria gana daug dėmesio šioms varžyboms, nes šios sporto šakos yra populiarios, įdomios tiek visame pasaulyje, tiek Lietuvoje (Poviliūnas, 2009).

Taigi, Lietuvos žiniasklaida orientuojasi į stipriausias ir populiariausias sporto šakas, į mūsų šalies sportininkus, į kuriuos dedamos didžiausios olimpinės viltys, pasiektus rezultatus. Vienas geriausių to pavyzdžių – D. Gudžinevičiūtės 2000 m. iškovotas olimpinis medalis, nes iki tol apie šaudymo sportą nebuvo kalbama. Tai buvo sporto šaka, kuri egzis-

tavo, tačiau apie ją tarsi niekas nežinojo (Genys, 2009). Lietuvos spaudoje ypatingas dėmesys tenka medalius iškovojuosiems sportininkams ir tiems, kuriems jie buvo ar yra prognozuojami prieš žaidynes (Janušonytė, 2009).

Teminis pasiskirstymas. Analizuojant, apie kokias sporto šakas, jų rezultatus tiriamu laikotarpiu dažniausiai rašoma dienraštyje „Lietuvos rytas“, išryškėjo, jog daugiausia dėmesio tiek 2004 m., tiek 2008 m. buvo skirta krepšiniui. 2004 m., prieš prasidedant Atėnų olimpinėms žaidynėms, buvo spausdinta 16 publikacijų apie krepšinį, keturios – apie lengvąją atletiką, dvi – apie futbolą, viena – apie dviračių sportą. Septyni straipsniai priskirti bendrai olimpinių žaidynių temai. Pasibaigus šioms žaidynėms, didžiąją publikacijų dalį sudarė bendrai žaidynėms skirti straipsniai, tada straipsniai apie krepšinį, lengvąją atletiką, penkiakovę ir dviračių sportą. 2008 m. prieš Pekino olimpines žaidynes dienraštyje išspausdinta 18 publikacijų apie krepšinį, dvi – apie lengvąją atletiką, po vieną – apie plaukimą, šaudymą ir futbolą. Aštuoni straipsniai priskirti vėlgi bendrai olimpinių žaidynių temai. Šia tema daugiausia straipsnių buvo ir po žaidynių, taip pat krepšiniui, penkiakovei, imtynėms, buriavimui, lengvajai atletikai skirtų straipsnių. Tam įtakos turėjo šių sporto šakų varžybose Lietuvos sportininkų iškovoti olimpiniai medaliai, krepšinio – užimta aukšta ketvirtoji vieta.

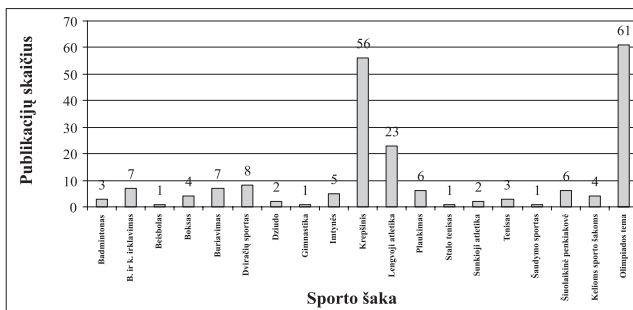
Vykstant žaidynėms (laikotarpiu per) rašyta įvairesnių publikacijų sporto šakų tematika (žr. 3 pav.). Akivaizdu, jog per 2004 m. Atėnų olimpines žaidynes dienraštyje „Lietuvos rytas“ daugiausia publikacijų, lyginant sporto šakas, atiteko krepšiniui. Antroje vietoje liko plaukimas. Net 39 publikacijos buvo skirtos bendrai temai apie olimpines žaidynes.

3 pav. Publikacijų teminis pasiskirstymas 2004 m.

Ištyrus per 2008 m. Pekino olimpines žaidynes laikraštį spausdintas publikacijas paaiškėjo, jog ir šiuo laikotarpiu daugiausia dėmesio iš visų olimpinių sporto šakų buvo skirta krepšiniui – išspausdintos net 56 publikacijos (žr. 4 pav.). Tai 20 straipsnių

daugiau nei 2004 m. Antroje vietoje (23 publikacijos) liko lengvoji atletika (šešiomis publikacijomis daugiau nei Atėnų žaidynių laikotarpiu). Kitoms sporto šakoms, kuriose dalyvavo Lietuvos sportininkai, buvo skirtas maždaug tolygus publikacijų skaičius. Galbūt dar galima būtų išskirti dviračių sportą, buriavimą, baidarių ir kanojų irklavimą, plaukimą, šiuolaikinę penkiakovę ir imtynes, kurioms buvo skirta nuo penkių iki aštuonių straipsnių. Keturiose publikacijose buvo bendrai kalbama apie kelias sporto šakas, pavyzdžiui, plaukimą ir buriavimą, dviračių sportą, boksa ir sunkiąją atletiką, imtynes, plaukimą ir boksa. To nepastebėta 2004 m. Padidėjo ir bendrai olimpinių žaidynių tematikai priskiriamų publikacijų skaičius: nuo 39-ių 2004-aisiais iki 61-os 2008-aisiais.

4 pav. Publikacijų teminis pasiskirstymas 2008 m.

Anot prof. A. E. Senno, vykstant olimpinėms žaidynėms spaudoje rašoma tai, kas lengvai parduodama, ką žmonės perka, o perka žmonės tai, kas įdomu ir patrauklu. Jei sportininkams nesiseka, pasiekiami prastesni rezultatai nei tikėtasi – pardavimai krinta. Pavyzdžiui, Jungtinėse Amerikos Valstijose nerašoma apie sunkiąją atletiką, nes tai neįdomu, o Bulgarijoje – priešingai, nes tai labai populiaru. Todėl natūralu, kad Lietuvos spauda daugiausia dėmesio skiria vyrų krepšiniui, nes tai populiarus sporto šaka Lietuvoje, rinktinės rezultatai geri, egzistuoja krepšinio tradicijos, istorija (Senn, 2009).

Akivaizdu, jog krepšinis Lietuvoje – išskirtinis dalykas. Ši sporto šaka populiariausia mūsų šalyje, todėl jai ir tenka ypatingas dėmesys. Be to, po Nepriklausomybės atkūrimo krepšininkai dalyvavo visose vasaros olimpinėse žaidynėse ir iškovojo labai aukštas vietas: trejose pelnė bronzos medalius ir dvejose užėmė ketvirtą vietą. Tokių laimėjimų, išskyrus JAV vyrų krepšinio rinktinę, nuo 1992 m. nėra pasiekusi jokia kita šalis. Jei Lietuvos vyrų krepšinio rinktinė nepatektų į olimpinės žaidynės, šiai sporto šakai skiriamas dėmesys žiniasklaidoje sumažėtų perpus (Poviliūnas, 2009).

Vyrų, moterų sporto varžybos. Vyrų sporto varžyboms skiriamas dėmesys spaudoje daug didesnis nei moterų. Vis dėlto 2008 m., palyginus su 2004 m., publikacijų apie moterų varžybas skaičius išaugo beveik dvigubai. Tai sietina su Lietuvos moterų atlečių rezultatais, ypač sėkmingu buriuotojos G. Volungevičiūtės pasirodymu – iškovotu sidabro medaliu.

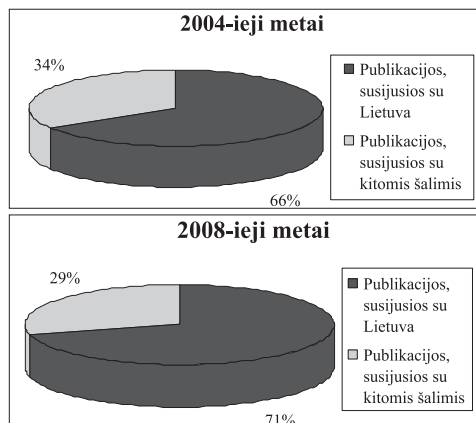
Kalbant apie vyrų ir moterų sporto šakoms skiriamą dėmesio santykį pažymėtina, jog jis labai daug priklauso nuo to, kokių sporto šakų atletai, vyrai ar moterys, dalyvauja varžybose, kokius rezultatus jie pasiekia ar kokių rezultatų iš jų tikimasi. Pavyzdžiui, jei olimpinėse žaidynėse dalyvautų Lietuvos moterų krepšinio rinktinė, neabejotina, kad apie šias rungtynes taip pat būtų rašoma spaudoje, jos būtų transliuojamos per televiziją. Žiniasklaida paprasčiausiai pasirenka tai, kas populiariau, kas sutraukia didžiausią auditorijos dėmesį, ir diskriminacijos čia nėra. Kai kurios sporto šakos galbūt yra tiesiog įdomesnės ir dėl didesnių vyrų fizinių galimybių (Poviliūnas, 2009).

Lietuvoje vyrų sportui skiriama daugiau dėmesio nei moterų dar ir dėl lyčių politikos, siejamos su patriarchaline visuomene. Mūsų šalyje patriarchalinė dvasia yra labai stipri. Tačiau svarbu ir pasiekiami sportininkų ir sportininkių rezultatai. Kita vertus, situacija mūsų šalyje šiuo klausimu nėra išskirtinė, nes visame pasaulyje vyrauja tendencija, jog vyrai daugiau sportuoja ir populiarnes yra vyrų sporto šakos (Genys, 2009).

Visame pasaulyje daugiau dėmesio skiriama vyrų sporto šakoms nei moterų, tačiau galima išskirti ir tam tikras moterų sporto šakas, kurios susilaukia daugiau dėmesio nei vyrų, pavyzdžiui, moterų gimnastika. Vyrų krepšiniui visada skiriama daugiau dėmesio nei moterų. Ledo ritulys, futbolas, krepšinis – populiariausios olimpinių žaidynių sporto šakos. Moterų šių sporto šakų varžybose gali iškovoti penkis kartus daugiau medalių, tačiau apie jas bus kur kas ilgiau kalbama, rašoma ir prisimenama, jei jose ir mažiau medalių laimės vyrų komandos (Senn, 2009).

Atstovaujama šalis. Tiek 2004 m., tiek 2008 m. daugiau nei dvigubai publikuota straipsnių, susijusių su mūsų šalimi, mūsų valstybei atstovaujančiais sportininkais. Tokių straipsnių 2004 m. prieš Atėnų olimpinės žaidynės publikuota 16 (susijusių su kitomis šalimis ir jų sportininkais – 14), per žaidynes – 93 (susijusių su kitomis šalimis ir jų sportininkais – 41), po žaidynių – 11 (susijusių su kitomis šalimis ir jų sportininkais – šeši). 2008 m. prieš prasidedant žaidynėms publikuota atitinkamai 21 ir dešimt

straipsnių, per žaidynes – 144 ir 57, o po jų – 15 ir septyni. 5 pav. matyti, kaip šios publikacijos pasiskirstė procentais visu tirtu laikotarpiu.

5 pav. Publikacijų pasiskirstymas pagal sportininkų atstovaujamą šalį (proc.)

Kaip jau buvo užsiminta kalbant apie kitus tyrimo kriterijus, gautus rezultatus ir ekspertų komentarus, žiniasklaidos (šiuo konkrečiu tyrimo atveju – spaudos) turiniui didelį poveikį turi nacionaliniai interesai – daugiau akcentuojami savo šalies atletų pasirodymai nei kitų valstybių. Tai, pasak ekspertų, yra natūralu, nes tai žmonėms yra įdomiausia, patraukliausia. Svarbu ir sportininkų rezultatai – kokie jie buvo prieš vykstančias žaidynes ar dar anksčiau ir konkrečios sporto šakos populiarumas šalyje. Nuo to priklauso ir vyrų bei moterų sporto šakoms skiriamas dėmesio santykio skirtumas.

Atlikta spaudos publikacijų analizė parodė, jog pasitvirtina visos keturios prieš tyrimą išsikeltos hipotezės: 1) olimpinėms žaidynėms skiriamas dėmesys Lietuvos spaudoje auga tiek kiekybiškai, tiek kokybiškai, t. y. didėja ne tik publikacijų skaičius, bet ir plečiasi jų tematika, pobūdis; 2) daugiausia spausdinama straipsnių apie krepšinį; 3) vyrų sporto varžyboms skiriama daugiau dėmesio nei moterų; 4) publikuojama daugiau naujienų, kurios susijusios su Lietuvos sportininkais, jų pasirodymais.

Nacionalinis Lietuvos transliuotojas: LTV ir LTV2 atvejai

2003 m. vasarį pradėjo veikti antrasis nacionalinės televizijos kanalas (LTV2), kuriuo per 2004 m. Atėnų olimpinės žaidynes buvo transliuojama ir dalis olimpinė varžybų. Žinoma, pagrindiniu olimpinė žaidynių transliacijų kanalu buvo ir išliko pirmasis Lietuvos televizijos kanalas.

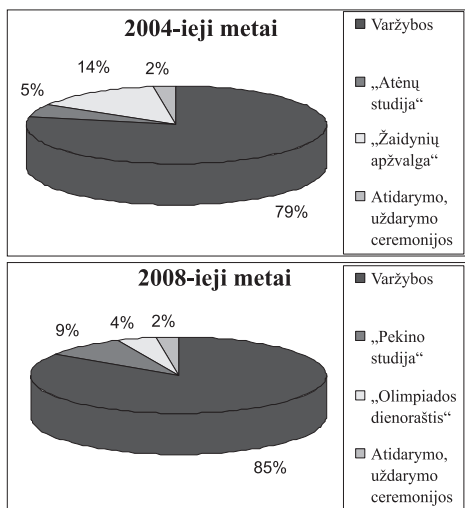
Lietuvos nacionalinio transliuotojo programos sudarymui, varžybų transliacijų pasirinkimui žai-

dynių laikotarpiu didelę įtaką daro laiko skirtumas tarp mūsų šalies ir olimpinė žaidynių šalies. Tačiau bet kokių atveju pirmiausia atsižvelgiama į keletą esminių dalykų. Pirmia, sudarant programų tinklėlį orientuojamasi į varžybas, kuriose dalyvauja Lietuvos sportininkai ir būtent tie sportininkai, kurie yra lyderiai – pasiekia puikius rezultatus, jiems prognozuojami medaliai. Antra, jei Lietuvos sportininkai nedalyvauja, bet Lietuvoje ta sporto šaka yra įdomi, – pasirenkamos tų varžybų transliacijos, t. y. neapsiribojama „savo kiemu“, kadangi pasiekiami pasaulio, olimpiniai rekordai. Trečia, stengiamasi sudaryti tokią programą, kuri būtų įdomi žiūrovams. Šiuo atžvilgiu išskirtinis dalykas mūsų šalyje tarp sporto šakų transliacijų yra Lietuvos vyrų krepšinio rinktinės rungtynių transliacijos, kurios visada transliuojamos tiesiogiai, bet kuriuo paros metu. Kartais Lietuvos sportininkų pasirodymų laikas dubliuojasi, pavyzdžiui, žaidžia vyrų krepšinio rinktinė ir tuo pačiu metu vyksta penkiakovės varžybos, kuriose dalyvauja E. Krungolcas ir A. Zadneprovskis, o norima parodyti abejas varžybas, labai patogu penkiakovės varžybas transliuoti LTV2 kanalu. Be to, naujienos pateikiamos specialiai žaidynėms skirtose laidose, pvz., „Pekino studijoje“ ar „Olimpiados dienoraštyje“. Televizija vis daugiau dėmesio skiria olimpinėms žaidynėms, transliacijų daugėja (Janušonytė, 2009).

Transliacijų skaičius ir trukmė. Televizijų programų tinklėlio analizė rodo, jog olimpinėms žaidynėms skiriamas dėmesys auga. 2004 m. žiūrovams LTV kanalu buvo pateiktos 196 val. 36 min. trukmės varžybų transliacijos, o 2008 m. – 206 val. 27 min. Po 6 val. eterio kiekvienais metais dar buvo skirta žaidynių atidarymo ir uždarymo ceremonijoms. Analizuojamų žaidynių metu televizija parengė ir atskiras olimpinėms žaidynėms skirtas laidas. 2004 m. „Atėnų studija“ buvo transliuota 12 val. 43 min. (pažymėtina, kad beveik pusė šių transliacijų – 22 atvejai iš 47 – buvo kartojamos), o „Žaidynių apžvalga“ – 34 val. 41 min. (dalis šių transliacijų vėlgi buvo kartojama – 12 atvejų iš 52). 2008 m. žiūrovai galėjo žiūrėti 21 val. 53 min. trukmės „Pekino studijos“ transliacijas (55 atvejai), jos visos buvo transliuojamos tiesiogiai, nesvarbu ar tai būtų 4 valanda ryto, ar 21 valanda vakaro. Taip pat kiekvieną dieną, 19.00–19.45 val. Lietuvos laiku, buvo transliuojamas „Olimpiados dienoraštis“. Ši laida visų žaidynių laikotarpiu užėmė 10 val. 10 min. eterio (15 atvejų). Specialių olimpinėms žaidynėms skirtų laidų atsiradimas žymi ir žiniasklaidos profesionalėjimą – į sportą žiūrima kompleksiau ir giliau.

Apskaičiavus nustatyta, kad 2008 m. 64,2 % varžybų transliacijų sudarė vaizdo įrašai, o 35,8 % – tiesioginės transliacijos. Šiais metais Londone vykšiančios žaidynės šiuo atžvilgiu Lietuvai bus daug patrauklesnės, nes laiko skirtumas tik 3 valandos, tad galima tikėtis daugiau tiesioginių transliacijų.

6 pav. pavaizduota, kokią eterio laiko dalį (procentais) LTV 2004 m. ir 2008 m. užėmė olimpinio sporto varžybų, laidų, žaidynių atidarymo, uždarymo transliacijos. Matyti, jog per Pekino olimpinės žaidynės sportininkų varžybų transliacijų dar padaugėjo. Dažniau ir ilgiau buvo transliuota ir speciali laida „Pekino studija“, tačiau truputį sumažėjo kitos, bendrai žaidynių įvykių apžvalgai skirtos laidos transliacijų. Vis dėlto remiantis tuo, jog 2008 m. „Pekino studija“ visuomet buvo transliuojama tiesiogiai – tiek prieš, tiek po, tiek per varžybų pertraukėles, o „Olimpiados dienoraštis“ transliuotas tuo pačiu laiku kiekvieną žaidynių dieną (išskyrus pirmą ir paskutinę), galima būtų daryti prielaidą, jog pateikiamos informacijos kiekis nesumažėjo, priešingai – galėjo net išaugti, informacija žiūrovams buvo pateikiama operatyviau. Tačiau norint patikrinti šią prielaidą, derėtų atlikti minėtų laidų turinio analizės tyrimą.

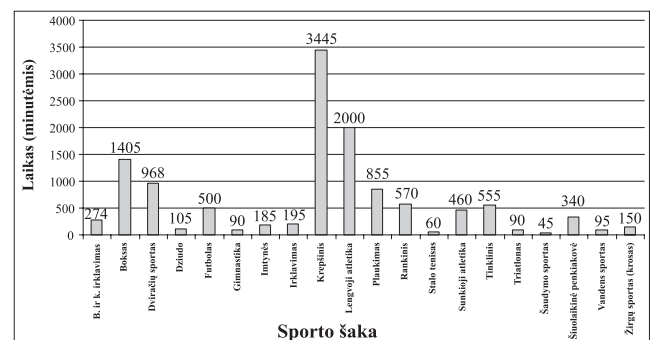
6 pav. Transliacijų trukmės pasiskirstymas (proc.)

Atlikti skaičiavimai taip pat rodo, kad per Pekino olimpinės žaidynės bendra transliacijų trukmė buvo šiek tiek mažesnė nei per Atėnų olimpinės žaidynės. Nors 2008 m. varžybų transliacijos užėmė daugiau televizijos eterio nei 2004 m., tačiau 2004 m. 19 % transliacijų trukmės užėmė būtent olimpinėms žaidynėms skirtos laidos, kurios dažnai buvo paprasčiausiai kartojamos. Vis dėlto skirtumas gana nedidelis – 5 val. 30 min. (330 minučių).

Ištyrus LTV2 programų tinklėlį 2004 m. ir 2008 m. žaidynių laikotarpiu, išryškėjo dideli transliacijų trukmės pokyčiai. Atėnų olimpinio žaidynių metu per LTV2 kanalą transliacijos truko tik 30 val. ir 5 min. (iš viso 20 transliacijų) ir 3 val. 30 min. eterio buvo skirta laidai „Atėnų studija“ (14 atvejų). Atsižvelgus į tai, jog net LTV kanalu beveik pusė „Atėnų studijos“ laidų transliacijų buvo kartojamos, leistų manyti, jog LTV2 rodytos visos šios laidos transliacijos buvo kartojamos. Išanalizavus, kokios sporto šakos varžybos 2004 m. buvo transliuotos LTV2 kanalu, paaiškėjo, jog net 95 % transliacijų buvo skirta vyrų krepšinio rungtynėms (rodyta 19 rungtynių) ir tik 5 % – lengvajai atletikai, disko metimui (viena transliacija). Per 2008 m. Pekino olimpinės žaidynės iš viso olimpinėms transliacijoms skirta beveik trigubai daugiau eterio laiko nei 2004 m.: sporto varžybos buvo transliuotos 108 val. (67 transliacijos) ir 6 val. rodytos (kartotos) žaidynių atidarymo ir uždarymo ceremonijos. Pažymėtina, jog 2008 m. žaidynėms skirta speciali laida „Pekino studija“ ar „Olimpiados dienoraštis“ LTV2 kanalu apskritai nebuvo transliuojamos.

Nors LTV kanalu bendras transliacijų laikas kiek ir sumažėjo, tačiau tai, kad LTV2 kanalu transliacijų trukmė 2008 m. buvo daugiau kaip tris kartus didesnė nei 2004 m., rodo, kad televizija pastaraisiais metais skyrė daugiau dėmesio žaidynėms – žiūrovams pateikė 80 val. 55 min. transliacijų daugiau nei per Atėnų olimpinės žaidynės.

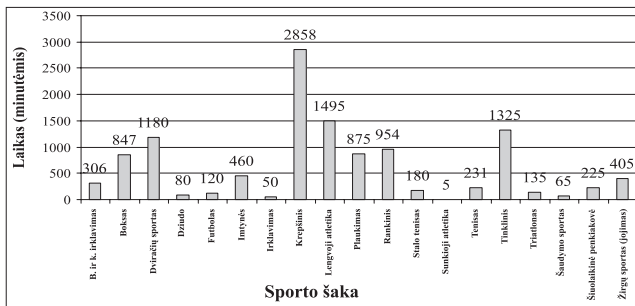
Transliuotų sporto varžybų pasiskirstymas. Remiantis 7 pav. duomenimis matyti, jog 2004 m. LTV ilgiausiai transliavo krepšinio rungtynes. Šios transliacijos dominavo ne tik laiko atžvilgiu, bet ir transliacijų skaičiumi – iš viso rodytos 32 krepšinio rungtynių transliacijos. Antroje vietoje – lengvosios atletikos varžybos – 15 transliacijų, trečioje – tinklinis. Tačiau reikia pažymėti, kad čia kalbama ir apie paplūdimio tinklinio, ir apie tinklinio rungtynių transliacijų bendrą laiko trukmę. Jei jas traktuotu-

7 pav. 2004 m. per Atėnų olimpinės žaidynės transliuotos varžybos LTV kanalu

me atskirai, paplūdimio tinklinis – 8 val. 15 min. (495 min., 9 transliacijos) ir tinklinis – 830 min. (12 transliacijų), šios sporto šakos transliacijos taip neišsiskirtų ir jas aplenktų dviračių sporto, rankinio, plaukimo, bokso varžybų transliacijos, kuriose, išskyrus rankinį, dalyvavo Lietuvos sportininkai.

Per Pekino olimpinės žaidynės (žr. 8 pav.) LTV taip pat ilgiausiai ir dažniausiai rodė krepšinio rungtynes, netgi daugiau nei per praėjusias olimpinės žaidynes – 37 kartus. Antroje vietoje vėlgi lengvosios atletikos varžybos, tačiau jos rodytos 8 val. 25 min. ilgiau nei 2004 m. Skaičiavimai rodo, jog vėlgi transliacijų trukmė išsiskyrė bokso, dviračių sporto, plaukimo varžybos. Daugiau nei keturis kartus ilgiau buvo transliuojamos futbolo rungtynės, o tinklinio transliacijų žiūrovams buvo pasiūlyta kur kas mažiau – jos rodytos 12 val. 50 min. trumpiau.

8 pav. 2008 m. per Pekino olimpinės žaidynės transliuotos varžybos LTV kanalu

2004 m. LTV2 programos tinklelio 95 % transliacijų sudarė krepšinio rungtynės, o 5 % – lengvosios atletikos. 2008 m. transliacijų pobūdis šiuo klausimu buvo įvairesnis. Vis dėlto pagrindinis dėmesys vis tiek atiteko krepšinio rungtynėms.

Kaip rodo tyrimas, krepšinio rungtynių transliacijos, kaip ir straipsniai spaudoje apie šią sporto šaką, pirmauja tarp kitų sporto šakų Lietuvoje. Tikėtina, jog jei televizija netransliuotų Lietuvos krepšinio rinktinės rungtynių, ji paprasčiausiai būtų nesuprasta.

Vyrų, moterų sporto varžybos. Analizuojant, kiek rodoma moterų ir vyrų sporto šakų varžybų nacionalinio transliuotojo kanalu ir kiek eterio laiko joms skiriama, nustatyta, jog sporto šakoms, kuriose dalyvauja vyrai, skiriama kur kas daugiau dėmesio. Remiantis 2004 m. žurnale „TV Antena“ spausdinta programa, nustatyta, jog LTV rodė 33 moterų sporto varžybas, kurios truko 39 val. ir 35 min., o vyrų beveik dvigubai daugiau – 62 transliacijas, jų trukmė 76 val. 13 minučių. 2008 m. tendencija taip pat išliko panaši. Moterų olimpinės sporto varžybos buvo trans-

liuotos 32 kartus (39 val. 33 min.), o vyrų – 49 kartus (72 val. 58 min.). 2004 m. programoje dar 9 kartus atskirai buvo nurodyta, jog rungtyniauja ir vyrai, ir moterys. Šios transliacijos truko 13 val. 50 minučių.

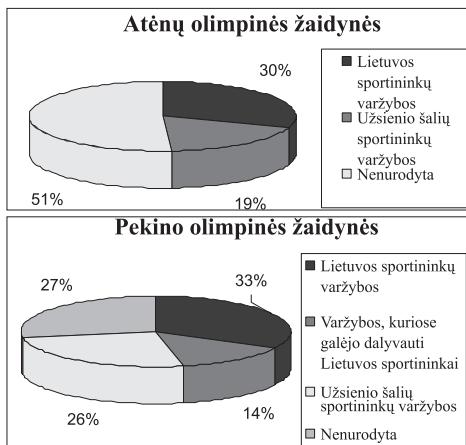
2004 m. LTV2 95 % olimpinė varžybų transliacijų sudarė vyrų krepšinio rungtynės (28 val. 35 min.), taigi – vyrų sporto šaka, ir vieną kartą rodyta disko metimo rungtis. Remiantis tuo, jog televizija orientuojasi į Lietuvos atletų pasirodymus, o šioje rungtyje dalyvavo V. Alekna, galima teigti, jog visą LTV2 kanalo eterio dalį, skirtą olimpinėms žaidynėms, užėmė vyrų sporto šakos. Kadangi per Pekino olimpinės žaidynės varžybų transliacijų buvo rodyta kur kas daugiau, todėl moterų varžybos jau buvo transliuotos. Vis dėlto LTV2 kanalu (kaip ir LTV 2004 m. bei 2008 m.) vyrų sporto šakos buvo transliuotos dažniau ir ilgiau: rodyta 19 moterų varžybų (24 val. 10 min.) ir 28 – vyrų (44 val. 40 min.).

Vertinant vyrų ir moterų sporto varžyboms tenkančio eterio santykį, reikėtų atsižvelgti į tai, kad apskritai yra daugiau sporto šakų, kuriose dalyvauja vyrai, o ne moterys. O jei moteris yra lyderė ir kasmet pasiekia puikių rezultatų, tada tai moteriai atletei visada bus skiriama daug dėmesio (Janušonytė, 2009).

Atstovaujama šalis. Kitas tyrimo aspektas – kokią dėmesį (transliacijų skaičių ir eterio dalį) televizija skiria mūsų šalies sportininkų pasirodymams. Be abejo, tam didelę įtaką daro tai, kiek apskritai Lietuva sportininkų deleguoja į olimpinės žaidynės ir kokių rezultatų iš jų tikimasi.

Tiriant 2004 m. LTV programų transliacijas nustatyta, kad iš rodytų 168 sporto varžybų, 47-eriose dalyvavo Lietuvos sportininkai. Šios transliacijos truko 59 val. ir 2 minutes. 2008 m. LTV programoje išskirta ne tik tai, jog tam tikrose varžybose dalyvauja mūsų šalies atletai, bet ir tai, jog jie gali dalyvauti tam tikrose varžybose ir vėliau (pvz., įveiks atranką ir pateks į pusfinalį). Suskaičiavus paaiškėjo, jog Pekino olimpinėse žaidynėse dalyvavusių Lietuvos sportininkų pasirodymus LTV rodė 43 kartus (67 val. 23 min.), buvo numatytos ir rodytos dar 19 varžybų (29 val. 6 min.), kuriose mūsų atletai dar galėjo tęsti pasirodymus. Didžiąją dalį šių minėtų varžybų televizija transliavo tiesiogiai. Kitų šalių atletų pasirodymus televizija taip pat transliuoja: 2004 m. tokių transliacijų būta 28 (37 val. 12 min.), o 2008 m. – 36 (53 val. 20 min.) (žr. 9 pav.).

Nagrinęjant LTV2 programų tinklelį per 2004 m. Atėnų olimpinės žaidynės, sudėtinga tiksliai iširti, kiek buvo transliuota varžybų, kuriose dalyvavo Lietuvos sportininkai. Tirojeje programoje nurodyta, kad

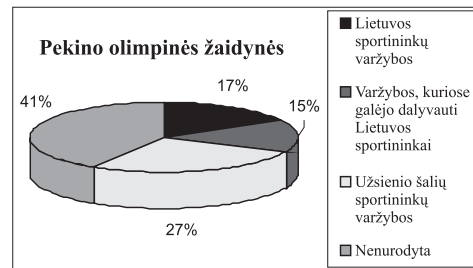

9 pav. Transliuotų varžybų LTV2 kanalu trukmė pagal atstovaujamą šalį (proc.)

buvo tik keturios Lietuvos vyrų krepšinio rinktinės transliacijos iš rodytų 19 krepšinio rungtynių. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad mūsų rinktinė žaidė aštuonerias rungtynes (šešeris laimėjo ir dvi pralošė – pusfinalyje, tada rungtynės dėl trečios vietos), o prie kai kurių rungtynių apskritai nenurodoma, kokių šalių komandos žaidžia (dėl to, jog spaudai televizija programas atsiunčia maždaug likus savaitei iki tol, kol ji išspausdinama, tad neįmanoma nurodyti, kokios komandos po grupės varžybų žais ketvirtfinalyje, pusfinalyje ar galiausiai ir finale, be to, spaudoje programa kartais paprasčiausiai sutrumpinama), ir tai, jog krepšinis Lietuvoje yra populiariausia sporto šaka ir sulaukia daugiausia žiūrovų dėmesio, galima manyti, jog mūsų rinktinės rungtynių buvo retransliuota daugiau. Kyla klausimas dėl vienintelės jau minėtos lengvosios atletikos (disko metimo) varžybų transliacijos. Nuomonė kalbintų ekspertų, kurie pabrėžė, kad televizija orientuojasi pirmiausia į lietuvių sportininkų pasirodymus ir ypač tuos, kuriems prognozuojamas medalis, iš kurių tikimasi puikių rezultatų, leistų manyti, jog ši transliacija taip pat buvo pasirinkta dėl V. Alekno pasirodymo. Tad šįkart, jeigu remtumėmės tik programoje pateikta informacija, sakytume, jog Lietuvos sportininkų varžybos LTV2 kanalu sudarė tik 20 % transliacijų laiko, o jeigu remtumėmės loginiu mąstymu pagrįstomis prognozėmis, mūsų šalies sportininkų pasirodymų transliacijų trukmė LTV2 kanalu sudarytų beveik pusę (45 %) visų transliuotų varžybų laiko.

2008 m. LTV2 programos tinklėlio analizė kur kas tikslesnė. Skaičiavimai rodo, jog buvo 12 transliacijų (18 val. 20 min.), kuriose tikrai dalyvavo mūsų šalies atletai, nurodytos 7 varžybų transliacijos (15 val. 45 min.), kuriose galėjo dalyvauti mūsų šalies atletai, transliuota 20 varžybų (29 val. 15 min.),

kuriose varžėsi kitų šalių sportininkai, ir 28 transliacijų atvejais (44 val. 40 min.) buvo nenurodyta, kokių šalių sportininkai dalyvauja (žr. 10 pav.).

10 pav. 2008 m. transliuotų varžybų LTV2 kanalu pasiskirstymas pagal atstovaujamą šalį (proc.)

Nors didelė televizijos transliacijų dalis, viršijanti net 50 %, ir nebuvo identifikuota, tačiau atlikus giluminius interviu su ekspertais paaiškėjo, kad pasirinkant transliacijas Lietuvoje pirmiausia akcentuojamos tos sporto šakos, kuriose dalyvauja Lietuvos sportininkai, ir tos rungtys, kuriose galime iškovoti pergalę. Šie kriterijai yra identiški ir spaudoje publikuojamiems straipsniams.

Vis dėlto, skirtingai nei spaudoje, televizijoje transliacijos yra planuojamos. Todėl ne visada galima numatyti, kaip pasirodys Lietuvos sportininkai, iš kurių tarsi ir nesitikima gerų rezultatų, medalių. Pavyzdžiui, 2000 m. D. Gudzinevičiūtė iškovojo olimpinį aukso medalį, nors to ir nebuvo tikėtasi. Tačiau, nors ji ir nebuvo tarp lyderių, šaudymo varžybų transliacija rodyta. Paaiškėjo, jog buvo pasirinktas teisingas sprendimas, bet galima buvo ir pražiopsoti (Janušonytė, 2009). Kartais dėl Lietuvos atletų pasirodymo olimpinėse žaidynėse transliavimo tariamasi ir konsultuojamasi su Lietuvos tautiniu olimpinio komitetu – iš kokių atletų tikimasi ar galima tikėtis gerų rezultatų. Kartais pasiseka numatyti Lietuvos atletų varžybų rezultatus, o kartais – ne. Taip nutiko ir 2008 m. žaidynėse, kai iš buriuotojos G. Volungevičiūtės buvo tikimasi tik patekimo į geriausiųjų dešimtuką. Tai buvo vertinama kaip vidutinis rezultatas, tad televizija varžybų, kurios vyko dar ir 50 km nuo Pekino, nerodė (Poviliūnas, 2009).

Atlikta analizė rodo, kad Lietuvoje olimpinėms žaidynėms skiriama daug dėmesio ir jis vis auga, tad pirmoji hipotezė vėlgi pasitvirtina – televizija skiria daugiau savo turinio (transliacijų skaičiaus ir trukmės) vykstančioms olimpinėms žaidynėms. Žiūrovai turi galimybę išvysti platų varžybų spektrą, tačiau dažniausiai ir ilgiausiai transliuojamos krepšinio rungtynės (pasitvirtina antroji hipotezė). Moterų sporto varžyboms televizija, kaip ir spauda,

skiria kur kas mažiau dėmesio – pasitvirtina trečioji hipotezė. Nors dera pažymėti, kad šiam klausimui įtakos turi sporto šakos populiarumas, atlečių dalyvavimas, pasiekiami rezultatai ir tai, jog moterų žaidynėse dalyvauja mažiau nei vyrų, be to, kai kurios vyrų sporto šakos traktuojamos kaip įdomesnės nei moterų. Ketvirtoji hipotezė taip pat pasitvirtino – nacionalinis transliuotojas iš tiesų daugiau transliuoja tų varžybų, kuriose dalyvauja mūsų šalies sportininkai. Pasak ekspertų, į tai netgi orientuojamasi planuojant ir užsakant transliacijas, nes tai įdomiausia ir patraukliausia olimpinių žaidynių transliacijų žiūrovams.

Išvados

1. Lietuvos žiniasklaidos priemonės – spauda ir televizija – vykstančioms olimpinėms žaidynėms skiria vis didesnę savo turinio dalį: publikacijų skaičius spaudoje didėja kiekybiškai ir kokybiškai, nacionalinis transliuotojas žiūrovams pateikia daugiau olimpinių varžybų transliacijų, kuriamos specialios, žaidynėms skirtos laidos. Transliacijų pobūdis – tiesioginių transliacijų ir vaizdo įrašų kiekis ir trukmė – priklauso nuo laiko skirtumo tarp Lietuvos ir olimpinių žaidynių šeiminkės.

2. Publikacijų tematika spaudoje, transliuojamų olimpinių sporto varžybų įvairumas priklauso nuo to, kokios sporto šakos yra populiarios šalyje (sulaukia didžiausio auditorijos dėmesio), kokių sporto šakų atletai pasiekia geriausius rezultatus, nes žiniasklaida orientuojasi pirmiausia į tai, kas populiariau, patraukliau, kas perkama – atneša didžiausią naudą. Tada jau orientuojamasi į populiarias sporto šakas pasaulyje, tas varžybas, kuriose pasiekiami įspūdingi rezultatai, olimpiniai rekordai. Dėl šių priežasčių Lietuvos spauda iš visų olimpinių sporto šakų daugiausia publikacijų pateikia apie krepšinio rungtynes, jų rezultatus. Nacionalinis transliuotojas daugiausia dėmesio (transliacijų skaičiaus ir trukmės) taip pat skiria krepšinio rungtynių transliacijoms. Kiek daugiau žiniasklaidos dėmesio tenka ir lengvajai atletikai. Vėliau rikiuojasi informacija, transliacijos apie tas sporto šakas, kuriose taip pat nuolat dalyvauja Lietuvos sportininkai, pasiekiami puikūs rezultatai: boksas, dviračių sportas, plaukimas, šiuolaikinė penkiakovė. Kartais pasireiškia netikėtumo faktoriai: sportininkui pasiekus neplanuotai gerų rezultatų, sporto šakos populiarumas – publikacijų, transliacijų skaičius – didėja, tampa įvairesnis te-

minis pasiskirstymas. Vieni būdingiausių pastarųjų metų to pavyzdžiai – šaudymo sportas, buriavimas.

3. Lietuvos spauda ir televizija, kaip ir kitų šalių žiniasklaida, daugiau dėmesio skiria vyrų sporto varžyboms nei moterų. Tam įtakos turi vyrų sportininkų ir moterų sportininkų, dalyvaujančių varžybose, skaičius, sporto šakos ir pasiekiami rezultatai. Taip pat pažymima, jog kai kurios sporto šakos, kuriose dalyvauja vyrai, suvokiamos tiesiog kaip įdomesnės, patrauklesnės.

4. Žiniasklaidos priemonės Lietuvoje (spauda ir televizija) pirmiausia orientuojasi į naujienas, varžybas, kuriose dalyvauja šalies sportininkai, jų rezultatus, ypač į tų atletų pasirodymus, iš kurių tikimasi gerų rezultatų, kuriems prognozuojami olimpiniai medaliai, nes tai labiausiai domina skaitytojus ir žiūrovus. Todėl didžioji dalis tiek spaudoje spausdinamų publikacijų, tiek televizijos transliuojamų varžybų yra susijusios su Lietuvos atletų pasirodymais.

LITERATŪRA

1. Billings, A. C., Eastman, S. T. (2002). Selective representation of gender, ethnicity, and nationality in American television coverage of the 2000 Summer Olympics. *International Review for the Sociology of Sport*, 37(3/4), 351–370. DOI: 10.1177/101269020203700302.
2. Crossman, J., Vincent, J., Speed, H. (2007). The Times they are A-changin: gender comparisons in three national newspapers of the 2004 Wimbledon Championships. *International Review for the Sociology of Sport*, 42/1, 27–41. DOI: 10.1177/1012690207081828.
3. Samatas, M. (2007). Security and Surveillance in the Athens 2004 Olympics, Some Lessons from a Troubled Story. *International Criminal Justice Review*, 17/3, 220–238. DOI: 10.1177/1057567707306649.
4. Dienraščių priedų vieno numerio vidutinė auditorija (reitingai), „Baltijos tyrimai“, laikotarpis 2004-06-17–2004-06-25 (2004). *TV Antena*, 32–35.
5. Interviu su profesoriumi A. E. Senn (2009 m. balandžio 28 d.).
6. Interviu su Lietuvos televizijos sporto laidų prodiuserė, Lietuvos sporto žurnalistų federacijos prezidente L. Janušonyje (2009 m. gegužės 11 d.).
7. Interviu su Vytauto Didžiojo universiteto Sociologijos katedros doktorantu D. Geniu, rašančiu straipsnius LTOK leidžiamame žurnale „Olimpinė panorama“ (2009 m. gegužės 12 d.).
8. Interviu su Lietuvos tautinio olimpinio komiteto prezidentu A. Poviliūnu (2009 m. gegužės 13 d.).
9. „Lietuvos rytas“ (2004 rugpjūčio 6–rugsėjo 6 d.), 180–205.
10. „Lietuvos rytas“ (2008 rugpjūčio 1–30 d.), 173–197.
11. LTV ir LTV2 programa (2004 m. rugpjūčio 13–29 d.). *TV Antena*, 32–33.

DISSEMINATION OF INFORMATION ON THE OLYMPIC GAMES IN MEDIA OF LITHUANIA

Rūta Vainauskaitė
Vytautas Magnus University

SUMMARY

Olympic Games are referred to as the most important sports event in the world, containing political, economic and cultural interests. This event attracts the attention of vast audiences and gains the exceptional consideration from contemporary media. Due to these reasons the Olympic Games turn into the significant scientific research object. Consequently, the aim of this research is to exhibit the peculiarities of the Olympic Games in Lithuanian press reviews and television broadcasts. The object of this work is to present the information about the Olympic Games provided on the Lithuanian media. In order to achieve the aim the following tasks were defined: explore what part of the Lithuanian media content, particularly press and television, is devoted to Olympic news and sports competition broadcasts; reveal the sport which gets the most of the media coverage in press or the broadcasting time on the television; explore the level of attention (part of the content) Lithuanian press and television pays to men and women Olympic sports competitions; scrutinize the role of information spread on Lithuanian athletes participating in the Olympic Games in press and television broadcasts. The research results confirmed our hypotheses. Firstly, Lithuanian media (press and television) increasingly gives more

coverage on the Olympic Games: the number of press publications grows both in quantity and quality, national public broadcaster provides the audience with more Olympic competition broadcasts, creates specials about the Games. Secondly, basketball receives the largest part of press publications and the largest amount of television broadcasts because it is the most popular sport in Lithuania and the team has constant good results. Thirdly, Lithuanian media just like the media in other countries gives more coverage on men than on women sports competitions. This influences how many men and women participate in competitions, in which sports and what results they achieve. It is also noteworthy that the men sports are perceived as more interesting, more attractive. Fourth, Lithuanian media polarizes towards the news, competitions and results of the sports involving Lithuanian athletes, especially if the athletes are expected to achieve good results and win Olympic medals because that interests the press and television audiences. Due to this, the largest part of press publications and television broadcasts give coverage on competitions involving Lithuanian athletes.

Keywords: Olympic Games, dissemination of information, press, television.

Rūta Vainauskaitė
Vytauto Didžiojo universitetas
K. Donelaičio g. 58, LT-44248 Kaunas
Tel. +370 37 327 820; +370 37 323 131
El. paštas: r.vainauskaite@pmdf.vdu.lt

Gauta 2012 02 03
Patvirtinta 2012 03 09

Lietuvos politinių partijų sporto politikos programinių nuostatų analizė

Doc. dr. Regina Tamulaitienė, doc. dr. Stanislovas Norkus
Šiaulių universitetas

Santrauka

Straipsnyje, remiantis mokslinės literatūros analize ir empiriniu tyrimu, apibendrinamos Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir politinių partijų kūno kultūros ir sporto programinės nuostatos, analizuojama ir vertinama Vyriausybės sporto politika. Tyrimo objektas – sporto politikos kontekstas Lietuvos politinių partijų programose. Šio straipsnio tikslas – išnagrinėti LR sporto politikos formavimo ypatumus, apibūdinti pagrindinių politinių jėgų teiginius sporto atžvilgiu, įvertinti programinių nuostatų turinį. Straipsnyje pabrėžiamas kūno kultūros ir sporto politikos teiginių aktualumas, bendras politinių partijų suinteresuotumas sporto politika.

Lietuvos politinių partijų sporto plėtros tikslai iš dalies atitinka LR Vyriausybės programos nuostatas. Vyriausybės veiklos programa sporto politikos aspektu, palyginus su partijų, yra platesnė. Partijos pagal programose išreikštą sporto politikos teiginių gausą suskirstytos į penkias grupes: labiausiai suinteresuotos, labai suinteresuotos, santykinai suinteresuotos, santykinai nesuinteresuotos ir nesuinteresuotos ar viešai tokių nuostatų nepaskelbusios.

Labiausiai suinteresuota plėtoti kūno kultūrą ir sportą yra Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų partija, parengusi vieną išsamiausių ir kokybiškiausių programų. Labai suinteresuotų sporto politika grupei priskiriamos tokios politinės partijos: Darbo partija, Liberalų ir centro sąjunga, Lietuvos socialdemokratų partija, Lietuvos žaliųjų partija ir Lietuvos žaliųjų sąjūdis. Nesuinteresuotų ar viešai savo požiūrio į sporto politiką neišreiškusių grupę sudaro 23 politinės partijos.

LR Vyriausybės kūno kultūros ir sporto plėtojimo programa parengta remiantis valdančiųjų partijų programomis. Joje labiausiai akcentuojama socialinė sporto funkcija, visuomenės ugdymo ir tobulinimo sportu veiksniai. Kiek mažiau pabrėžiama tarptautinio šalies įvaizdžio, sveikos gyvensenos ir visuomenės sanglaudos stiprinimo sportu svarba, didžiojo sporto laimėjimų reikšmingumas valstybei. Labiausiai išreikštas LR Vyriausybės kūno kultūros ir sporto politikos akcentas – kultūros ir sporto infrastruktūros tobulinimas. Tokį akcentą parodantys teiginiai sudarė 16,18 % visų Vyriausybės veiklos programos teiginių. Politinių partijų programose šį kintamąjį rodė gerokai mažiau – 5,2 % – teiginių.

Lietuvos politinių partijų sporto plėtos programas akademinis jaunimas įvertino vidutiniškai ($2,7 \pm 0,21$ balo). Kritiškiau partijų sporto plėtos programas vertino kūno kultūrą studijuojantys studentai. Jie geriausiai įvertino Lietuvos žaliųjų sąjūdžio, Lietuvos socialdemokratų, Lietuvos žaliosios, Liberalų ir centro sąjungos, Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų politinių partijų sporto plėtos programas.

Raktažodžiai: sporto politika, sportas, kūno kultūra, politinės partijos, partijos programa.

Ivadas

Politinių partijų programinių kūno kultūros ir sporto nuostatų analizė svarbi ir aktuali, nes rinkimų teisę turinti visuomenės dalis per 2012 m. rinkimus į LR Seimą daliai šių organizacijų suteiks teisę valdyti valstybę, t. y. dalyvauti jos politiniame gyvenime ir kartu formuoti šalies valdymo nuostatas, tarp jų ir sporto politiką. Praėjus beveik ketveriems metams po 2008 m. rinkimų į LR Seimą, Lietuvos politinių partijų kūno kultūros ir sporto plėtojimo nuostatos nebuvo analizuotos. Tikėtina, kad prieš naujuosius rinkimus politinės partijos tobulins programas, todėl straipsnyje pateikiami duomenys leis lengvai palyginti pokyčius.

Labai svarbu nustatyti politinių partijų kūno kultūros ir sporto plėtojimo programų įtaką valstybės sporto politikos formavimui, išryškinti, kiek ji atitinka visuomenės lūkesčius, suponuotus Europos kultūros konvencijos (2001), kurioje akcentuojamas tolerancijos, lygybės ir demokratijos principais paremtas ir visiems prieinamas sportas. LR gyventojų turimos teisės kūno kultūros ir sporto srityje traktuojamos kaip galimybės „laisvai pasirinkti fizinio aktyvumo formas ir sporto šakas, vienyti į sporto organizacijas, dalyvauti kūno kultūros ir sporto valdyme, užsiimti profesionalia sporto veikla, taip pat kita kūno kultūros ir sporto veikla, kurios nedraudžia įstatymai“ (LR kūno kultūros ir sporto įstatymas, 1995, 2008).

Požiūrių į šalies valdymą įvairovė lemia gausą politinių organizacijų, tarp jų ir politinių partijų, kurios atstovauja atskirų visuomenės grupių interesams. Užregistruotų 40 politinių partijų nuostatos į kūno kultūrą ir sportą labai varijuoja (Registruotos politinės..., 2012). Kai kurios partijos susijungė, pakeitė pavadinimus: 2011 m. liepos 9 d. *Naujoji sąjunga* susijungė su *Darbo partija*, 2011 m. gruodžio viduryje *Liberatų ir centro partija* susijungė su *Tau-*

tos prisikėlimo partija. Tikėtina, kad atnaujinamose 2012 m. LR Seimo rinkimų politinių partijų programose konstruojamos kūno kultūros ir sporto politikos nuostatos ir tikslai sudarys sąlygas platesniam gyventojų įtraukimui į sportinę veiklą, taps svarbiu visuomenės sanglaudos, gyvenimo kokybės gerinimo, gyventojų sveikatos ir sveikos gyvensenos, didesnio darbingumo, laisvalaikio užimtumo veiksniumi ir kartu užtikrins didelio meistriškumo sportininkų rengimo sistemos efektyvaus funkcionavimo socialinį pagrindą. Remiantis partijų programose išdėstytais teiginiais formuojama valstybės ilgalaikės raidos strategija ir ji realizuojama per kūno kultūros ir sporto organizacijų valdymo struktūrą.

Sporto politika mokslinėje literatūroje nagrinėjama įvairiais aspektais. Apibendrinama politinių procesų įtaką sportui (Coakley, 2007; Senn, 1999); sportas analizuojamas kaip socialinė sistema (Genys, 2011), aptariama tautinio identiteto per sportą formavimo problematika (Čepaitienė, Butautas, 2006), analizuojamos sporto politikos raiškos tendencijos (Poviliūnas, 2010; Karoblis, 2005; Tamulaitienė, 2011), tačiau Lietuvos politinių partijų programose išreikšti kūno kultūros ir sporto siekiniai ir jų sąsajos su valstybės sporto politika išsamiau nėra nagrinėjami.

Sporto politikos tyrimo šaltinių bazę sudarė politinių partijų programos (Registruotos politinės partijos..., 2012), LR Vyriausybės veiklos 2008–2012 m. programa (Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas, 2008), priemonių planas (2009), oficialūs ir strateginiai šalies sporto valdymo sistemos dokumentai (Dėl 2011–2020 metų valstybinės..., 2011), LR kūno kultūros ir sporto įstatymas (1995, 2008), sporto kongreso (2005), konferencijos (2007) medžiaga ir kt.

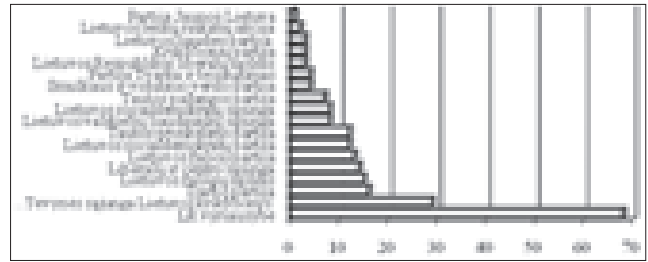
Išdėstyti teiginiai leido apibrėžti **mokslinę problemą**: sporto politikos įgyvendinimo nuostatų raiška politinių partijų programose ir jų koreliacija su

LR Vyriausybės veiklos programos turiniu. **Tyrimo objektas** – sporto politikos kontekstas Lietuvos politinių partijų programose. **Tyrimo tikslas** – išnagrinėti LR sporto politikos ypatumus, apibūdinti politinių jėgų nuostatas sporto atžvilgiu, įvertinti politinių partijų programų turinį.

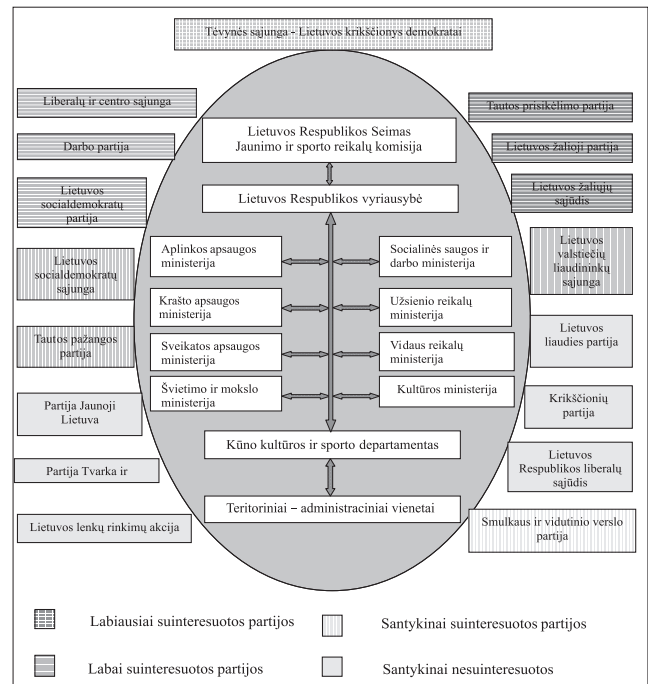
Tyrimo organizavimas ir metodai. Analizuojamos Lietuvos politinių partijų, dalyvavusių (n = 17) ir nedalyvavusių (n = 23) 2008 m. rinkimuose į LR Seimą, programų sporto plėtojimo nuostatos, tiriamas jų išsamumas. Pradžioje buvo skaičiuojami ir sisteminami politinių partijų programose pateikti kūno kultūros ir sporto plėtros teiginiai, o vėliau jie buvo lyginami su LR Vyriausybės veiklos programa. Partijų ir Vyriausybės skiriamas dėmesys kūno kultūrai ir sportui vertintas pagal teiginių skaičių. Pasitelkus sudarytas diagramas ir kintamųjų vidutines reikšmes, buvo įvertintas programose pateikiamų kūno kultūros ir sporto politikos teiginių išsamumas ir bendras politinių partijų suinteresuotumas daryti įtaką kūno kultūros ir sporto kokybei. Prioritetinės Vyriausybės ir partijų programų sporto plėtojimo kryptys nustatytos sumuojant veiklos kryptį apibūdinančius teiginius ir apskaičiuojant jų procentinę dalį iš visų teiginių. Politinių partijų programose išreikšti kūno kultūros ir sporto plėtojimo teiginiai lyginami su LR Vyriausybės 2008–2012 m. programos nuostatomis. Tirtas akademinio jaunimo požiūris į partijų sporto ir kūno kultūros plėtojimo nuostatas, todėl programų turinį 6 balų skalėje (nuo 0 – kai tikslas programoje nepateikiamas, iki 5 – kai tikslas programoje išsamiai aprašytas) vertino Šiaulių universiteto Humanitarinio fakulteto istorijos specialybės (n = 80) ir Edukologijos fakulteto kūno kultūros specialybės (n = 120) studentai.

Tyrimo rezultatų analizė ir aptarimas

Lietuvos politinės partijos grupuojamos ir vertinamos pagal jų programų nuostatų išsamumą ir nuoseklumą, atitiktį LR Vyriausybės veiklos programai (1 pav.). Lietuvos politinių partijų sporto plėtojimo tikslai iš dalies atitinka LR Vyriausybės programos nuostatas. Vyriausybės veiklos programoje išskiriami 68 teiginiai, o vidutiniškai vienos politinės partijos, deklaravusios sporto politikos nuostatas, programoje išreikšti 9 teiginiai. Partijų programose pateiktų sporto politikos teiginių apskaičiavimas leido partijas suskirstyti į penkias grupes: labiausiai suinteresuotos, labai suinteresuotos, santykinai suinteresuotos, santykinai nesuinteresuotos, nesuinteresuotos ar viešai tokių nuostatų nepaskelbusios partijos (2 pav.).

1 pav. LR Vyriausybės ir politinių partijų programų sporto politikos skirstinys (balais)

2 pav. Sporto politikos valdymas Lietuvos Respublikoje

Labiausiai suinteresuota plėtoti kūno kultūrą ir sportą yra vienintelė *Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų* partija. Jos programa viena išsamiausių ir kokybiškiausių. Joje išreikšti 29 sporto politikos teiginiai smarkiai skiria ją iš kitų politinių partijų. Šios partijos programoje pažymima, kad valstybės sporto strategijos tikslas – socialinių valstybės uždavinių sprendimas per sporto plėtrą. Sporto strategijos įgyvendinimas siejamas su medicinos paslaugų teikimu ir specialistų rengimu („<...> *kūno kultūros ir sporto strategijos įgyvendinimui būtina nuosekli sporto medicinos plėtra, kitų sporto specialistų ir organizatorių ugdymas*<...>“). Programoje numatytas kompleksinių priemonių diegimas („<...> *viešosios kampanijos, mažoji sporto infrastruktūra gyvenamoje ir darbo ar mokymosi aplinkoje, ekonominis skatinimas sportinei veiklai*<...>“), derinant jas su nevyriausybinių organizacijų ir bendruomenių veiklos programomis. Ši partija akcentuoja sportininkų rengimo sąlygų užtikrinimą („<...> *valstybė turi sudaryti sąlygas tarptautiniu mastu konkurencingų sporto šakų plėtrai*<...>“), įvardija svar-

biausius veiksnius, darančius įtaką sporto visiems, sveiko gyvenimo būdo praktikai („<...> sportiško gyvenimo būdo plėtrą skatina ir profesionalusis sportas <...>“). Išskiriama profesionalaus ir mėgėjiško sporto darna, visuomenei atsakingų privačių iniciatyvų kūno kultūros ir sporto srityje siekimas bei sporto reklamos ypatumai.

Antrajai, labai suinteresuotų kūno kultūra ir sportu partijų, grupei priskirtos šešios partijos. Jų programose buvo pateikta 12–16 sporto plėtros politikos teiginių. Darbo partijos programos skyriuje *Kūno kultūra ir sportas* akcentuojama kūno kultūros ir sporto veiklos strategija, valstybės sporto raidos prioritetai. Išskiriami svarbiausieji efektyvios sporto politikos veiksniai: kūno kultūros ir sporto infrastruktūra, finansavimas, valstybės įvaizdžio per sportą formavimas. Jos programa numato teisinės prielaidas, skatinančias mėgėjiško ir profesionalaus sporto rėmimą, sąlygų vaikų ir jaunųjų talentų ugdymui sporto mokyklose bei sporto klubuose sudarymą, reikiamos įrangos gamybą. Programos teiginiais išreiškiama socialinė kūno kultūros ir sporto svarba žmonių savimonės ugdymui, sveikos gyvensenos per sportą viešinimui. Labai suinteresuotų kūno kultūros ir sporto politika partijų grupei priskiriamos Lietuvos žaliųjų sąjūdžio ir Lietuvos žaliaji partijos. Šių partijų veiklos programose pabrėžiami tradiciniai valstybės sporto politikos teiginiai, kurie yra svarbūs ir reikšmingi valstybės sporto politikos įgyvendinimui. Tai sporto svarbos visuomenėje pripažinimas, nevyriausybinių sporto struktūrų veiklos skatinimas, sąlygų fiziniam aktyvumui sudarymas. Liberalų ir centro sąjunga pernelyg sureikšmina savo programos nuoseklumą („<...> Liberalų ir centro sąjunga yra nuosekliausiai kūno kultūros ir sporto įtakos mūsų gyvenime didinimą palaikanti partija<...>“). Šios partijos programos skyriuje *Kūno kultūra ir sportas* išreikšta 14 kūno kultūros ir sporto teiginių, tačiau jie nedetalizuojami. Apibendrinamojo pobūdžio teiginiai rodo, jog sporto plėtra perkeliama vietos savivaldos institucijoms, regionų sporto skyriams („<...> savivaldybės skirtų kuo daugiau dėmesio sportui“). Savivaldybėms nurodoma daugiau organizuoti vietos sporto renginių („vienodai svarbūs turėtų būti tiek masiniai, tiek profesionalaus sporto renginiai“), akcentuojami kūno kultūros ir sporto sektoriaus valdymo, ekonominiai ir finansiniai sporto ypatumai. LiCS programoje daug dėmesio skiriama vaikų ir jaunimo sportiniam ugdymui švietimo įstaigose, sporto įrenginių infrastruktūros gerinimui.

Lietuvos socialdemokratų partijos, antrosios pagal atstovų skaičių LR Seime, programoje pateikta

12 teiginių, kurie nėra išskirtiniai. Lietuvos socialdemokratai daugiausia dėmesio skiria žemutinių sporto sistemos grandžių veiklos gerinimui („<...> sudarysime teisinės ir ekonomines sąlygas universalių sporto klubų sparčiam vystymuisi <...>“), jaunimo fiziniam ugdymui („skatinsime jų indėlį į fizinių vaikų ir jaunimo ugdymą bei sveikatos stiprinimą, neprofesionalų sportą kaip jaunimo užimtumo formą <...>“). Programos teiginiuose suponuojamos įgyvendinimo priemonės („<...> sukurdami tam reikalingą infrastruktūrą <...>“), sporto veiklos aktualumo svarba („<...> sportas yra viena iš labai svarbių ekonomikos sferų, kurioje sukuriama daug naujų ir labai įvairių darbo vietų, prisidedančių prie šalies bendro vidaus produkto augimo“), suvokiama socialinė sporto funkcija. Teiginiuose deklaruojama sporto ir turizmo industrijos integracija, būtinybė kuo efektyviau administruoti profesionalaus ir neprofesionalaus sporto sektorių. Tačiau šios, kaip ir kitų partijų, programų nuostatos nėra orientuotos į sporto politikos decentralizavimą, finansinių barjerų mažinimą, naujas finansavimo formas, bendradarbiavimo kontaktų išplėtimą, sporto programų vadybininkų atsakomybę, kompleksinį vertikalų ir horizontalų valdymo modelį, kuris įtvirtintas naujojoje 2011–2020 m. valstybės sporto strategijoje.

Trečiąją, sporto plėtojimu santykinai suinteresuotų partijų, grupę sudaro trys partijos. Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjunga nuostatų į sportą požiūriu suponuoja 8 teiginius. Teigiama, kad sportas neturi likti be deramo valstybės dėmesio ir paramos, suvokiama sporto reikšmė valstybės raidai („<...> sportas – tai svarbi kiekvieno žmogaus tobulėjimo, valstybės stiprybės ir jos išlikimo sąlyga <...>“), tačiau nurodomi įgyvendinimo siekiniai yra deklaratyvūs. Pagirtinas partijos siekinys nustatyti sporto plėtojimo ir lėšų skyrimo prioritetus („<...> būtina įtvirtinti kultūros ir sporto prioritetų nustatymo kriterijų sistemą bei pagrįstus mechanizmus išteklių skirstymui <...>“). Partija numato skatinti sporto bazių, aikštynų renovaciją ir statybą, akcentuoja pusiausvyros tarp prieinamumo, masiškumo ir profesionalumo plėtojant kūno kultūrą ir sportą būtinumą. Neišsami yra ir Tautos pažangos partijos sporto plėtojimo programa (7 balai). Ji deklaruoja tautinių sporto šakų atgaivinimo ir rėmimo svarbą, numato į šį procesą įtraukti privačius asmenis. Lietuvos socialdemokratų sąjungos rinkiminės programos jaunimo politikos ir sporto skyriuje akcentuojami sporto politikos tikslai, tarp kurių svarbiausias – ekonominis ypatumas („<...> sportas yra viena iš labai svarbių ekonomikos sferų, kurioje sukuriama

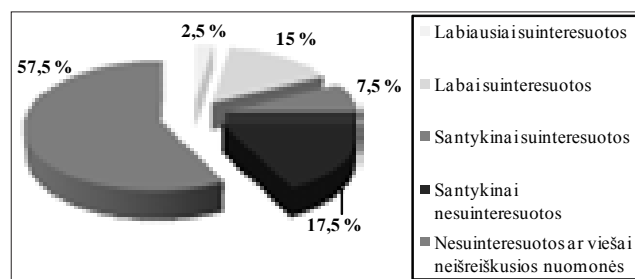
labai daug naujų darbo vietų<...>“). Šios partijos programos teiginys, kad sportą reikia vertinti ne tik valstybės prestižo aspektu, bet ir visuomenės visapusiškos plėtros atžvilgiu, rodo ir visuomeninio sporto poveikio supratimą. Programoje pabrėžiamas profesionalaus ir neprofesionalaus sporto sektorių administravimo efektyvinimo, sporto ir turizmo industrijų integracijos, sportinių, rekreacinių ir kultūrinių poreikių tenkinimo būtinumas.

Santykinai nesuinteresuotų kūno kultūros ir sporto plėtojimu partijų grupei (1–4 balai) priskiriamos septynių partijų programos. Jose kūno kultūros ir sporto politika atskiru skyriumi neišreikšta, teiginiai labai abstraktūs, dažniausiai siejami su sveikos gyvensenos, jaunimo, šeimos politikos nuostatomis. Partija *Tvarka ir teisingumas* siekia sukurti teises prielaidas ir ekonominę sistemą, skatinančią kiekvieno žmogaus gabumus, kultūros ir sporto mecenavimą, sąlygų nacionalinei kultūros strategijai įgyvendinti sudarymą. Labai abstrakčią šios veiklos programą parengė *Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis*. Kūno kultūros ir sporto plėtojimo programos dalis suliejama su meno ir kultūros sritimi, kurioje detalizuojama tik viena kryptis – palankių sąlygų sportui sudarymas. Neišsamūs *Lietuvos lenkų rinkimų akcijos* programos teiginiai. Partija orientuojasi į sveikos gyvensenos propagavimą, mėgėjiško sporto ir turizmo plėtojimą. Šie siekiai priskiriami savivaldybių tarybų veiklos sričiai.

Nuostatų sporto politikos klausimais viešai nėra paskelbusios 23 partijos. Todėl jos buvo priskirtos penktajai, nesuinteresuotų sporto politika partijų grupei: *Lietuvos centro partija, Piliietinės demokratijos partija Socialistinis liaudies frontas, Politinė partija Profesinių sąjungų centras, Žemaičių partija, Leiboristų partija, Tautinė partija Lietuvos ke-*

lias, Politinė partija Rusų aljansas, Lietuvos krikščioniškosios demokratijos partija, Respublikonų lyga, Piliietinės demokratijos partija, Lietuvos reformų partija, Lietuvos socialinio teisingumo sąjunga, Respublikonų partija.

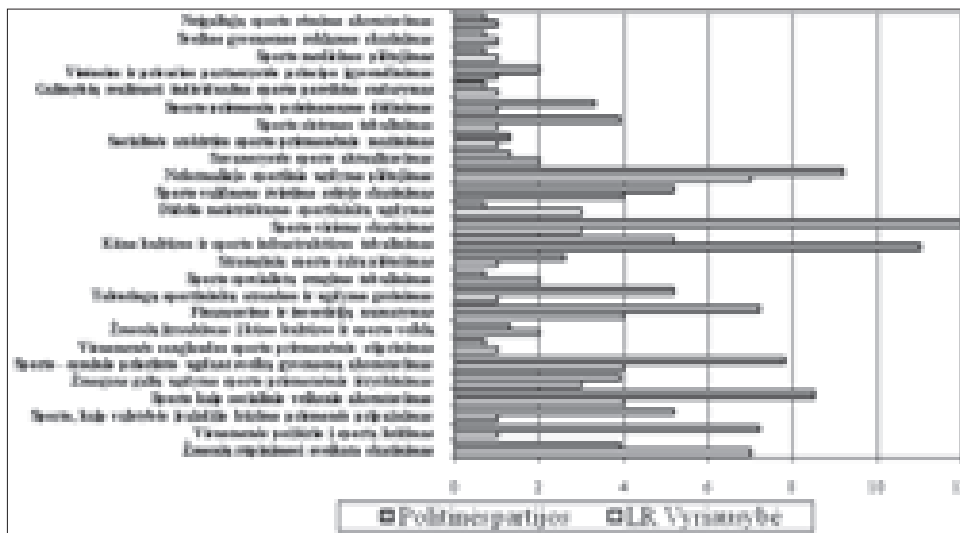
Net 57,5 % Lietuvos politinių partijų yra nesuinteresuotos arba viešai savo požiūrio į sporto politiką neišreiškusios, o 17,5 % – santykinai suinteresuotos plėtoti kūno kultūrą ir sportą (3 pav.). Lietuvos politinių partijų suinteresuotumo plėtoti kūno kultūrą ir sportą procentinė raiška leidžia suformuluoti du diskusinius klausimus. Pirmasis: ar gali kultūringa visuomenė egzistuoti be kūno kultūros ir sporto? Antrasis: ar įmanoma tinkamai vykdyti labai jau propaguojamą jaunimo politiką, paliekant jaunimą be kūno kultūros ir sporto?

3 pav. Lietuvos politinių partijų suinteresuotumo plėtoti kūno kultūrą ir sportą procentinė raiška

Sudarius LR Vyriausybę pagal valdančiųjų partijų programas buvo parengta 2008–2012 m. veiklos programa (2008), kurioje, tarp kitų, suformuluoti ir pagrindiniai kūno kultūros ir sporto politikos tikslai. Sporto politika LR Vyriausybės programoje išdėstoma paskutinio 25 skyriaus turinyje. Labiausiai akcentuojama socialinė sporto funkcija, visuomenės ugdymo ir tobulinimo sportu veiksniai. Kiek mažiau pabrėžiama tarptautinio šalies įvaizdžio, sveikos gyvensenos ir visuomenės sanglaudos stiprinimo sportu svarba, didžiojo sporto laimėjimų reikšmingumas valstybei.

Labiausiai išreikšta LR Vyriausybės 2008–2012 m kūno kultūros ir sporto politikos sritis – kultūros ir sporto infrastruktūros tobulinimas (4 pav.). Šią veiklos sritį apibūdinantys teiginiai sudarė 16,18 % visų Vyriausybės veiklos programos teiginių. Politinių partijų programose

4 pav. Sporto politikos teiginių LR Vyriausybės ir partijų programose skirstinys (proc.)

ši kintamąjį atspindėjo daug mažiau – 5,2 % – teiginių. Mažiau reikšminga Vyriausybės veiklos programos sritis – neformaliojo sportinio ugdymo plėtojimas ir žmonių skatinimas rūpintis sveikata (po 10,29 % visų teiginių). Partijų programose neformaliojo sportinio ugdymo kintamąjį apibūdino 8,5 %, o žmonių skatinimo rūpintis sveikata – 3,9 % teiginių. Vyriausybės programoje mažiau akcentuojami teiginiai, suponuojantys sporto vaidmens švietimo ir mokymo srityje skatinimą, pabrėžiantys sporto finansavimo ir investicijų, sporto kaip esminio valstybės prioriteto, sveikos gyvensenos ugdymo pripažinimo (po 5,88 % visų teiginių) svarbą. Partijų programose šiuos kintamuosius apibūdina atitinkamai – 5,2 %, 7,8 %, 7,8 % teiginių.

Vyriausybės kūno kultūros ir sporto programa yra išsami, ambicinga, todėl galima teigti, kad šią politiką realizuojančių valstybinių ir nevalstybinių institucijų veikla yra pakankamai intensyvi. Vyriausybės programą sporto atžvilgiu labiausiai atitinka *Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų* partijos programa. Tiek Vyriausybės, tiek ir šios partijos programose prioritetai teikiami kūno kultūros ir sporto infrastruktūrai.

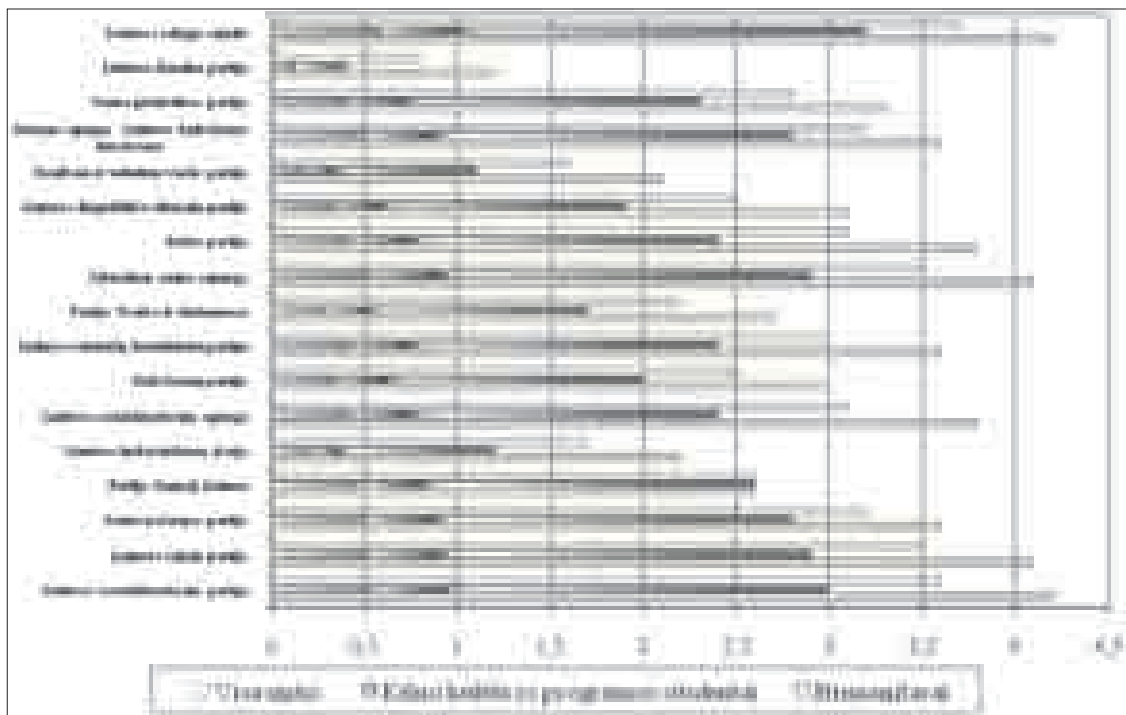
Savaime suprantama, kad politinės partijos ypatingą dėmesį turėtų skirti jaunosios kartos lūkesčių patenkinimui. Tyrimo rezultatai leidžia teigti, kad Lietuvos politinių partijų sporto plėtojimo programas akademinis jaunimas įvertino vidutiniškai ($2,7 \pm 0,21$ balo). Kritiškiau partijų sporto plėtros

programas vertino kūno kultūrą studijuojantys studentai. Tikėtina, kad jie atidžiau analizavo partijų programas, suvokė šių programų populistinius teiginius ir realizavimo problemas, todėl jų vertinimas buvo prastesnis ($p < 0,005$), palyginus su humanitarais. Pastarųjų vidutinis programų įvertinimas buvo $3,2 \pm 0,24$ balo.

Akademinis jaunimas geriausiai įvertino *Lietuvos žaliųjų sąjūdžio partijos*, *Lietuvos socialdemokratų partijos*, *Lietuvos žaliosios partijos*, *Liberalų ir centro sąjungos*, *Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų* sporto plėtros programas (5 pav.). Įvertinta 3,3–3,7 balo. Didžiausiu balu įvertinta *Lietuvos žaliųjų sąjūdžio partija*. Vidutinis įvertinimas sudarė $3,7 \pm 0,2$ balo. Kiek mažesniu balu (2,8–3,2) buvo įvertintos keturių partijų programos, mažiausiu balu (0,8) įvertinta *Lietuvos liaudies partijos* programa.

Išvados

1. Lietuvos politinių partijų sporto plėtojimo tikslai iš dalies atitinka LR Vyriausybės programos nuostatas. Vyriausybės veiklos programa sporto politikos aspektu yra platesnė, palyginus su partijų. Partijos pagal programose išreikštą sporto politikos teiginių gausą suskirstytos į penkias grupės: labiausiai suinteresuotos, labai suinteresuotos, santykinai suinteresuotos, santykinai nesuinteresuotos ir nesuinteresuotos ar viešai tokių nuostatų nepaskelbusios. Labiausiai suinteresuota plėtoti kūno kultūrą ir sportą yra *Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščio-*

5 pav. Akademinio jaunimo sporto politikos turinio vertinimo skirstinys (balais)

nių demokratų partija, parengusi vieną išsamiausių ir kokybiškiausių programų. Labai suinteresuotų sporto politika grupei priskiriamos tokios politinės partijos: *Darbo partija*, *Liberalų ir centro sąjunga*, *Lietuvos socialdemokratų partija* ir *Lietuvos žaliaji partija* bei *Lietuvos žaliųjų sąjūdžio partija*. Nesuinteresuotų arba viešai savo požiūrio į sporto politiką neišreiškusių grupę sudaro 23 politinės partijos.

2. LR Vyriausybės kūno kultūros ir sporto plėtojimo programa parengta remiantis valdančiųjų partijų programomis. Joje labiausiai akcentuojama socialinė sporto funkcija, visuomenės ugdymo ir tobulinimo sportu veiksniai. Kiek mažiau pabrėžiama tarptautinio šalies įvaizdžio, sveikos gyvensenos ir visuomenės sanglaudos stiprinimo sportu svarba, didžiojo sporto laimėjimų reikšmingumas valstybei. Labiausiai išreikštas LR Vyriausybės kūno kultūros ir sporto politikos akcentas – kultūros ir sporto infrastruktūros tobulinimas. Tokį akcentą rodantys teiginiai sudarė 16,18 % visų Vyriausybės veiklos programos teiginių. Politinių partijų programose ši kintamąjį apibūdino daug mažiau – 5,2 % – teiginių. Mažiau reikšmingi Vyriausybės veiklos programos akcentai – neformaliojo sportinio ugdymo plėtojimas ir žmonių skatinimas rūpintis sveikata (po 10,29 % visų teiginių).

3. Lietuvos politinių partijų sporto plėtojimo programas akademinis jaunimas įvertino vidutiniškai ($2,7 \pm 0,21$ balo). Kritiškiau partijų sporto plėtros programas vertino kūno kultūrą studijuojantys studentai. Jie suvokė programų populistinius teiginius ir realizavimo problemas, todėl jų vertinimas buvo prastesnis ($p < 0,005$), palyginus su humanitarais. Studentai geriausiai įvertino *Lietuvos žaliųjų sąjūdžio partijos*, *Lietuvos socialdemokratų partijos*, *Lietuvos žaliosios partijos*, *Liberalų ir centro sąjungos*, *Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų partijos* sporto plėtojimo programas.

LITERATŪRA

1. Genys, D. (2011). Edukacijos per sportą kritika sociologiniu požiūriu. *Sporto mokslas*, 2(64), 2–9.

2. *Dėl 2011–2020 metų valstybinės sporto plėtros strategijos patvirtinimo* (2011). LR Seimo nutarimas. 2011 m. kovo 24 d. Nr. XI-1296. Vilnius. [žiūrėta 2011-03-03]. Prieiga per internetą: <<http://tar.tic.lt/Default.aspx?id=2&item=results&aktoid=22FA25A7-8395-4B1F-B6EB-5149504F601C>>

3. Europos kultūros konvencija (2001). *Valstybės žinios*, 101-3599.

4. Coakley, J. (2007). *Sports in society: issues and controversies*. McGraw Hill. Higher Education.

5. Čepaitienė, R., Butautas, I. (2006). „Mus vienija alus ir pergalės“? arba sportas ir lietuviškoji tapatybė. *Lietuvos istorijos studijos*, 17, 97–112.

6. Karoblis, P. (2005). *Sportinio rengimo teorija ir didaktika*. Vilnius: Inforastras.

7. *Konferencijos „Valstybės sporto politika: problemos ir jų sprendimo būdai“ rezoliucija* (2007). [žiūrėta 2011-03-03]. Prieiga per internetą: <<http://www.losc.lt/lit/rezoliucija/186>>

8. *IV Lietuvos sporto kongresas* (2005). Lietuvos Respublikos Kūno kultūros ir sporto strategija 2005–2015 metams. Vilnius: Lietuvos sporto informacijos centras.

9. LR Seimo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“. 2008 m. gruodžio 9 d. Nr. XI-52. Vilnius. Prieiga per internetą: <http://www.lrv.lt/bylos/vyriausybes/15_vyr_programa.pdf>

10. LR Vyriausybės nutarimas „Dėl LR Vyriausybės 2008–2012 metų programos įgyvendinimo priemonių patvirtinimo“. 2009 m. vasario 25 d. Nr. 189. Vilnius. [žiūrėta 2011-03-03]. Prieiga per internetą: http://www.lrvk.lt/bylos/vyriausybes/n0189_priemones.pdf

11. *Lietuvos Respublikos Kūno kultūros ir sporto įstatymas*. (1995, 2008). Vilnius: Lietuvos sporto informacijos centras.

12. *Politinės partijos. Registruotos politinės partijos* [žiūrėta 2012-02-03]. Prieiga per internetą: <http://lt.wikipedia.org/wiki/Lietuvos_partijos#Registruotos_politin.C4.97s_partijos>

13. Poviliūnas, A. (2010). *Olimpinė Lietuva 1918–2008: lūžiai, etapai, pasauliniai kontekstai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

14. Senn, A. E. (1999). *Power, Politics and the Olympic Games*. Human Kinetics.

15. Tamulaitienė, R. (2011). Sport phenomenon in the evolution of the country: case study. In: *Сборник материалов IV Международной научно-практической конференции* (pp. 272–278). Екатеринбург: УрФУ.

THE ANALYSIS OF LITHUANIAN POLITICAL PARTIES' SPORT POLICY GUIDELINES

Assoc. Prof. Dr. Regina Tamulaitienė, Assoc. Prof. Dr. Stanislovas Norkus
Šiauliai University

SUMMARY

Physical culture and sport guidelines of the Government of the Republic of Lithuania and Lithuanian political parties are generalized in the article basing on the analysis of scientific literature. The Government's sport policy is analyzed and

assessed. The object of the research was the context of sport policy in the programmes of Lithuanian political parties. The objective of this article was to analyze the aspects of formation of sport policy of the Republic of Lithuania; to define the statements of main political

forces in regard to sport; to assess the content of policy guidelines. The urgency of statements of physical culture and sport policy, as well as political parties' general interest in sport policy are described in the article.

Lithuanian political parties' objectives of sport development partially correspond with the provisions of the Programme of the Government of the Republic of Lithuania. Government's action programme in the aspect of sport policy is more general in comparison with the one of political parties. According to the range of sport policy statements of the programmes, the parties are divided into five groups: the most interested, very interested, relatively interested, relatively uninterested and uninterested or the parties that have not stated officially correspondent statements. The party *Tėvynės sąjunga – Lietuvos krikščionys demokratai* is the most interested in the development of physical culture and sport. This party has prepared one on the most comprehensive and creative programmes. *Darbo partija, Liberalų ir centro sąjunga, Lietuvos socialdemokratų partija, Lietuvos žaliaji partija and Lietuvos žaliųjų sąjūdis* are the parties belonging to the group of the parties being very interested in sport policy. The group of parties that are not interested in sport policy consists of 23 parties.

The programme of the Government of the Republic of Lithuania on the development of physical culture and sport is prepared basing on the programmes of the leading parties. It accentuates the social function of sport, the factors of society's education and development by the means of sport. The significance of

strengthening of country's international image, healthy lifestyle and social cohesion by the means of sport, as well as the significance of winnings in the elite sport for the country are defined in the programme. The improvement of culture and sport's infrastructure is the most vividly expressed accent of physical culture and sport policy of the Government of the Republic of Lithuania. The statements expressing this accent made 16.18 % of all statements of the Government's action programme. However, in the programmes of political parties this variable was expressed only by 5.2 % of statements. Less significant accents of the Government's action programme are the following: the development of informal sport education and motivation of people to take care of their health.

Lithuanian political parties' programmes of sport development were assessed by the academic youth as an average one ($2,7 \pm 0,21$ points). Parties' programmes of sport development were critically assessed by the students studying Physical Education. The students realized populist statements of the programmes, as well as the difficulties of their realization. Therefore, students' assessment was lower ($p < 0,005$) in comparison with the one of humanitarian students. According to the students, the best-evaluated programmes of sport development were the programmes of the following political parties: *Lietuvos žaliųjų sąjūdis, Lietuvos socialdemokrata, Lietuvos žaliaji partija, Liberalų ir centro sąjunga, Tėvynės sąjunga – Lietuvos krikščionys demokratai*.

Keywords: sport policy, sport, physical culture, political parties, party's programme.

SPORTO MOKSLO METODOLOGIJA

METHODOLOGY OF SPORT SCIENCE

Krepšininkų judėjimo vertikalios kryptimi ypatumai

Doc. dr. Darius Radžiukynas, doc. dr. Nelė Žilinskienė

Lietuvos edukologijos universitetas

Santrauka

Pagrindinis įvairaus sportinio judėjimo tikslas – įgyti erdvės ir laiko pranašumą, atlikti tikslus judesius ir veiksmus. Sportinių žaidimų atstovų judėjimas vyksta įvairiomis kryptimis su kamuoliu ir be jo. Krepšininkams labai svarbus erdvės ir laiko pranašumas vertikalios kryptimi, kai vyksta metimas į krepšį ir kova dėl įvairiame aukštyje esančio kamuolio. Aktualu žinoti, kokį erdvės vertikalios kryptimi pranašumą gali įgyti skirtingų ūgių krepšininkai atlikdami įvairius šuolius. Tyrimo tikslas – nustatyti didelio meistriškumo komandų ir individualių žaidėjų judėjimo vertikalios kryptimi gebėjimus ir galimybes. Tyrimo objektas – Lietuvos krepšinio lygos (LKL) komandų žaidėjų biometriniai rodikliai ir vertikalus kūno judėjimas. Tyrimo metodai: 1) testavimas; 2) tenzodinamometrija; 3) matematinė statistika.

Nustatyta, kad vienos LKL komandos žaidėjų ($n = 15$) ūgio vidurkis yra $2,01 \pm 0,02 \pm 0,06$ m, kitos ($n = 9$) – $2,00 \pm 0,01 \pm 0,03$ m. Pasiekimo aukštis ranka pasistiebus atitinkamai $2,71 \pm 0,03 \pm 0,10$ m ir $2,68 \pm 0,02 \pm 0,06$ m, o pasiekimo aukštis atsispyrus abiem kojomis – $3,15 \pm 0,02 \pm 0,06$ m ir $3,11 \pm 0,02 \pm 0,06$ m. Komandų šuolių aukščio vidurkis atitinkamai yra 43 cm ir 44 cm. Atsispyrdami viena koja vienos komandos krepšininkai vidutiniškai pasiekia 2,93 m, kitos – 2,95 m aukštį, pašoka atitinkamai 23,5 cm ir 25,2 cm.

Žemesni 1,96–2,00 m ūgio krepšininkai pašoka aukščiau atsispyrdami abiem, dešine ir kaire kojomis, palyginus su aukštesniais 2,01–2,05 m ir 2,05–2,12 m ūgio krepšininkais. Atsispyrus abiem kojomis atitinkamai pašokama 46,7 cm, 42,7 cm, 35,7 cm, todėl skirtingų ūgių krepšininkai pakyla į beveik vienodą 2,44–2,46 m aukštį. Šių šuolių rodikliu koreliacija patvirtina, kad didėjant ūgiui mažėja šuolių aukštis.

Pasiekimo aukštis rankomis atsispyrus abiem kojomis yra didžiausias aukščiausių 2,06–2,12 m ūgio krepšininkų – vidutiniškai 3,18 m, 2,01–2,05 m ūgio sportininkai pasiekia 3,16 m, o 1,96–2,01 m ūgio – 3,11 m. Tačiau šešių 1,96–2,05 m ūgio krepšininkų vidutinis pasiekimo aukštis – 3,20 m, t. y. 2 cm daugiau, palyginus su aukščiausių krepšininkų vidurkiu.

Krepšininkai, atlikdami šuolių aukštyn atsispyrus abiem kojomis su kamuoliu, pašoka 7,6 cm mažiau, palyginus su šuoliu be kamuolio.

Apibendrinant galima teigti, kad vien tik iš biometrinių rodiklių, nežinant erdvės pranašumo, kuris įgyjamas vertikalios šuolių metu, negalima spręsti apie sportininko judėjimo vertikalios kryptimi galimybes.

Raktažodžiai: krepšinis, krepšininkų biometriniai rodikliai, vertikalus kūno judėjimas, sportininkų atranka.

Įvadas

Pagrindinis sportinio judėjimo tikslas yra įgyti erdvės ir laiko, judesio tikslumo pranašumą prieš varžovus. Kiekvienos šakos sportininkų judėjimą reglamentuoja treniruotės programos ir varžybų taisyklės (Latash, Zatsiorskij, 2001; Cronin et al., 2001; Skurvydas, 2010).

Krepšinio žaidimo metu reikia erdvės ir laiko pranašumo krepšininkui judant įvairiomis kryptimis. Erdvės ir laiko pranašumas atliekant įvairios krypties judėjimą su kamuoliu ir be jo bei judesio tikslumas iš esmės lemia žaidimo veiklos efektyvumą ir rezultatyvumą (Karipidis et al., 2001; Stonkus, 2003; Radžiukynas ir kt., 2007, 2010). Tai gali užtikrinti judamieji gebėjimai, nuo kurių priklauso momentinis, absoliutus judesio ir veiksmų greitis, galingumas. Kai norima įgyti didesnę erdvės pranašumą vertikalios kryptimi, didelę reikšmę turi krepšininkų ūgis. Tačiau vien tik ūgio pranašumas ne visada lemia vertikalios krypties judėjimo galimybes,

reikia žinoti dar ir kitus šį judėjimą sąlygojančius veiksnius. Žaidėjų optimalias galimybes siekiant erdvės pranašumo vertikalios kryptimi kartu su ūgio rodikliais parodo šie biometriniai ir įvairių šuolių rodikliai: 1) ūgis; 2) ūgis pasistiebus; 3) skirtumas tarp ūgio pasistiebus ir stovint (pėdos pakilimo aukštis); 4) pasiekimo aukštis stovint ir atlikus įvairius šuolius; 5) atsispyrimo nuo atramos trukmė. Tai žinant galima tiksliau nustatyti įvairaus ūgio krepšininkų judėjimo vertikalios kryptimi galimybes, sėkmingiau vykdyti atranką ir modeliuoti treniruotės procesą ir varžybinę veiklą. Šios krypties tyrimų rezultatų Lietuvoje iki šiol stokojama.

Aktualu žinoti, kokios yra krepšininkų erdvės ir laiko įgijimo vertikalios kryptimi galimybės priklausomai nuo jų kūno biometrinių rodiklių ir įvairių šuolių rodiklių.

Tyrimo tikslas – nustatyti didelio meistriškumo komandų ir individualių žaidėjų judėjimo vertikalios kryptimi gebėjimus ir galimybes.

Tyrimo objektas – Lietuvos krepšinio lygos (LKL) komandų žaidėjų biometriniai rodikliai ir vertikalūs kūno judėjimas.

Tiriamieji: Lietuvos LKL dviejų komandų krepšininkai: „LR“ (n = 15), „S“ (n = 9).

Uždaviniai:

1. Nustatyti Lietuvos LKL komandų („LR“, „S“) žaidėjų biometrinius rodiklius.

2. Nustatyti komandų ir skirtingo ūgio žaidėjų įvairių vertikalios krypties vienkartinį šuolių rodiklius.

Tyrimo metodai

1. Testavimas.

Biometriniai rodikliai:

- Ūgis (m).
- Ūgis pasistiebus ant kojų pirštų (m).
- Skirtumas tarp ūgio stovint ir pasistiebus (cm).
- Pasiekimo aukštis rankomis pasistiebus (m).
- Skirtumas tarp pasiekimo aukščio pasistiebus ir ūgio pasistiebus (cm).

Vertikalių šuolių rodikliai:

- Pasiekimo aukštis (m) ir šuolio aukštis (cm) atsispyrus abiem kojomis.
- Pasiekimo aukštis (m) ir šuolio aukštis (cm) atsispyrus kaire koja.
- Pasiekimo aukštis (m) ir šuolio aukštis (cm) atsispyrus dešine koja.

Šis matavimas buvo atliekamas panaudojant specialų stendą „Jumper“, ant kurio plokštės fiksuojamas jos palietimo aukštis 1 cm tikslumu, o šuolio

aukštis – skirtumas tarp pasiekimo aukščio pasistiebus ir pasiekimo aukščio pašokus.

2. Tenzodinamometrija.

– Vertikalūs šuoliai aukštyn atsispiriant abiem kojomis su papildomu tūptelėjimu mojan rankomis.

– Vertikalūs šuoliai aukštyn atsispiriant abiem kojomis iš fiksuotos padėties, esant 130–135° kojų sulenkimo kampui, su kamuoliu.

– ta (s) – atsispyrimo trukmė.

– F (N) – atsispyrimo jėga.

– h (cm) – šuolio aukštis.

3. Matematinė statistika.

Apskaičiuoti rodiklių aritmetiniai vidurkiai (x), aritmetinių vidurkių paklaidos ($S_{\bar{x}}$), standartiniai nuokrypiai (S). Koreliacinė analizė. Duomenų analizė atlikta naudojant SPSS programą (13.0 versija).

Tyrimo rezultatai

Lietuvos didelio meistriškumo LKL komandų („LR“, „S“) žaidėjų biometriniai rodikliai yra panašūs. „LR“ komandos žaidėjų ūgio vidurkis 1 cm didesnis už „S“ komandos ūgio vidurkį (1 ir 2 lentelės). „LR“ komandos žaidėjų pasiekimo rankomis pasistiebus aukščio vidurkis didesnis 3 cm, pasiekimo atlikus šuolį aukštyn atsispyrus abiem kojomis aukščio vidurkis 4 cm didesnis, atsispyrus atskirai kaire ir dešine kojomis 2 cm didesnis, palyginus su „S“ komandos žaidėjų tais pačiais rodiklių vidurkiais (1 ir 2 lentelės). „LR“ komandos žaidėjų judėjimo vertikalia kryptimi galimybės truputį geresnės.

1 lentelė

Krepšininkų biometriniai ir vertikalių šuolių rodikliai (n = 15)

Vardo ir pavardės inicialai	Ūgis stovint (m)	Ūgis pasistiebus (m)	Skirtumas (cm)	Pasiekimo aukštis pasistiebus (m)	Skirtumas tarp pasiekimo aukščio ir ūgio pasistiebus (cm)	Pasiekimo aukštis atsispyrus abiem kojomis (m)	Šuolio aukštis atsispyrus abiem kojomis (cm)	Pasiekimo aukštis atsispyrus dešine koja (m)	Šuolio aukštis atsispyrus dešine koja (cm)	Pasiekimo aukštis atsispyrus kaire koja (m)	Šuolio aukštis atsispyrus kaire koja (cm)
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1. V. S.	1,96	2,15	19	2,71	56	3,14	43	2,96	25	2,94	23
2. E. M.	2,00	2,14	14	2,67	53	3,13	46	2,90	23	2,92	25
3. A. P.	1,90	2,04	14	2,58	40	3,08	50	2,86	28	2,83	25
4. M. P.	1,93	2,09	16	2,57	48	3,06	49	2,84	27	2,86	29
5. A. Š.	1,97	2,12	15	2,67	55	3,19	52	2,94	27	2,94	27
6. A. K.	2,04	2,22	18	2,82	60	3,17	35	2,99	17	3,04	22
7. G. S.	2,10	2,24	14	2,90	64	3,27	37	3,08	18	3,12	22
8. M. A.	1,97	2,12	15	2,60	48	3,02	42	2,84	24	2,88	28
9. M. S.	2,00	2,15	15	2,68	53	3,12	44	2,89	21	2,93	25
10. V. Č.	2,05	2,20	15	2,79	59	3,18	39	2,98	19	3,00	21
11. A. Š.	1,98	2,12	14	2,68	54	3,18	50	2,98	30	2,97	29
12. A. V.	2,01	2,15	14	2,71	56	3,21	50	2,98	27	2,95	24
13. D. D.	2,05	2,21	16	2,72	50	3,22	50	2,97	25	2,98	26
14. A. V.	2,06	2,23	17	2,70	51	3,14	44	2,96	26	2,96	26
15. R. S.	2,12	2,28	16	2,87	59	3,17	30	3,02	16	3,04	18
x	2,01	2,16	15,20	2,71	53,73	3,15	44	2,95	23,53	2,95	24,67
±Sx	0,02	0,02	0,54	0,03	1,53	0,02	1,72	0,02	1,12	0,02	0,80
±S	0,06	0,07	2,08	0,10	5,91	0,06	6,62	0,07	4,26	0,07	3,09

2 lentelė

Krepšininkų biometriniai ir vertikalių šuolių rodikliai (n = 9)

Vardo ir pavardės inicialai	Ūgis stovint (m)	Ūgis pasistiebus (m)	Skirtumas (cm)	Pasiekimo aukštis pasistiebus (m)	Skirtumas tarp pasiekimo aukščio ir ūgio pasistiebus (cm)	Pasiekimo aukštis atsispyrus abiem kojomis (m)	Šuolio aukštis atsispyrus abiem kojomis (cm)	Pasiekimo aukštis atsispyrus dešine koja (m)	Šuolio aukštis atsispyrus dešine koja (cm)	Pasiekimo aukštis atsispyrus kaire koja (m)	Šuolio aukštis atsispyrus kaire koja (cm)
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
A.K.	1,99	2,14	15	2,67	53	3,24	57	3,00	33	2,99	32
M.B.	2,00	2,15	15	2,68	53	3,15	47	2,96	28	2,93	25
M.B.	2,03	2,18	15	2,71	53	3,17	46	2,97	26	2,97	26
M.S.	2,00	2,15	15	2,66	51	3,11	45	2,93	27	2,93	27
R.M.	2,01	2,16	15	2,71	55	3,14	43	2,95	24	2,99	26
E.P.	1,96	2,11	15	2,63	52	3,00	37	2,83	20	2,89	26
A.G.	1,92	2,07	15	2,56	49	3,01	45	2,82	26	2,80	24
S.J.	2,02	2,17	15	2,68	51	3,04	36	2,86	18	2,90	22
J.Č.	2,13	2,28	15	2,83	55	3,15	32	3,05	22	3,02	19
x	2,00	2,16	15,0	2,68	52,44	3,11	43,11	2,93	24,88	2,93	25,22
±Sx	0,01	0,02	0,00	0,02	0,65	0,02	2,46	0,01	1,50	0,01	1,19
±S	0,03	0,06	0,00	0,06	1,94	0,06	7,37	0,05	4,51	0,03	3,56

Atsispyrus abiem kojomis pasiekimo aukštis rankomis yra didžiausias aukščiausių krepšininkų (2,06–2,12 m) – vidutiniškai 3,18 m (4 lentelė). Analogiški rodikliai yra ir atsispyrus kaire, dešine kojomis. Tačiau šešių 1,96–2,05 m ūgio krepšininkų (3 lentelė) vidutinis pasiekimo aukštis – 3,20 m, t. y. 2 cm daugiau, palyginus su aukščiausių krepšininkų vidurkiu (3 ir 4 lentelės).

Abiejų komandų krepšininkai, kurių ūgis yra 1,96–2,00 m, pasistiebę rankomis pasiekia viduti-

niškai 2,64 m aukštį, 2,01–2,05 m ūgio žaidėjai pasiekia 2,73 m (skirtumas 9 cm), o 2,06–2,12 m ūgio žaidėjai – 2,83 m (skirtumas 10 cm). Bendras pasiekimo aukščio skirtumas yra 19 cm (4 lentelė).

Mažesnių 1,96–2,00 m ūgio krepšininkų šuolio aukščio vidurkis $x = 47$ cm, 2,01–2,05 m ūgio žaidėjų $x = 43$ cm, o 2,06–2,12 m ūgio tiriamųjų $x = 35$ cm (4 lentelė). Kūno pakilimo aukštis atsispyrus abiem kojomis visų tirtų krepšininkų yra vienodas 2,45–2,46 m, tačiau pasiekimo aukštis atsispyrus

3 lentelė

Šešių 1,96–2,05 m ūgio krepšininkų geriausi vertikalių šuolių rodikliai

Vardo ir pavardės inicialai	Ūgis stovint (m)	Ūgis pasistiebus (m)	Skirtumas (cm)	Pasiekimo aukštis pasistiebus (m)	Skirtumas tarp pasiekimo aukščio ir ūgio pasistiebus (cm)	Pasiekimo aukštis atsispyrus abiem kojomis (m)	Šuolio aukštis atsispyrus abiem kojomis (cm)	Pasiekimo aukštis atsispyrus dešine koja (m)	Šuolio aukštis atsispyrus dešine koja (cm)	Pasiekimo aukštis atsispyrus kaire koja (m)	Šuolio aukštis atsispyrus kaire koja (cm)
A. Š.	1,97	2,12	15	2,67	55	3,19	52	2,94	27	2,94	27
V. Č.	2,05	2,20	15	2,79	59	3,18	39	2,98	19	3,00	21
A. Š.	1,98	2,12	14	2,68	56	3,18	50	2,98	30	2,97	29
A. V.	2,01	2,15	14	2,71	56	3,21	50	2,98	27	2,95	24
D. D.	2,05	2,21	16	2,72	51	3,22	50	2,97	25	2,98	26
A. K.	1,99	2,15	16	2,67	52	3,24	57	3,00	33	2,99	32
x	2,01	2,16	15,00	2,71	54,83	3,20	49,67	2,97	26,83	2,97	26,50
±Sx	0,01	0,02	0,37	0,02	1,19	0,01	2,40	0,01	1,94	0,01	1,57
±S	0,03	0,04	0,89	0,05	2,93	0,02	5,89	0,02	4,75	0,02	3,83

4 lentelė

Skirtingo ūgio krepšininkų kūno pakilimo ir pasiekimo ranka aukščio atsispyrus abiem kojomis rodiklių vidurkiai (x)

Ūgis (m)	Vidurkis (m)	Šuolio aukštis (cm)	Kūno pakilimo aukštis (m)	Skirtumas tarp pasiekimo aukščio ir ūgio pasistiebus (cm)	Pasiekimo aukštis (m)	Pasiekimo aukštis pasistiebus (m)
1,96–2,00	1,98	47	2,45	51	3,11	2,64
2,01–2,05	2,03	43	2,46	55	3,16	2,73
2,06–2,12	2,10	35	2,45	58	3,18	2,83
Dešine koja						
1,96–2,00	1,98	26	2,24	51	2,90	2,64
2,01–2,05	2,03	23	2,26	55	2,96	2,73
2,06–2,12	2,10	20	2,30	58	3,03	2,83
Kaire koja						
1,96–2,00	1,98	27	2,25	51	2,91	2,64
2,01–2,05	2,03	24	2,27	55	2,97	2,73
2,06–2,12	2,10	21	2,31	58	3,04	2,83

abiem kojomis didėja didėjant ūgiui: 1,96–2,00 m ūgio žaidėjai pasiekia 3,11 m, 2,01–2,05 m ūgio – 3,16 m, o 2,06–2,12 m ūgio – 3,18 m (4 lentelė).

Taigi vyrauja bendras dėsniumas: didėjant ūgiui vertikalių šuolių aukštis atsispyrus abiem, dešine, kaire kojomis mažėja, tačiau aukščiausių krepšininkų visi pasiekimo aukščio vidurkiai yra didesni, palyginus su žemesniais krepšininkais, ir siekia 2–7 cm atsispyrus abiem kojomis ir 7–13 cm atsispyrus tiek dešine, tiek kaire kojomis (4 lentelė).

Visi ūgio ir pasiekimo aukščio pasistiebus rodikliai (5 lentelė) turi teigiamą koreliaciją (nuo $r = 0,65$ iki $r = 0,94$). Tai visiškai suprantamas faktas – aukštesni žaidėjai pasiekia aukščiau. Tačiau koreliacija patvirtina, kad krepšininkų ūgis turi neigiamą koreliacinį ryšį su šuolio atsispyrus abiem, dešine ir kaire kojomis aukščiu (5 lentelė). Tai patvirtina, kad didėjant ūgiui mažėja pašokimo aukštis. Vadinasi, aukšti sportininkai turi pranašumą prieš žemesnius varžovus pasistiebę ir laiku ištiesę rankas aukštyt, tačiau atlikus šuolį panašų aukštį gali pasiekti ir žemesni žaidėjai.

Remiantis tyrimo rezultatais galima sudaryti krepšininkų biometrinių rodiklių ir vertikalių šuolių modelines charakteristikas (6 lentelė), kurios padės vykdyti atranką ir nustatyti skirtingo ūgio krepšininkų judėjimo atliekant vertikalią krypties judesius ir veiksmus gebėjimus.

5 lentelė

Biometrinių ir vertikalių krypties šuolių rodiklių koreliacija

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
2	0,94*								
3	0,07	0,40							
4	0,89*	0,85*	0,12						
5	0,65*	0,52*	-0,19	0,75*					
6	-0,70*	-0,77*	-0,37	-0,76*	-0,14*				
7	0,80*	0,73*	0,00	0,92*	0,90*	-0,48			
8	-0,72*	-0,75*	-0,27	-0,79*	-0,27*	0,91*	-0,47		
9	0,88*	0,84*	0,10	0,97*	0,81*	-0,64*	0,94*	-0,68*	
10	-0,66*	-0,65*	-0,13	-0,81*	-0,43	0,80*	-0,62*	0,81*	-0,63*

Paaiškinimai: 1 – ūgis stovint (m), 2 – ūgis pasistiebus (m), 3 – skirtumas (m), 4 – pasiekimas ranka aukštis pasistiebus (m), 5 – pasiekimo aukštis atsispyrus abiem kojomis (m), 6 – šuolio aukštis atsispyrus abiem kojomis (m), 7 – pasiekimo aukštis atsispyrus dešine koja (m), 8 – šuolio aukštis atsispyrus dešine koja (m), 9 – pasiekimo aukštis atsispyrus kaire koja (m), 10 – šuolio aukštis atsispyrus kaire koja (m).

Nustatyta, kad krepšininkai, atlikdami šuolį aukštyt atsispyrę abiem kojomis, prieš tai papildomai tūptelėję ir modami rankomis be kamuolio, pašoka vidutiniškai 7,6 cm aukščiau, palyginus su tokiu pat šuoliu, kuris atliekamas šuolio metu keliant aukštyt rankas su kamuoliu. Šokant su kamuoliu rankose greičiau atsispiriama ($x = 0,541$ s), yra didesnė atramos reakcijos jėga ($x = 1660$ N), palyginus su šuoliu, kuris atliekamas papildomai tūptelėjus mojan rankomis, šiuo atveju atsispyrimo trukmė $x = 0,622$ s, atsispyrimo jėga $x = 1520$ N (7 lentelė).

6 lentelė

Krepšininkų ($n = 24$) biometrinių ir vertikalių šuolių rodiklių modelinės charakteristikos

	1	2	3	4	5	6	7
Labai aukštas +3S	216–221	231–236	295–304	327–332	59–54	311–316	30–32
Aukštas +2S	210–215	226–230	285–294	321–326	53–58	305–310	27–29
Virš vidutinio +1S	204–209	220–225	275–284	316–320	47–52	299–304	24–26
Vidutinis	198–203	213–219	265–274	311–315	41–46	293–298	21–23
Žemiau vidutinio -1S	197–192	212–207	264–255	310–306	40–45	292–287	20–18
Žemas -2S	191–186	206–201	254–235	305–300	44–39	286–281	17–15
Labai žemas -3S	185–170	200–195	234–225	299–294	38–33	280–275	14–12

Paaiškinimai: 1 – ūgis stovint (cm), 2 – ūgis pasistiebus (cm), 3 – pasiekimas ranka aukštis pasistiebus (cm), 4 – pasiekimo aukštis atsispyrus abiem kojomis (cm), 5 – šuolio aukštis atsispyrus abiem kojomis (cm), 6 – pasiekimo aukštis atsispyrus kaire koja (cm), 7 – šuolio aukštis atsispyrus kaire koja (cm).

7 lentelė

Krepšininkų vertikalaus šuolio be kamuolio ir su kamuoliu rodikliai

Vardo ir pavardės inicialai	Ūgis stovint (m)	ta (s)	Be kamuolio F (N)	h (cm)	ta (s)	Su kamuoliu F (N)	h (cm)
A.K.	1,99	0,625	1470	57,4	0,457	1620	44,0
M.B.	2,00	0,557	1650	47,2	0,529	1800	36,8
M.B.	2,03	0,489	2140	45,9	0,413	2550	31,0
M.S.	2,00	0,613	1810	43,0	0,549	1500	32,7
R.M.	2,01	0,525	1860	36,3	0,541	1940	29,7
E.P.	1,96	0,693	1250	45,4	0,617	1220	40,2
A.G.	1,92	0,693	1100	36,8	0,661	1130	36,8
S.J.	2,02	0,789	1150	32,0	0,561	1540	30,6
J.Č.	2,13	0,661	1260	42,5	0,542	1640	36,0
$\bar{x} \pm S_x$	2,01 \pm 0,02	0,622 \pm 0,03	1520 \pm 121	42,9 \pm 2,48	0,541 \pm 0,02	1660 \pm 139	35,3 \pm 1,60
$\pm S$	0,06	0,09	363	7,45	0,07	419	4,79

Taip yra todėl, kad šokant be kamuolio kūno judėjimo kelias, apimantis pritūpimo ir tiesimosi aukštyn fazes, yra ilgesnis ir šuolio aukščiui daugiau įtakos turi raumenų tampriosios deformacijos ir kinetinė energija (Hunter, Marshall, 2002; Стеблецов, 2002; Muckus, 2006).

Tyrimo rezultatų aptarimas

Tyrimai patvirtina, kad krepšininkų judėjimo vertikalia kryptimi gebėjimų pažinimas ir vertinimas vien tik pagal sportininkų ūgio rodiklius yra nepakankamas, nes jis parodo tik ūgio pranašumą statinėje padėtyje. Išsamiam vertinimui reikia ir kitų biometrinių rodiklių, t. y. skirtumo tarp ūgio ir ūgio pasistiebus, pasiekimo ranka aukščio pasistiebus.

Tyrimai parodė, kad įvairaus ūgio krepšininkų skirtumas tarp ūgio ir ūgio pasistiebus svyruoja nuo 10 cm iki 19 cm. Nustatytas bendras dėsningumas, kad šuolio aukštis yra atvirkščiai proporcingas sportininko ūgiui. Sportininkai, kurių ūgio vidurkis 1,98 m, pašoka 11 cm aukščiau už krepšininkus, kurių ūgio vidurkis 2,10 m. Duomenys patvirtina rungtyne dažnai pasitaikančius atvejus, kai žemesni aukštai pašokantys žaidėjai turi pranašumą prieš aukštesnius krepšininkus.

Skirtingo ūgio krepšininkų vienkartinį vertikalų šuolių atsispiriant viena koja šuolių aukščio kitimas turi panašias tendencijas: didėjant ūgio vidurkiui mažėja šuolių aukštis atsispiriant dešine, kaire kojomis. Pažymėtina, kad visų trijų ūgio vidurkių krepšininkai, atsispyrę kaire koja, vidutiniškai pašoka atitinkamai 1,1 cm, 1,1 cm ir 0,5 cm aukščiau, palyginus su pašokimu atsispyrus dešine koja.

Kitas svarbus sporto praktikai klausimas: kaip keičiasi žaidėjų šuolio, atliekamo su kamuoliu ir be kamuolio, aukštis. Tyrimai parodė, kad tas pats sportininkas, atlikdamas vertikalų šuolį aukštyn iš fiksuotos padėties, esant 130–135° kojų sulenkimo kampui, ir imituodamas kamuolio metimą, pašoka vidutiniškai 7,6 cm žemiau. Taip yra todėl, kad nėra išankstinio bendro kūno masės centro (BKMC) priartėjimo prie atramos. Atsispyrimo metu aktyvinamas raumenų darbas pasipriešinimą įveikiančiu režimu ir kūnas kyla aukštyn, tiesiasi kojos ir BKMC tolsta nuo atramos. Judėjimas vyksta panaudojant metabolinę raumeninio audinio energiją. Tokio pobūdžio atsispyrimas atliekamas esant vienai jėgos augimo viršūnei ir apima tris pagrindinius biodinaminis rodiklius: 1) bendrąją atsispyrimo trukmę; 2) trukmę, per kurią pasiekama didžiausioji atremties reakcijos jėga; 3) didžiausiąją atsispyrimo jėgą.

Šuolis, kuris atliekamas su papildomu tūptelėjimu ir rankų be kamuolio mostu, vyksta po BKMC priartėjimo prie atramos, kurio metu ištempiami raumenys, toliau – trumpa statinė padėtis ir atsispyrimas, tiesimasis aukštyn. Atsispyrimas iš esmės vyksta naudojant metabolinę energiją ir iš dalies tampriosios raumenų deformacijos energiją. Inercijos jėgos ištempia raumenų tampriuosius komponentus ir tai suaktyvina raumenų darbą. Šio atsispyrimo dinaminį judesių struktūrą yra sudėtingesnė, lyginant su pirmiau nagrinėtu atsispyrimo būdu. Pagrindiniai biodinaminiai sąlyčio su atrama parametrai yra šie: 1) bendra atsispyrimo trukmė; 2) jėgos rodiklių, veikiančių atramą, mažėjimo trukmė; 3) laiko trukmė, per kurią pasiekama didžiausioji atremties reakcijos jėga; 4) didžiausioji atsispyrimo jėga.

Dar yra trečias atsispyrimo būdas, kai atliekamas priverstinis (amortizacinis) BKMC priartėjimas prie atramos jau sukaupus kinetinę energiją (išibėgėjus). Šis šuolis parodo išibėgėjimo horizontalia kryptimi sukauptos kinetinės energijos įtaką vertikalų šuolio rodikliams. Tikslinga būtų ateityje tokius tyrimus atlikti su įvairaus ūgio krepšininkais ir papildyti mūsų tyrimus. Šio atsispyrimo būdo išskirtinis požymis yra tas, kad sąlytis su atrama, energijos panaudojimas ir visos motorinės sistemos efektyvumas priklauso nuo anksčiau sukauptos kinetinės energijos, atliekamo judesio struktūros ir turinio, individualių anatominių ypatumų, taip pat raumenų susitraukimo potencialo. Toks atsispyrimas, jeigu prieš tai amortizacijos fazėje įvyko optimali arba didžiausia tamprioji raumenų deformacija, iš esmės atliekamas panaudojant „nemetabolinę“ energiją. Pagrindinius biodinaminis tokio atsispyrimo parametrus sudaro: 1) bendra atsispyrimo trukmė; 2) laiko trukmė, per kurią pasiekama didžiausioji atremties reakcijos jėga; 3) jėgos didėjimo atremties pradinėje fazėje trukmė; 4) jėgos mažėjimas amortizacijos fazėje; 5) didžiausioji atsispyrimo jėga (Стеблецов, 2003, Žilinskienė, 2008).

Galima teigti, kad viena iš pagrindinių aukštesnių žaidėjų judamųjų gebėjimų ugdymo kryptis yra šoklumo ugdymas, tai leidžia geriau valdyti įvairios krypties judesius, nes vertikalų atsispyrimo greičio jėgos rodikliai daro įtaką ir horizontalios krypties tiems patiems rodikliams. To neretai trūksta aukštesniems žaidėjams.

Tyrimo rezultatai patvirtino, kad krepšininkų judėjimo vertikalia kryptimi gebėjimai priklauso nuo dviejų sudedamųjų dalių – sportininko biometrinių ir biomechaninių rodiklių, kurie parodo, į koki

aukštį kūną gali pakelti pėdos lenkimas, kiek nuo to pasikeičia ūgis stovint, koks pasiekimo rankomis aukštis ir šio pasiekimo skirtumai tarp įvairaus ūgio krepšininkų. Tyrimais nustatyta, kad 1 cm tikslumu galima įvertinti krepšininko, esančio sąveikoje su atrama ir pakilusio aukštyn po atsispyrimo nuo jos, judėjimo vertikalia kryptimi galimybes.

Praktinė šių gebėjimų vertinimo seka yra tokia (1 ir 2 lentelių 1–7 rodikliai):

1. Žaidėjo ūgis 2,01 m.
2. Ūgis pasistiebus 2,16 m.
3. Pėdos pakilimo aukštis (skirtumas tarp 2 ir 1 rodiklių) 15 cm.
4. Pasiekimo aukštis pasistiebus 2,71 m.
5. Skirtumas tarp pasiekimo aukščio pasistiebus ir ūgio pasistiebus (skirtumas tarp 4 ir 2 rodiklių) 55 cm.
6. Pasiekimo aukštis atsispyrus abiem kojomis 3,14 m
7. Šuolio aukštis atsispyrus abiem kojomis (skirtumas tarp 6 ir 4 rodiklių) 43 cm.

Išvados

1. Tyrimų rezultatai patvirtina, kad vien tik iš biometrinio rodiklių, nežinant erdvės pranašumo, kuris įgyjamas vertikalių šuolių metu, negalima spręsti apie sportininko judėjimo vertikalia kryptimi galimybes.

2. Naudojant šią metodiką galima įvertinti ir kitų sportinių žaidimų (tinklinio, rankinio, futbolo) atstovų judėjimo vertikalia kryptimi gebėjimus.

LITERATŪRA

1. Cronin, J. B., McNair, P. J., Marshall, R. N. (2001). Velocity specificity, combination training and sport specific tasks. *Journal of Science and Medicine in Sport*, 4, 168–178.
2. Hunter, J. P., Marshall, R. N. (2002). Effects of power and flexibility training on vertical jump technique. *Medicine and Science in Sports and Exercise*, 3(34), 478–486.
3. Karipidis, A., Fotinakis, P., Taxildaris, K., Fatouros, J. (2001). Factors characterizing a successful performance in basketball. *Journal of Human Movement Studies*, 41, 385–397.
4. Latash, M. L., Zatsiorskij, V. M., (2001). *Classics in Movement Science*.
5. Muckus, K. (2006). *Biomechanikos pagrindai*.
6. Radžiukynas, D., Čižauskas, A., Kemerytė-Riaubienė, E. (2007). Krepšininkų fizinio rengimo teorija ir praktinės technologijos. *Sporto mokslas*, 4(50), 54–59.
7. Radžiukynas, D., Kemerytė-Riaubienė, E., Radžiukynas, Dn., Čižauskas, A. (2010). Krepšininkų motoriniai gebėjimai atliekant įvairios krypties šuolius. *Sporto mokslas*, 3(61), 23–28.
8. Skurvydas, A. (2010). *Judesių mokslas: raumenys, valdymas, mokymas, reabilitavimas, sveikatinimas, treniravimas, metodologija*. Kaunas: LKKA.
9. Stonkus, S. (2003). Krepšinis: istorija, teorija, didaktika. Kaunas: LKKA.
10. Žilinskienė, N. (2008). *Šuolininkų į aukštį sportinio rengimo skirtingais etapais optimizavimas: daktaro disertacija*. Vilnius: VPU.
11. Стеблецов, Е. А. (2002). Аналитическая унификация динамической структуры взаимодействия с опорой при выполнении отталкиваний ударного характера. *Теория и практика физической культуры*, 2, 55–61.
12. Стеблецов, Е. А. (2003). Естественная классификация отталкиваний. *Теория и практика физической культуры*, 11, 45–48.

PECULIARITIES OF BASKETBALL PLAYERS' MOVEMENT IN VERTICAL DIRECTION

*Assoc. Prof. Dr. Darius Radžiukynas, Assoc. Prof. Dr. Nelė Žilinskienė
Lithuanian University of Educational Sciences*

SUMMARY

The main goal of various movements in sport is to gain space and time supremacy and to make accurate movements and actions. Athletes in sports games move in various directions with a ball and without it. To have space and time supremacy in vertical direction is very important for basketball players when there is a throw and when there is a fight for a ball in different heights. It is relevant to comprehend what supremacy can be attained by different height basketball players when they perform various jumps. The goal of the research was to establish abilities and potential of high performance teams and individual players' movement in vertical direction. The object of the research was biometric indicators and vertical body movement of Lithuanian Basketball League

(LBL) players. The methods of the research: 1) testing; 2) tensodynamometry; 3) mathematical statistics.

It has been established that height average of one LBL players' team (n = 15) was $2,01 \pm 0,02 \pm 0,06$ m and of the other (n = 9) – $2,00 \pm 0,01 \pm 0,03$ m. Hand-reach height on tiptoe was respectively $2,71 \pm 0,03 \pm 0,10$ m and $2,68 \pm 0,02 \pm 0,06$ m, and reach height on two-foot take-off was $3,15 \pm 0,02 \pm 0,06$ m and $3,11 \pm 0,02 \pm 0,06$ m. Teams height jump average was respectively 43 cm and 44 cm. One team basketball players' reach height on one-foot take-off average was 2,93 m and of the other team – 2,95 m, jump height was respectively 23,5 cm and 25,2 cm.

Shorter basketball players of height 1,96–2,00 m jump higher on two (left and right) foot take-off

if compared to taller basketball players of height 2,01–2,05 m and 2,05–2,12 m. Players on two-foot take-off jump respectively 46,7 cm, 42,7 cm, and 35,7 cm, therefore basketball players of different heights can reach very similar height of 2,44–2,46 m. The correlation of these indicators approves that jump height decreases with the growth of players' height.

Hand-reach height on two-foot take-off is maximum in highest basketball players (2,06–2,12 m) - on the average 3,18 m, athletes of height 2,01–2,05 m reach 3,16 m, and athletes of height 1,96–2,01 m reach 3,11 m. But the average reach height of six basketball players of height 1,96–2,05 m was

3,20 m, i.e. more in 2 cm if compared to the average of highest athletes.

Basketball players on two-foot take-off with a ball jump less in 7,6 cm if compared to a jump without a ball.

When summarizing it can be proposed that athlete's potential to move in vertical direction cannot be evaluated under biometric indicators only without knowing space supremacy that is gained when performing vertical jumps.

Keywords: basketball, biometric indicators of basketball players, vertical body movement, athlete selection.

Darius Radziukynas
Lietuvos edukologijos universiteto Sporto metodikos katedra
Studentų g. 39, LT-0806 Vilnius
Tel. +370 5 275 17 49
El. paštas: darius.radziukynas@vpu.lt

Gauta 2011 11 05
Patvirtinta 2012 03 09

Skirtingų svorio kategorijų Lietuvos sunkiaatlečių fizinių ir funkcinų galių charakteristika ir jų lyginamoji analizė

Prof. habil. dr. Kazys Milašius¹, Bronius Vyšniauskas²

Lietuvos edukologijos universitetas¹, Klaipėdos sunkiosios atletikos sporto centras²

Santrauka

Pasaulio sporto mokslo leidiniuose skelbiama daug straipsnių įvairiais sunkiaatlečių rengimo, jų adaptacijos prie fizinių krūvių klausimais. Išryškintos savitos sportininkų ypatybės, kurios labai reikšmingos siekiant šios sporto šakos rezultatų. Lietuvoje didelio meistriškumo sunkiaatlečių rengimas, jų fizinių ir funkcinų galių kaita dar nepakankamai nagrinėjami. Trūksta duomenų apie jų fizinio išsivystymo, fizinių ir funkcinų galių kaitą metiniu ciklu, šių rodiklių tarpusavio sąsajas. Todėl aktualu tirti Lietuvos didelio meistriškumo sunkiaatlečių fizines ir funkcinis galias, ieškoti jų tarpusavio ryšių ir nustatyti pajėgiausių atletų parengtumo pranašumus.

Darbo tikslas – nustatyti įvairių svorio kategorijų Lietuvos didelio meistriškumo sunkiaatlečių fizinių ir funkcinų galių esminius bruožus, jų tarpusavio sąsajas. Tirti 24 Lietuvos sunkiosios atletikos didelio meistriškumo 18–35 metų sunkiaatlečiai, esantys Lietuvos olimpinėje, nacionalinėse suaugusiųjų ir jaunimo rinktinėse. Tiriamieji pagal svorio kategorijas buvo suskirstyti į 3 grupes, po 8 kiekvienoje. Pirmosios (I) grupės tiriamieji svėrė iki 85 kg, antrosios (II) – iki 94 kg, trečiosios (III) – iki 105 kg. Nustatyti kai kurie fizinio išsivystymo rodikliai, tirtas raumenų galingumas įvairiose energijos gamybos zonose. Apie anaerobinių alaktatinių energijos gamybos mechanizmų veiksmingumą spręsta pagal vienkartinio raumenų susitraukimo galingumą (VRSG), momentinį ir vidutinį darbo galingumą atliekant 10 s trukmės darbą. Anaerobinis alaktatinis-glikolitinis galingumas (AAGG) nustatytas veloergometru atliekant 30 s trukmės Wingate testą, įvertintas kraujotakos ir kvėpavimo sistemos funkcinis pajėgumas.

Tyrimas parodė, kad visų trijų svorio kategorijų grupių tiriamųjų svorio ir raumenų masės vidurkis nesiekia leistinos šioms kategorijoms svorio ribos, nors mūsų tiriamų pajėgiausių kiekvienos svorio kategorijos atletų rodikliai yra reikiamo dydžio. Nustatyta, kad didžiausias absoliutus VRSG yra iki 105 kg svorio kategorijos sunkiaatlečių, tačiau santykinis VRSG didžiausias yra atletų, sveriančių iki 94 kg. Sunkiaatlečių absoliutus maksimalus momentinis galingumas ir anaerobinis alaktatinis raumenų galingumas didėjant jų svoriui nuosekliai didėja, tačiau skirtumas tarp santykinų rodiklių nėra didelis. Absoliutus sportininkų anaerobinis alaktatinis-glikolitinis galingumas kinta panašiai, tačiau skirtumas tarp santykinų rodiklių yra nedidelis. Tyrimų rezultatų koreliacinė analizė rodo, kad sunkiaatlečių kūno masė ir raumenų masė turi glaudžius koreliacinius ryšius su VRSG, AARG ir anaerobiniu alaktatiniu-glikolitiniu raumenų galingumu. Plaštakų jėga turi patikimą ryšį su svarbiu sunkiaatlečiams VRSG rodikliu, o psichomotorinės reakcijos laikas neturi patikimų koreliacinių ryšių su kitais mūsų tirtais rodikliais. Tarp sunkiaatlečių galingumo įvairiose energijos gamybos zonose rodiklių nustatyti glaudūs koreliaciniai ryšiai. Atlikus tiriamųjų rodiklių standartizavimą ir sudarius šių rodiklių profilius paaiškėjo, kad dviejų didelio meistriškumo sunkiaatlečių fizinės ir funkcinės galios smarkiai viršija kitų jų svorio kategorijos sportininkų tirtų rodiklių vidurkį.

Raktažodžiai: sunkioji atletika, sunkiaatlečių fizinis išsivystymas, fizinės ir funkcinės galios.

Ivadas

Savitai sunkiosios atletikos sportininkų varžybinei veiklai reikia tam tikrų specialių atletų gebėjimų. Dėl treniruotės ir varžybų krūvių poveikio sunkiaatlečių organizme vyksta dideli adaptaciniai pakitimai. Daugelio autorių (Pearson et al., 2002; Дворкин, 2005; McBride et al., 2010) nuomone, sunkiaatlečių sportinius rezultatus labiau lemia raumenų masė, jų jėga ir galingumas trumpai trunkančio darbo metu. Vis dėlto labai svarbus ir sportininkų kraujotakos bei kvėpavimo sistemos funkcinis pajėgumas (Яшенко и др., 2000; Scott et al., 2011), anaerobinis alaktatinis raumenų galingumas, kreatinfosfatinės ATF sintezės sistemos pajėgumas (Bal et al., 2010, McBride et al., 2010). Rengiant didelio meistriškumo sunkiaatlečius aktualu žinoti veiksnius, sąlygojančius šios sporto šakos atstovų fizines ir funkcines galias (McGuigen, Kane, 2004).

Sunkioji atletika labai populiari sporto šaka daugelyje pasaulio šalių. Nors ji nėra tokia populiari Lietuvoje, tačiau pastaruoju metu mūsų šalies sunkiaatlečiai pasiekė puikių laimėjimų olimpinėse žaidynėse, iškovojo įvairių spalvų medalių pasaulio ir Europos čempionatuose, studentų universiadoje, kitose tarptautinėse varžybose. Pasaulio sporto mokslo literatūroje skelbiama daug straipsnių įvairiais sunkiaatlečių rengimo, jų adaptacijos prie fizinių krūvių klausimais. Išryškinamos savitos sportininkų ypatybės, kurios labai reikšmingos siekiant šios sporto šakos rezultatų (Scott et al., 2011). Tačiau Lietuvoje didelio meistriškumo sunkiaatlečių rengimas, jų fizinių ir funkcinių galių kaita dar nepakankamai nagrinėjami. Trūksta duomenų apie jų fizinio išsivystymo, fizinių ir funkcinių galių kaitą metiniu ciklu, šių rodiklių tarpusavio sąsajas. Sporto mokslininkams, treneriams nepakanka informacijos apie būdingus šios sporto šakos atletų organizmo bruožus, jų fizines galias įvairiose energijos gamybos zonos. Todėl aktualu tirti Lietuvos didelio meistriškumo sunkiaatlečių fizines ir funkcines galias, ieškoti jų tarpusavio ryšių ir nustatyti pajėgiausiųjų atletų parengtumo pranašumus.

Darbo tikslas – nustatyti įvairių svorio kategorijų Lietuvos didelio meistriškumo sunkiaatlečių fizinių ir funkcinių galių esminius bruožus, jų tarpusavio sąsajas.

Tyrimo organizavimas ir metodai

Ištirti 24 Lietuvos sunkiosios atletikos didelio meistriškumo 18–35 metų sunkiaatlečiai, esantys Lietuvos olimpinėje, nacionalinėse suaugusiųjų ir

jaunimo rinktinėse. Tiriamieji pagal svorio kategorijas buvo suskirstyti į 3 grupes, po 8 kiekvienoje. Pirmosios (I) grupės tiriamieji svėrė iki 85 kg, antrosios (II) – iki 94 kg, trečiosios (III) – iki 105 kg.

Nustatyti pagrindiniai fizinio išsivystymo rodikliai: ūgis, kūno masė ir jos indeksas, abiejų plaštakų jėga, raumenų ir riebalų masė bei jų tarpusavio santykis. Tirtas raumenų galingumas įvairiose energijos gamybos zonos. Apie anaerobinių alaktatinių energijos gamybos mechanizmų veiksmingumą spręsta pagal vienkartinio raumenų susitraukimo galingumą (VRSO), momentinį ir vidutinį darbo galingumą atliekant 10 s trukmės darbą. Anaerobinis alaktatinis-glikolitinis galingumas (AAGO) nustatytas veloergometru atliekant 30 s trukmės Wingate testą. Kraujotakos ir kvėpavimo sistemos funkcinis pajėgumas (KKSFP) vertintas pagal ramybės pulso dažnį (PD), pagal PD po standartinio fizinio krūvio, po 1 min poilsio ir iš šių duomenų apskaičiuotą Ruffjė indeksą (RI). Šių tyrimų metodikos aprašytos Skernevičiaus ir kt. (2004).

Tyrimo analizei taikyti matematinės statistikos metodai: apskaičiuoti aritmetiniai vidurkiai (\bar{x}), jų reprezentacinės paklaidos ($s_{\bar{x}}$), standartiniai nuokrypiai (s). Imties sklaidos plotui išreikšti pateiktos mažiausios (min) ir didžiausios (max) rodiklių reikšmės, apskaičiuotas variacijos koeficientas. Ryšiams tarp rodiklių vertinti taikytas Pirsono tiesinės koreliacijos koeficientas (r) ir regresinė analizė sudarant regresines tieses, duomenų reikšmingumui įvertinti – 95 % kriterijus ($p < 0,05$) (Gonestas, Strielčiūnas, 2003). Kad būtų galima išskirtinius sportininkų duomenis palyginti tarpusavyje ir su jų svorio kategorijos atletų aritmetiniais vidurkiais, rodikliai standartizuoti ir sudaryti dviejų sportininkų – R. V. ir A. D. – normalizuotų rodiklių profiliai.

Tyrimo rezultatai

Analizuojant sunkiaatlečių fizinio išsivystymo rodiklius matyti, kad tiriamųjų priklausančių iki 85 kg ir iki 94 kg svorio kategorijoms, ūgis praktiškai nesisiskiria, o sportininkų, sveriančių iki 105 kg, ūgis yra gerokai didesnis (1 lentelė). Vienas iš svarbiausių sunkiaatlečių fizinio išsivystymo rodiklių yra kūno masė, pagal kurią jie skirstomi į svorio kategorijas. Galima pažymėti, kad I grupės tiriamųjų kūno masė siekia vidutiniškai $81,2 \pm 1,6$ kg, II grupės – $90,2 \pm 1,4$ kg, o III grupės – $102,3 \pm 1,2$ kg. Visų tiriamųjų grupių sportininkų vidutinė kūno masė yra 3–4 kg mažesnė nei leidžia kiekvienos svorio kategorijos ribos. Svarbus sunkiaatlečių fizinio išsivystymo rodi-

klis yra raumenų masė. I grupės tiriamųjų ji yra lygi vidutiniškai $44,9 \pm 1,2$ kg, II grupės – $50,9 \pm 1,2$ kg, o III grupės – $59,4 \pm 1,1$ kg. Sunkiaatlečių dešinės plaštakos jėga nuosekliai didėja didėjant kūno masei, o kairės plaštakos jėga II ir III grupės sunkiaatlečių yra beveik vienoda. Didėjant svorio kategorijai abiejų plaštakų jėgos rodiklių sklaida didėja.

1 lentelė

Įvairių svorio kategorijų didelio meistriškumo sunkiaatlečių fizinio išsivystymo rodiklių lyginamoji charakteristika

Rodikliai	Ūgis (cm)	Kūno masė (kg)	KMI (kg/m ²)	Plaštakos jėga (kg)		Raumenų masė (kg)	Riebalų masė (kg)	RRMI
				D	K			
I gr. – iki 85 kg								
X	174,8	81,2	26,5	61,8	60,0	44,9	8,2	5,6
Sx	1,2	1,6	0,4	2,3	1,7	1,2	0,5	0,3
S	3,4	4,6	1,1	6,5	4,8	3,4	1,3	0,8
V%	1,9	5,7	4,2	10,5	8,0	7,5	16,4	14,0
Min	171,0	75,5	24,8	54,0	50,0	39,3	6,0	4,5
Max	180,0	88,2	28,4	70,0	64,0	50,5	10,4	6,6
II gr. – iki 94 kg								
X	175,1	90,2	29,5	64,8	65,8	50,9	8,9	5,7
Sx	1,3	1,4	0,8	3,4	2,4	1,2	0,7	0,3
S	3,7	3,9	2,3	9,7	6,7	3,3	2,0	0,8
V%	2,1	4,3	7,8	15,0	10,2	6,4	22,2	14,2
Min	170,0	85,0	26,7	50,0	58,0	45,9	6,2	4,1
Max	179,0	95,0	32,8	76,0	77,0	55,4	12,8	6,5
III gr. – iki 105 kg								
X	182,8	102,3	30,8	68,6	65,0	59,4	10,7	5,9
Sx	1,9	1,2	1,1	3,9	4,4	1,1	0,7	0,4
S	5,5	3,2	3,0	10,9	12,6	3,0	1,9	1,0
V%	3,0	3,2	9,7	15,9	19,3	5,0	18,0	17,8
Min	176,0	99,0	26,9	50,0	50,0	55,6	7,5	4,6
Max	192,0	107,0	34,3	82,0	84,0	63,7	13,8	7,7

Vienas iš svarbesnių sunkiaatlečių fizinių galių rodiklių yra VRSG. Nustatyta, kad mūsų tiriamųjų sunkiaatlečių absoliutus VRSG priklauso nuo svorio kategorijos – sunkiausios svorio kategorijos jis buvo didžiausias ($3011 \pm 108,8$ W), tačiau santykinis VRSG buvo didžiausias II grupės tiriamųjų ir siekė vidutiniškai $32,9 \pm 1,3$ W/kg (2 lentelė).

Apie specialųjį sunkiaatlečių parengtumą galima spręsti ir iš maksimalaus momentinio galingumo, kuris pasiekiamas 4–5 darbo sekundę atliekant 10 s trukmės testą. Nustatyta, kad visų svorio kategorijų sunkiaatlečių absoliutus maksimalus momentinis galingumas labai skyrėsi, tačiau jų santykinis maksimalus momentinis galingumas skyrėsi nedaug ir siekė atitinkamai $21,1 \pm 1,5$; $22,6 \pm 0,6$ ir $24,1 \pm 0,8$ W/kg. Taip pat mažai skyrėsi ir santykiniai vidutiniai 10 s ir 30 s trukmės anaerobinio alaktatinio raumenų galingumo bei anaerobinio alaktatinio-glikolitinio galingumo rezultatai (2 lentelė).

Iš mūsų tirtų visų trijų grupių sunkiaatlečių kraujotakos sistemos funkcinis pajėgumas I ir II grupių buvo panašus, o III grupės – mažesnis (3 lentelė).

2 lentelė

Įvairių svorio kategorijų didelio meistriškumo sunkiaatlečių fizinių galių lyginamoji charakteristika

Rodikliai	VRSG		Galingumas						PRL (ms)
	W	W/kg	10 s			30 s			
			max W	W/kg	vid. W	W/kg	vid. W	W/kg	
I gr. – iki 85 kg									
X	2314,0	29,0	1580,3	21,1	1073,0	14,2	555,6	7,0	179,9
Sx	67,0	1,1	28,5	1,5	18,5	0,7	40,3	0,4	3,6
S	189,4	3,2	57,0	2,9	37,1	1,4	106,5	1,0	10,2
V%	8,2	11,0	3,6	13,8	3,5	10,1	19,2	13,6	5,7
Min	2091,0	25,7	1502,0	17,1	1040,0	12,8	357,0	5,3	160,0
Max	2738,0	35,1	1638,0	24,0	1125,0	16,2	649,0	8,2	195,0
II gr. – iki 94 kg									
X	2787,3	32,9	2031,9	22,6	1370,8	15,3	612,7	7,0	183,5
Sx	160,5	1,3	76,4	0,6	31,5	0,3	30,8	0,3	2,8
S	454,0	3,6	216,1	1,7	89,2	0,8	81,4	0,7	7,8
V%	16,3	10,9	10,6	7,6	6,5	5,0	13,3	9,3	4,2
Min	2142,0	27,0	1785,0	21,0	1254,0	14,1	519,0	6,2	176,0
Max	3590,0	39,0	2471,0	26,3	1559,0	16,6	728,0	7,9	200,0
III gr. – iki 105 kg									
X	3011,0	29,4	2492,6	24,1	1635,5	15,8	757,6	7,4	173,3
Sx	108,8	0,8	115,9	0,8	59,0	0,3	25,9	0,2	4,0
S	307,8	2,3	327,9	2,3	166,9	0,9	73,1	0,6	11,3
V%	10,2	7,9	13,2	9,6	10,2	5,5	9,7	8,2	6,5
Min	2554,0	25,3	2026,0	20,1	1445,0	14,0	629,0	6,4	157,0
Max	3526,0	32,8	2876,0	27,4	1959,0	16,6	835,0	8,3	186,0

3 lentelė

Įvairių svorio kategorijų didelio meistriškumo sunkiaatlečių kraujotakos sistemos funkcinio pajėgumo lyginamoji charakteristika

Rodikliai	RI	Ramybės pulsas (k./min)	PD po 30 pritūpimų (k./min)	PD po 1 min poilsio (k./min)
I gr. – iki 85 kg				
X	3,8	57,0	115,5	76,5
Sx	1,2	3,6	2,9	5,2
S	3,3	10,2	8,3	14,7
V%	87,8	17,9	7,2	19,3
Min	-0,4	40,0	105,0	56,0
Max	8,8	72,0	127,0	100,0
II gr. – iki 94 kg				
X	3,6	56,8	120,5	73,5
Sx	0,7	2,7	5,9	1,8
S	2,0	7,6	16,8	5,2
V%	55,0	13,3	13,9	7,1
Min	0,8	48,0	106,0	64,0
Max	6,8	68,0	156,0	80,0
III gr. – iki 105 kg				
X	4,8	63,8	122,3	75,5
Sx	0,7	2,5	4,4	3,6
S	1,9	7,0	12,5	10,1
V%	38,7	10,9	10,2	13,4
Min	2,8	56,0	103,0	64,0
Max	8,8	72,0	142,0	96,0

Tačiau tiriamųjų grupių Ruffjė indekso sklaidos plotas buvo labai didelis ir siekė 38,7–87,8 %.

Tyrimo rezultatų aptarimas

Kadangi sportininkai buvo suskirstyti į tris grupes pagal svorio kategorijas, todėl tiriamųjų kūno ir raumenų masės rodiklių sklaida maža ($V = 3,2$ –

7,5 %). Tyrimas parodė, kad sunkiaatlečių vienkartinio raumenų susitraukimo galingumą ir anaerobinį alaktatinį raumenų galingumą lemia raumenų masė. Tai leidžia daryti prielaidą, kad, padidėjus raumenų masei, galima bus padidinti ir anaerobinį alaktatinį raumenų galingumą, labai svarbų sunkiaatlečių fiziniam parengtumui. Šią nuomonę patvirtina ir kiti tyrėjai (Kanehisa et al., 2005; Bal et al., 2010). Sunkiaatlečių raumenų masės sąsaja su VRSG, AARG, maksimaliu momentiniu galingumu, anaerobiniu alaktatinium-glikolitinium galingumu yra didelė (1–3 pav.). Tokie ryšiai pastebėti tiriant ir kitų sporto šakų atstovus, pvz., plento ir treko dviratininkus (Tubelis ir kt., 2007; 2009), baidarininkus ir kanojininkus (Balčiūnas, Skernevičius, 2007), plaukikus (Dadelienė, Pečiukonienė, 2007).

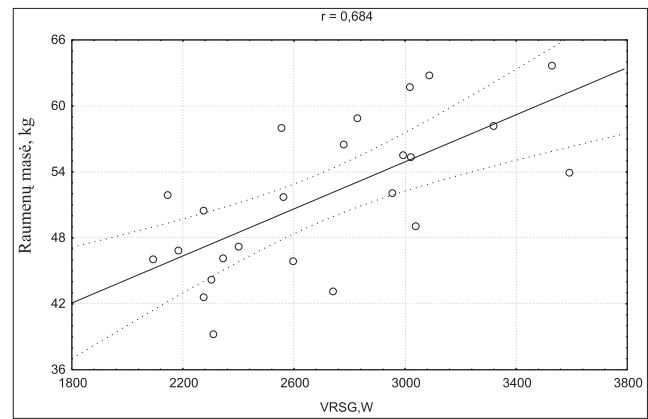
Galima daryti prielaidą, kad, atsižvelgiant į tai, jog mūsų tirti sunkiaatlečiai dar jauni, išskyrus vieną didžiausią meistriskumą pasiekusį sportininką, ateityje jų kūno masė, o ypač raumenų masė dar didės, tai leis padidinti jų fizines galias ir pagerinti sportinius rezultatus.

VRSG ir AARG atliekant 10 s trukmės darbą bei 30 s trukmės specialaus darbo galingumo rodikliai tarpusavyje turi patikimą sąsają (4 lentelė), todėl specialiųjų raumenų masės didinimas yra svarbi prielaida darbo, trunkančio 10 ir 30 s, galingumui didinti (Katch et al., 1980; Pearson et al., 2002).

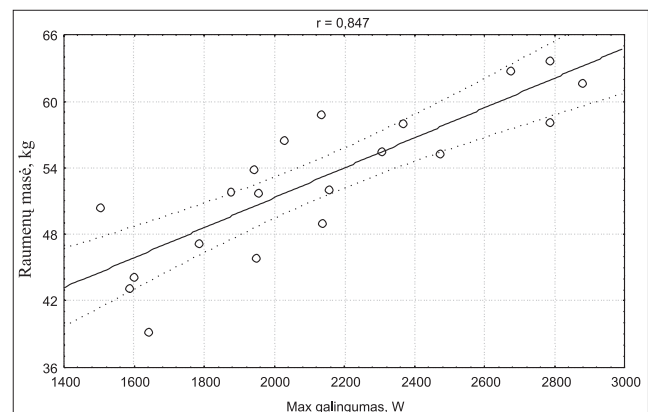
Mūsų tyrimai parodė, kad sunkiaatlečių plaštakų jėga neturi ryšio su kitais tiriama rodikliais, išskyrus dešinės rankos plaštakos jėgos sąsają su absoliučiu VRSG ($r = 0,446$, $p < 0,05$) ir su santykinu anaerobiniu alaktatinium raumenų galingumu ($r = 0,438$, $p < 0,05$). Vadinas, plaštakų jėgos rodiklis gali informuoti apie sunkiaatlečių svarbius gebėjimus. Taip pat nustatyta, kad PRL neturi ryšio su kitais tirtais rodikliais. Panašūs duomenys gauti tiriant ir kitų šakų sportininkus (Tubelis ir kt., 2006).

Sportininkų, per sunkiosios atletikos pratybas ir varžybas daug kartų atliekančių rovimą ir stūmimo veiksmus, kraujotakos sistema patiria didelę įtampą, kuri veikia jos funkcinę būklę (Яшенко и др., 2000). Nors aerobinis pajėgumas sunkiaatlečiams nėra būdingas, tačiau mūsų tyrimas rodo, kad egzistuoja patikimas ryšys tarp sunkiaatlečių kraujotakos sistemos pajėgumo ir maksimalaus momentinio (AARG) galingumo bei 10 s trukmės absoliutaus vidutinio darbo galingumo ir 30 s trukmės santykinio darbo galingumo (4 lentelė).

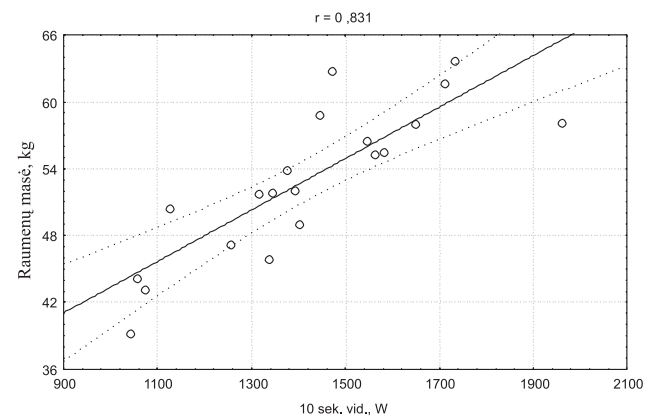
Tarp mūsų tiriamųjų savo meistriskumu išsiskyrė 2 sportininkai, iškovoję medalius Europos ir pasau-

1 pav. Sunkiaatlečių raumenų masės (kg) ir VRSG (W) koreliacinis laukas

2 pav. Sunkiaatlečių raumenų masės (kg) ir maksimalaus momentinio galingumo (W) koreliacinis laukas

3 pav. Sunkiaatlečių raumenų masės (kg) ir galingumo (W) atliekant 10 s darbą koreliacinis laukas

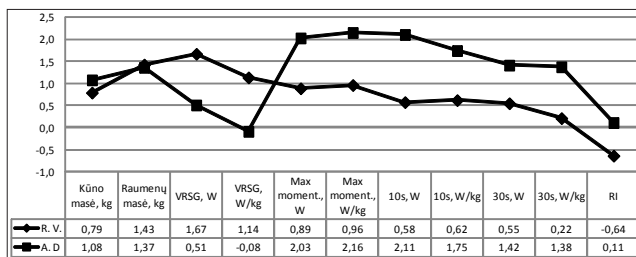
lio čempionatuose. Standartizavus tirtus rodiklius ir sudarius standartizuotų rodiklių profilius, atsirado galimybė atlikti jų tarpusavio lyginamąją analizę ir palyginti su jų svorio kategorijos tiriųjų grupės vidurkiais (4 pav.). Akivaizdu, kad abiejų sunkiaatlečių kūno masė ir raumenų masė jų grupių sportininkų vidurkį viršija 1,08–1,43 standartinio nuokrypio (S). Sportininko R. V. absoliutus ir santykinis VRSG rodikliai yra didesni nei A. D., kurio absoliutus VRSG grupės vidurkį viršija tik 0,51 S, o santykinis yra net mažesnis nei grupės vidurkis

Sunkiaatlečių ($n = 24$) fizinio išsivystymo, fizinų ir funkcinių galių rodiklių interkoreliacinė skalė

Eil. Nr.	Kūno masė (kg)	Plaštakos jėga (kg)		Raumenų masė (kg)	VRSG		PRL (ms)	Galingumas W						RI	Ramybės PD (k./min)
		D	K		W	W/kg		10 s			30 s				
								max	W/kg	vid.	W/kg	vid.	W/kg		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	
1	1														
2	0,355	1													
3	0,250	0,798	1												
4	0,976	0,380	0,271	1											
5	0,684	0,446	0,150	0,684	1										
6	-0,088	0,212	0,093	-0,034	0,501	1									
7	-0,283	-0,155	-0,236	-0,238	0,074	0,273	1								
8	0,856	0,386	0,164	0,847	0,689	-0,087	-0,137	1							
9	0,473	0,438	0,216	0,505	0,605	0,177	-0,067	0,774	1						
10	0,849	0,320	0,177	0,831	0,651	-0,066	-0,152	0,912	0,551	1					
11	0,381	0,362	0,300	0,418	0,553	0,341	-0,082	0,568	0,68	0,664	1				
12	0,672	0,361	0,269	0,633	0,600	0,152	-0,256	0,762	0,622	0,706	0,498	1			
13	0,121	0,170	0,090	0,105	0,244	0,209	-0,028	0,489	0,531	0,403	0,381	0,731	1		
14	0,066	0,113	-0,020	0,091	0,235	0,11	0,171	0,474	0,262	0,497	0,219	0,385	0,453	1	
15	0,299	0,323	0,059	0,314	0,461	0,127	-0,023	0,595	0,392	0,527	0,188	0,572	0,537	0,820	1

Pastaba: $p < 0,05$, kai $r = 0,388-0,495$; $p < 0,01$, kai $r = 0,496-0,570$; $p < 0,001$, kai $r = 0,571$ ir daugiau.

(-0,08 S). Tačiau matyti, kad ilgėjant darbo trukmei A. D. maksimalaus momentinio galingumo pranašumas didėja ir už jo svorio kategorijos grupės tiriamųjų vidurkį tampa didesnis 2,03 ir 2,16 S. Sunkiaatlečio R. V. šie rodikliai lygūs atitinkamai 0,89 ir 0,96 S. Panašus vaizdas atsiskleidžia ir analizuojant 30 s trukmės darbo galingumą. Sportininko A. D. pranašumas prieš grupės vidurkį išreikštas 1,42 ir 1,38 S, o R. V. – 0,55 ir 0,22 S.

4 pav. Didelio meistriškumo sunkiaatlečių R. V. ir A. D. standartizuotų rodiklių profilis

Lyginant abiejų sportininkų kraujotakos sistemos funkcinio pajėgumo rodiklio išraišką, galima pažymėti, kad R. V. Ruffjė indeksas yra geresnis už grupės vidurkį -0,64 S, o A. D. – prastesnis už jo svorio kategorijos atletų ir yra lygus 0,11 S.

Išvados

1. Visų trijų svorio kategorijų tiriamųjų grupių svorio ir raumenų masės vidurkis nesiekia leistinos šiai kategorijai svorio ribos, nors pajėgiausių kiekvienos svorio kategorijos atletų rodikliai yra reikiamo dydžio.

2. Nustatyta, kad didžiausias absoliutus VRSG yra iki 105 kg svorio kategorijos sunkiaatlečių, tačiau santykinis VRSG didžiausias yra atletų, sveiciančių iki 94 kg.

3. Absoliutus maksimalus momentinis galingumas ir anaerobinis alaktatinis raumenų galingumas didėjant sunkiaatlečių svoriui nuosekliai didėja, tačiau skirtumas tarp santykinų rodiklių nėra didelis. Absoliutus sportininkų anaerobinis alaktatinis-glikolitinis galingumas kinta panašiai, tačiau skirtumas tarp santykinų rodiklių yra nedidelis.

4. Tyrimų rezultatų koreliacinė analizė rodo, kad sunkiaatlečių kūno masė ir raumenų masė turi glaudžius koreliacinius ryšius su VRSG, AARG ir anaerobiniu alaktatinu-glikolitinu raumenų galingumu. Plaštakų jėga turi patikimą ryšį su svarbiu sunkiaatlečiams VRSG rodikliu, o psichomotorinės reakcijos laikas neturi patikimų koreliacinių ryšių su kitais mūsų tirtais rodikliais. Tarp sunkiaatlečių galingumo įvairiose energijos gamybos zonose rodiklių nustatyti glaudūs koreliaciniai ryšiai.

5. Atlikus tiriamųjų rodiklių standartizavimą ir sudarius šių rodiklių profilius, paaiškėjo, kad dviejų didelio meistriškumo sunkiaatlečių fizinės ir funkcinės galios smarkiai viršija kitų jų svorio kategorijos sportininkų tirtų rodiklių vidurkį.

LITERATŪRA

1. Bal, B., Yadav, S., Sinha, A. (2010). Comparison of the relative strength among the different weight categories of power lifters. *Journal of Physical Education and Sport*, 27(2), 126–130.

2. Balčiūnas, E., Skernevičius, J. (2007). *Lietuvos baidarininkų rengimas*. Vilnius: LSIC.
3. Dadelienė, R., Pečiukonienė, M. (2007). Jaunųjų plaukikų fizinių ir funkcinų galių tyrimo duomenų analizė. *Sporto mokslas*, 2(48), 66–71.
4. Gonestas, E., Strielčiūnas, R. (2003). *Taikomoji statistika*. Kaunas, LKKA.
5. Kaneshisa, H., Funato, K., Abe, T., Fukunaga, T. (2005). Profiles of muscularity in junior Olympic weight lifters. *Journal of Sports Medicine and Physical Fitness*, 45(1), 77–83.
6. Katch, V., Katch, F., Moffatt, R., Gittleson, M. (1980). Muscular development and lean body weight in body builders and weight lifters. *Medicine and Science in Sports and Exercise*, 12(5), 340–344.
7. McBride, J., Larkin, D., Haines, T., Kirby, T. (2010). Effect of absolute and relative loading on muscle activity during stable and unstable squatting. *International Journal of Sports Physiology and Performance*, 5(2), 177–183.
8. McGuigan, M., Kane, M. (2004) Reliability of performance of elite olympic weightlifters. *Journal of Strength and Conditioning Research*, 18(3), 650–653.
9. Milašius, K., Skernevičius, J., Moskvičiovas, J. (2007). Lietuvos šiuolaikinės penkiakovės sportininkų fizinių bei funkcinų galių sąsaja ir lyginamoji analizė. *Sporto mokslas*, 1(47), 62–67.
10. Pearson, S., Young, A., Macaluso, A., Devito, G., Nimmo, M., Cobbold, M., Harridge, S. (2002). Muscle function in elite master weightlifters. *Medicine and Science in Sports and Exercise*, 34(7), 1199–1206.
11. Scott, C., Leary, M., TenBraak, A. (2011). Energy expenditure characteristics of weight lifting: 2 sets to fatigue. *Applied Physiology, Nutrition and Metabolism*, 36(1), 115–120.
12. Skernevičius, J., Raslanas, A., Dadelienė, R. (2004). *Sporto mokslo tyrimų metodologija*. Vilnius: LSIC.
13. Tubelis, L., Skernevičius, J., Milašius, K., Dadelienė, R. (2006). Didelio meistriškumo įvairių sporto šakų sportininkų fizinio išsivystymo, fizinio ir funkcinio pajėgumo adaptaciniai ypatumai. *Sporto mokslas*, 3(45), 60–66.
14. Tubelis, L., Milašius, K., Dadelienė, R. (2007). Dviratininkų specialųjį parengtumą sąlygojantys veiksniai. *Sporto mokslas*, 1(47), 57–62.
15. Tubelis, L., Jakimavičius, A., Raslanas, A., Dadelienė, R., Milašius, K. (2009). Didelio meistriškumo treko dviratininkų fizinio išsivystymo ir fizinių galių rodiklių kaita keturmečiu olimpinio ciklu ir jų tarpusavio sąsaja. *Sporto mokslas*, 2(56), 12–17.
16. Дворкин, Л. С (2005). *Тяжелая атлетика: учебник для вузов*. Москва: Советский спорт.
17. Яшенко, А., Тайдолина, Л., Михайлов, А. (2000). Адаптация сердечнососудистой системы тяжелоатлетов высокой квалификации к тренировочным и соревновательным нагрузкам. *Наука в олимпийском спорте*, спец. вып., 40–46.

CHARACTERISTICS OF LITHUANIAN DIFFERENT WEIGHT CATEGORIES WEIGHTLIFTERS' PHYSICAL AND FUNCTIONAL CAPACITIES AND THEIR COMPARATIVE ANALYSIS

Prof. Dr. Habil. Kazys Milašius, Bronius Vyšniauskas

Lithuanian University of Educational Sciences¹, Klaipeda Weightlifting Sport Center²

SUMMARY

World sport literature presents rather great number of scientific articles concerning various aspects on weightlifters' training and their body adaptation to physical loads. Athletes' peculiar features playing rather important role in achieving results in this sport, are highlighted (Scott et al., 2011), while in Lithuania there is a shortage of scientific investigations in the field of elite weightlifters' training, as well as of the change in their physical and functional capacities. Missing are the data on weightlifters' physical body development, change of their physical and functional capacities indices within yearly cycle, as well as on interrelation of these indices. To fill in this gap, it appears to be reasonable to perform investigations on Lithuanian elite weightlifters' physical and functional capacities level, to search for these indices interrelation and to point out the strong aspects in the preparation of the most capable weightlifters.

The aim of the work was to establish main characteristics of physical and functional capacities in Lithuanian elite weightlifters of various weight

categories, highlighting interrelations between these characteristics. 24 elite weightlifters, aged from 18 to 35 years, were investigated. During the research period, all of them were included into Lithuanian Olympic, national and youth teams. The investigated subjects were split into 3 groups according to weight categories, 8 persons in each group as follows: the first (I) group members' weight was up to 85 kg, the second (II) group – up to 94 kg, and the third group – up to 105 kg.

During the research, several physical development indices were established: muscle power capacity in various energy production zones was measured; effectiveness of anaerobic alactic energy production mechanisms was established according to single muscle contraction capacity (SMCC), momentum and average working capacity – by performing 10 s duration work; anaerobic alactic glycolytic capacity (AAGC) was measured using veloergometer and performing 30 s duration Wingate test; evaluation was carried out on blood-respiratory system functional capacity.

As the research results showed, weight and muscle mass average in all three groups' subjects did not reach the weight limits defined for these categories, although the indices of the most capable weightlifters in our research in each category satisfied requirements. It was established that the highest absolute SMCC indices were possessed by the weightlifters of the category up to 105 kg, while relative SMCC was characteristic for the athletes in weight category up to 94 kg. Absolute maximum momentum capacity of the weightlifters and anaerobic alactic muscle capacity results increased in parallel with the increase of the weight results; nevertheless, the difference between relative indices was not big. Absolute anaerobic alactic glycolytic capacity of the investigated was of similar change, bearing insignificant differences between the

relative indices. Correlation analysis of the research results show strong correlation of weightlifters' body mass and muscle mass with SMCC, AAMC, and anaerobic glycolytic muscle capacity. Hand power is in strong correlation with SMCC, which is rather important to weightlifters, whereas psychomotoric reaction speed is not in strong reliable correlation with any other indices established during the research. Close correlation was observed between the investigated athletes' capacity indices in various energy production zones. Performed standardization of the achieved indices and elaboration of their profiles highlighted that physical and functional capacities of the two investigated athletes remarkably exceeded the average of their colleagues of the same weight category.

Keywords: weightlifting, weightlifters' physical body development, physical and functional capacities.

Kazys Milašius
Lietuvos edukologijos universiteto Sporto ir sveikatos fakulteto
Sporto metodikos katedra
Studentų g. 39, Lt-08106 Vilnius
Tel.: +370 5 275 1748; +370 5 273 4858
El. paštas: kazys.milasius@vpu.lt

Gauta 2011 09 18
Patvirtinta 2012 03 09

Pedagogical basis of physical education among schoolchildren of Kazakhstan

Prof. Dr. Kayrat Adambekov, Prof. Dr. Almagul Ilyassova, Dr. Elvyra Akhmetova
Kazakh National Pedagogical University after Abay, Almaty, Kazakhstan

Summary

Actuality of the issue. Under the modern conditions, for successful social-economic development of the society, it is necessary to prove possibility of active influence on the youth and harmonious development of their physical and moral qualities. It promotes good health among the youth and provides their good physical shape, necessary for personal development, as well as for development of the society in the market economy (Bar-Or O., 1996; Адамбеков, Касымбекова, 1998). Existing tendency of decreasing physical development and some health indicators among children and teenagers in Kazakhstan makes it necessary to look for scientific solutions of the problem and theoretical basis of physical education system for schoolchildren and students (Адамбеков, 1995; Таджиева, 2009, Ильясова, Оснанова, 2011). The aim of the study is to provide theoretical ground and tested on practice concept of physical education of teenagers under modern conditions. The aim of the study can be reached through consistent realization of the following objectives: 1) exposure of social and pedagogical basis for development of physical education in Kazakhstan; 2) provision of theoretical basis for necessity of sports and national sport games, as a means of physical development among schoolchildren and students; 3) preparation and adaptation of the concept model and method of physical education among schoolchildren and students. For realization of the above objectives the following research methods are used: theoretical analysis and generalization of scientific literature and materials of experimental studies; pedagogical experiment, pedagogical observation (recording of load volume and intensity during lessons of physical education, testing and mathematic statistic method. The results of our study show that physical education concept model which was designed and tested during the pedagogical experiment became the basis for a complex program recommending three mandatory sports classes a week and daily short duration playing sessions of sports games (for example, football). The program proved its effectiveness in all the tested parameters. According to the experiment results, optimal volume of daily motion activity for children and teenagers goes as follows: motion component of 7-8 hours a day by daily regime; daily energy consumption in the range of 2000-3000 kcal, 25-30 per cent of which are consumed for sports activities; daily quantity of locomotion actions – 25-30 thousand steps. Effectiveness evaluation criteria for sports classes and physical training lessons are: tests results on strength, agility, endurance and flexibility; dynamic improvement of physical capacity; optimal volume of daily motion activity.

Keywords: schoolchildren and teenagers, physical education, motion activity, physical capacity, health.

Introduction

Actuality of the issue. Under modern conditions, for successful social-economic development of the society, it is necessary to prove possibility of active influence on the youth and harmonious development of their physical and moral qualities. It promotes good health among the youth and provides their good physical shape, necessary for personal development, as well as for development of the society in the market economy (Bar-Or O., 1996; Адамбеков, Касымбекова, 1998).

The order by the Ministry of Education and Science of Republic of Kazakhstan “Referring the concept of physical culture development in the educational system and physical educational programs for pupils and students”, defines aims and objectives, main principals and priorities, content and methods of physical training at educational institutions of the country. The ultimate aim of physical education concept is determined by interests of the society and state. Thus, physical education should be considered a form of social influence upon a human being (Адамбеков, 1995; Таджиева, 2009; Ильясова, Оспанова, 2011).

Theoretical analysis of the existing research works on physical education of the youth shows that they are mostly based on general theoretical statements and conclusions of renowned scientists and specialists in pedagogical theory and practice, philosophy, psychology, physical education theory and practice, age-related physiology and hygiene (Shephard, 1982; Муравов, 1989; Фарбер и др., 1990).

There are several trends in the science of physical education and sports: the topic of pedagogical basis for control of physical shape of the youth is covered in the research works of the following authors: Бишаева (2010); Евсеев (2010); the topic of individual peculiarities of children and teenagers during selection to sports schools – by the following authors: Адамбеков, Оспанова (2011); organization and planning of out-of-school physical education of schoolchildren by Барчуков (2003); training of motoric skills for schoolchildren by Барчуков, Нестеров (2009) and others.

Long-term research works of several authors (Фарбер и др., 1990; Таджиева, 2009) are dedicated to study of educational role of national sports games in formation of the youth. According to the studies, a game being a form of folk pedagogy, promotes correct upbringing and development of morality and strong will among the youth. Several scientific

studies (Ильясова, Оспанова, 2011) cover the issue of moral relationship in the youth groups and formation of teenagers’ personality through physical culture and sports. Fundamental studies of renowned scientists (Shephard, 1982; Муравов, 1989; Bar-Or, 1996) in the sphere of age-related physiology and school hygiene proved positive influence of physical culture upon harmonious development, health and motion activity in school daily schedule.

It is obvious from the above mentioned that the issue is very well studied. However, it is also obvious, that there has not been a special study on the pedagogical basis of physical education in the secondary school educational system, taking into consideration motivation for sports and national games and games in Republic of Kazakhstan in young age.

Existing tendency of decreasing physical development and some health indicators among children and teenagers in Kazakhstan makes it necessary to look for scientific solutions of the problem and theoretical basis of physical education system for schoolchildren and students.

Thus, taking into consideration contradictions between required and existing level of physical education of teenagers, there is pending issue of identification pedagogical conditions which would promote physical shape of the youth in Kazakhstan through various sports and national sport games.

The aim of the study is to provide theoretical ground and tested on practice concept of physical education of teenagers under modern conditions.

The aim of the study can be reached through consistent realization of the following objectives:

- Exposure of social and pedagogical basis for development of physical education in Kazakhstan.
- Provision of theoretical basis for necessity of sports and national sport games, as a means of physical development among schoolchildren and students.
- Preparation and adaptation of the concept model and method of physical education among schoolchildren and students.

Methods:

In the pedagogical experiment schoolchildren of secondary schools’ junior forms, pupils of boarding sports schools, specialized sports schools, attendants of children and youth football clubs, students of the Republic’s Olympic Reserve College at the age of 12-18 years had participated. All in all in the experiment there were 250 participants, which were

divided into two groups. The first group consisted of 100 schoolchildren who attended lessons of physical education only (control group). In the second group physical activity of the participants was increased by four extra-curriculum lessons with duration of 60 minutes (experimental group). It consisted of the 150 pupils of specialized sports schools and attendants of children and youth football club.

For realization of the above objectives the following research methods are used: theoretical analysis and generalization of scientific literature and materials of experimental studies; analysis and generalization of up-to-date world experience in physical culture, questionnaires, pedagogical experiment, pedagogical observation (recording of load volume and intensity during lessons of physical education).

Results and discussion

It was established in the course of pedagogical experiment that junior school period is characterized by high susceptibility to learning moral norms and rules of behaviour during physical education lessons. The core of education, which plays decisive role in moral development of personality at junior age, is formation of humanity relations between children and their emotional responsiveness in the process of performing physical exercises.

It was established that there is a possibility of natural stimulation of development processes and growth and that physical development program should be combined with other favourable factors (Адамбеков, 1995).

According to Таджикиева (2009), among numerous methods of physical and moral development necessary for harmonious formation of a modern human being, games and, especially, sports games and national sports activities play one of the principal roles. Our research materials on the influence of sports games and national sports activities upon general development of children and teenagers in Kazakhstan provide overall didactic scheme for age-related systematization of games.

We established that national sports activities can be very useful for children under condition of correct application with scientific basis. First of all, its educational role should be mentioned. A game, being one of the means of folk pedagogy, promotes development of the youth's morality and strong-will, shape their knowledge, as well as motion and working skills, team spirit, organization skills, initiative and other qualities.

In opinion of Барчуков (2003) and Бишаева (2010), experimental studies show that game activities are very rich in movement context, including walking, running, throwing, jumping, catching, carrying loads, climbing, etc., which provide diversified influence upon a body, laying a basis for good health – factor necessary for any aspect of life.

That is why it is necessary to use rich experience of national sports activities, tested by many generations, in modern practice of work with children and teenagers. This is an inexhaustible treasury of folk's experience which is effective nowadays, because it represents ready-made formula for every day educational work. However, there should not be cliché imitation. The aim is to select rational positive elements acceptable for modern life and corresponding to its high standards (Адамбеков, Касымбекова, 1998).

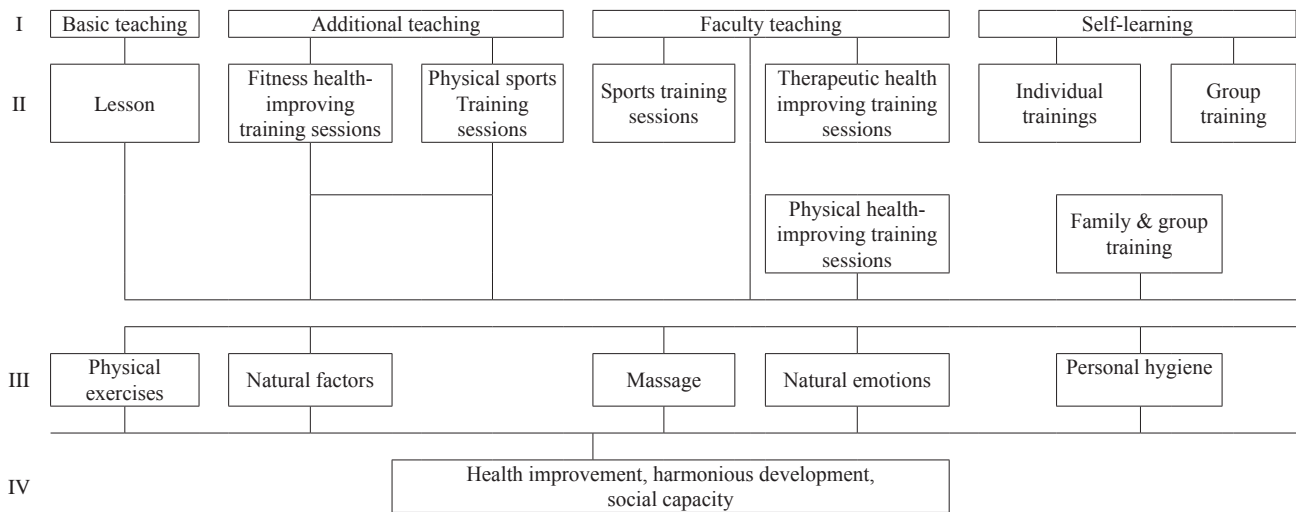
National sports activities of Kazakhstan are correlated with the people's traditions and customs. Traditions of physical education are subject to constant change. Consequently, traditional sports activities should change in dependence of changing circumstances of life.

Comparison analysis of various physical education systems applied in Kazakhstan (Figure 1), the CIS states and the United States of America and other states (Malina & al., 2004) showed that, performing detailed analysis of physical education systems, applied in different countries, it is possible, in our opinion, to define practical remarks in comparison and give positive suggestions for shaping up a modern program on physical education in the Republic of Kazakhstan.

Existing in Kazakhstan physical education programs for children and teenagers are classified by age and type of educational institution it is applied at. That is why, in our opinion, it would be interesting to analyze similar programs applied in other countries. Comparing different programs, it is possible to define ways of optimization for programs in our country.

Our numerous studies proved that additional physical training sessions are the means of active rest for schoolchildren and they have a positive influence on their learning abilities. For example, in case of 6-8 hours of training sessions per week schoolchildren have better progress at school than those who have 2 training sessions per week (Мырапов, 1989; Фарбер и др., 1990; Rowland, 2005).

For the sake of optimization of training process, we introduced experimental motion regime, which

Note: I – type of teaching; II – form of teaching; III – means of teaching; IV – aim

Figure 1. Physical education system for children and teenagers applied in Kazakhstan

was based on the results of the study's two stages. The experimental regime stipulated everyday football training sessions at fixed time in the afternoon with duration 60 minutes each. Besides, the experiment participants (150 schoolchildren) attended sports classes twice a week with duration 45 minutes, in accordance with annual curriculum.

The main condition of the experimental program was observation of all the principles, requirements and objectives of existing curriculum applied at children-and-youth sports schools. Besides, all the materials of existing curriculum were revised for systematization of certain difficult exercises on ball control technique at the beginning stage of training program. Program sections with focus on playing were expanded (Адамбеков, Оспанова, 2011).

The main aim for young football players' training was mastering basic elements, solution of elementary tactic tasks, speed increase, improvement of speed-strength characteristics, agility, flexibility, endurance of short-term and moderate training loads, introduction of certain knowledge on football history and hygiene of physical exercises, as well as formation of moral qualities and habit of systematic trainings in certain sports. All the above mentioned objectives were realized in the experimental group with special motion regime which was integrated into a uniform pedagogical process.

Variable character of training load corresponds to age-related peculiarities and has favourable influence upon functional systems of blood circulation and breathing. Alteration of high intensity exercises with rest breaks and high-tension activities lets children increase volume of exercises and load intensity.

Analysis of testing results, reflecting development

of basic physical qualities after the first and second years of training, showed considerable progress achieved by the experimental group in many parameters; in 30 m sprint performance of the experimental group became better by 1.08 s ($p < 0.001$), of control group by 0.11 s ($p < 0.05$); in 60 m sprint experimental group showed better result by 0.26 s ($p > 0.05$) and control group – by 0.11 s ($p > 0.05$); in standing high jump experimental group improved results by 7.26 cm ($p < 0.01$) and control group by 1.91 cm ($p > 0.05$); in long jumps experimental group improved results by 7.40 cm ($p < 0.001$) and control group by 1.72 cm ($p > 0.05$). As for “Boomerang” test, characterizing coordination abilities of schoolchildren, at 60 m distance results of the experimental group improved by 2.72 cm ($p < 0.05$) and control group by 1.23 cm ($p < 0.05$), lifting force performance increased by 2.72 and 0.7 kg ($p > 0.05$).

The results of the experiment lead us to a conclusion that performance improvement characterizing level of physical development takes place most actively on the second year of training at the age of 9-10 years, which is confirmed by the studies' results of other authors (Shephard, 1982; Morrow et al, 2000; Евсеев, 2010).

Besides, the study results showed that children and teenagers attending additional football trainings had better physical condition and higher general working capacity than children of the control group with lower level of physical development.

Precondition for motion activity optimization among young athletes is its quantitative evaluation. Quantitative evaluation of motion activity was evaluated by the following parameters:

- a) percentage ratio of dynamic and static components during a day;
- b) daily amount of energy consumption (kcal);
- c) quantity of locomotion acts during training sessions and free time.

Results of time studies and questionnaires regarding daily regime of young athletes attending youth sports schools showed tendency of age-related increased static component and decreased dynamic component. It can be explained by the fact that the elder schoolchildren the more mental tasks they get at school with additional faculty lessons. Also much time is spent on creative activity connected with professional orientation (Ильясова, Оспанова, 2011).

Evaluation of motion activity of schoolchildren participating in the pedagogical experiment showed almost similar level of motion activity among children of the experimental and control group. Ratio of static and dynamic components during a day among children of the experimental and control group was the same as of children attending youth sports schools at the age of 12-14, i.e. 30 per cent – dynamic and 70 per cent – static.

Daily measurements of locomotion acts showed that they differ in volume during a week. At the beginning of a week the first-year experimental group made 20.3 thousand steps per day and control group – 23.4 thousand steps with difference of 3,106 steps ($p > 0.05$) between the groups. At the end of a week the difference was 6,238 steps ($t = 7.3$, $p < 0.001$).

The most obvious difference was recorded for the control group. They made 22.4-26 thousand steps a day when they had training sessions and 13.2-14.1 thousand steps a day free of training sessions. The experimental group had even distribution of locomotion acts during a week with maximum increase (25.3 thousand steps) in the middle of a week. Such load distribution is considered more physiological, as the most load is given during the period of highest work capacity.

The same tendency of motion activity volume was recorded during the second year of study, although total quantity of locomotion acts was bigger than during the first year. Age-related increase of locomotion acts reflects biological need of motion activity, which increases in senior groups (Адамбеков, Оспанова, 2011). Thus, analysis of locomotion activity evaluation showed direct correlation of daily and week dynamic with duration and organization type of training sessions.

Average daily energy consumption is of great interest for comparative analysis of schoolchildren's motion activity. Daily energy consumption was measured by tabular-timely method. "Energy costs" of different exercises were taken from relevant literature (Malina et al, 2004; Бишаева, 2010). Our research results showed daily energy consumption of 2402.7 kcal for control group and 4084.8 kcal for experimental group, i.e. 45.5 per cent difference. Participants of the control group consumed 480.5 kcal during physical education lessons, which is 22.2 per cent from total energy amount.

Similar results were recorded for the experimental and control groups. The difference was more even distribution of daily energy consumption during a week by the experimental group. The control group had uneven distribution of daily energy consumption during a week, with highest daily consumption of 2676.1 kcal during training days, the lowest daily consumption of 1580.4 kcal during free days.

On the basis of the above mentioned study results numerous methodological manuals on training load evaluation, on compiling of curriculum and training programs for specialized sports forms in general schools were prepared (Адамбеков, Оспанова, 2011).

Conclusions

1. The main means of physical education for children and teenagers of Kazakhstan are cyclic and acyclic sports activities, sports games, natural locomotion actions with consideration of genetic factors. Sports games are the most favourable method of physical education due to their accessibility and emotionality close to national peculiarity of people of Kazakhstan.

2. Physical education concept model which was designed and tested during the pedagogical experiment became the basis for a complex program recommending three mandatory sports classes a week and daily short duration playing sessions of sports games (for example, football). The program proved its effectiveness in all the tested parameters.

3. According to the experiment results, optimal volume of daily motion activity for children and teenagers goes as follows: motion component of 7-8 hours a day by daily regime; daily energy consumption in the range of 2000-3000 kcal, 25-30 per cent of which are consumed for sports activities; daily quantity of locomotion actions – 25-30 thousand steps.

4. Effectiveness evaluation criteria for sports classes and physical training lessons are: tests results on strength, agility, endurance and flexibility; dynamic improvement of physical abilities; optimal volume of daily motion activity.

REFERENCES

1. Bar-Or, O. (1996). *The Child and Adolescent Athlete*. Blackwell Science.
2. Malina, R., Bouchard, C., Bar-Or, O. (2004). *Growth, Maturation and Physical Activity* (2nd ed.). Champaign, IL; Human Kinetics.
3. Morrow, J., Jackson, A., Disch, J., Mood, D. (2000). *Measurement and Evaluation in Human Performance*. Champaign, IL; Human Kinetics.
4. Rowland, T. (2005). *Children's Exercise Physiology* (2nd ed.). Champaign, IL; Human Kinetics.
5. Shephard, R. (1982). *Physical Activity and Growth*. Chicago, London: Year book med., 12, 340–346.
6. Адамбеков, К. И. (1995). *Педагогические основы физического воспитания учащихся: автореф. докт. пед. наук*. Алматинский гос. университет им. Абая.
7. Адамбеков, К. И., Касымбекова, С. И. (1998). *Социально-педагогические основы физического воспитания учащейся молодежи*. Алматы: «Санат».
8. Адамбеков, К. И., Оспанова, Э. К. (2011). Теоретико-методологические основы управления футболом. *Вестник, серия «Начальная школа и физическая культура»*, 1(28), 3–5.
9. Барчуков, И. С. (2003). *Физическая культура: учебное пособие*. Москва.
10. Барчуков, И. С., Нестеров, А. А. (2009). *Физическая культура и спорт: методология, теория и практика*. Москва: «Академия».
11. Бишаева, А. А. (2010). *Физическая культура*. Москва: «Академия».
12. Евсеев, Ю. И. (2010). *Физическая культура* (6-е изд.). Ростов-на-Дону: «Феникс».
13. Ильясова, А. Н., Оспанова, Э. К. (2011). Физическое воспитание детей и подростков при участии семьи. *Вестник, серия «Начальная школа и физическая культура»*, 1(28), 10–13.
14. Мурахов, И. В. (1989). *Оздоровительные эффекты физической культуры и спорта*. Киев.
15. Таджиева, К. (2009). Характеристика современных педагогических технологий в дошкольных учреждениях Казахстана. *Вестник, серия «Начальная школа и физическая культура»*, 1(20), 82–87.
16. Фарбер, Д. А., Корниенко, И. А., Соськин, В. Д. (1990). *Физиология школьников*. Москва.

PEDAGOGINIAI KAZACHSTANO MOKINIŲ FIZINIO UGDYMO PAGRINDAI

Prof. dr. Kayrat Adambekov, prof. dr. Almagul Ilyasova, dr. Elvyra Akhmetova
Kazachstano nacionalinis Abajaus pedagoginis universitetas

SANTRAUKA

Sėkmingam visuomenės socialiniam ir ekonominiam vystymuisi dabartinėmis sąlygomis yra svarbi moksliai pagrįsta aktyvaus ir darnaus fizinio ir dvasinių jaunosios kartos savybių ugdymo galimybė. Tai leidžia šiuolaikinės ekonomikos sąlygomis stiprinti jaunosios kartos sveikatą, fizinį parengtumą. Tačiau egzistuojanti ir vis stiprėjanti jaunosios Kazachstano kartos fizinio parengtumo mažėjimo tendencija kelia būtinybę moksliai spręsti šią problemą ir teoriškai pagrįsti mokinių fizinio ugdymo sistemą šiuolaikinėmis sąlygomis.

Darbo tikslas – teoriškai pagrįsti ir praktiškai aprobuoti Kazachstano mokinių fizinio ugdymo šiuolaikinėmis sąlygomis koncepciją. Siekiant įgyvendinti šį tikslą, buvo iškelti šie uždaviniai:

- atskleisti socialinius ir pedagoginius Kazachstano mokinių fizinio ugdymo pagrindus;
- teoriškai pagrįsti sporto ir nacionalinių judriųjų žaidimų, kaip svarbios mokinių fizinio ugdymo priemonės, reikšmę;

– parengti ir aprobuoti konceptualų mokinių fizinio ugdymo modelį ir fizinio ugdymo metodiką.

Siekiant įgyvendinti darbo tikslą buvo naudoti šie tyrimo metodai: literatūros šaltinių analizė, pedagoginis eksperimentas, matematinės statistikos metodai.

Tyrimo rezultatai parodė, kad perspektyvios mokinių fizinio ugdymo tobulinimo kryptys yra šios: sveikatos stiprinimas, darnus vystymas, fizinio darbingumo didinimas, socialinė integracija į visuomenę. Pagrindinės mokinių fizinio ugdymo priemonės – cikliniai ir acikliniai pratimai, įvairūs sportiniai ir Kazachstano nacionaliniai žaidimai, turintys didelį emocinį krūvį. Nustatyta, kad optimalus mokinių fizinio aktyvumo komponentas turi siekti 7–8 val. per parą, energijos sąnaudos – 2000–3000 kcal, lokomocijų skaičius – 25–30 tūkstančių žingsnių. Objektīvus fizinio aktyvumo kriterijus gali būti jėgos, vikrumo, išvermės ir lankstumo fizinio gebėjimų rodikliai, fizinio darbingumo rodiklių dinamika.

Raktažodžiai: mokiniai, paaugliai, fizinis ugdymas, fizinis aktyvumas, fizinis darbingumas, sveikata.

OLIMPINIO SPORTO MOKSLO PEDAGOGIKA

PEDAGOGY OF OLYMPIC SPORTS SCIENCE

Olimpinio ugdymo programos realizavimą Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose skatinantys ir apsunkinantys veiksniai

Vilija Žilionytė, prof. dr. Sniegina Poteliūnienė
Lietuvos edukologijos universitetas

Santrauka

Siekiant plėsti olimpinio ugdymo programą (OUP) įgyvendinančių mokyklų Lietuvoje tinklą, būtina išsiaiškinti, kokios prielaidos šiam sąjūdžiui atsirasti buvo jau vykdančiose šį projektą mokyklose ir koks šių programų poveikis ne tik mokiniams, bet ir mokytojams. Tyrimo tikslas – nustatyti olimpinio ugdymo programos realizavimą Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose skatinančius ir apsunkinančius veiksnius.

Tyrime taikytas pusiau struktūruotas interviu ir anketų metodas. Tiriamąją imtį sudarė Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų pedagogai ($n = 55$), dvylikos dalykų mokytojai. Struktūruotu interviu metodu apklausti penki pedagogai, OUP koordinatoriai – du mokyklos administracijos atstovai ir trys kūno kultūros mokytojai. Tyrimo duomenų analizei taikyti turinio analizės (Content analysis) ir matematinės statistikos metodai. Duomenys analizuoti naudojantis SPSS Statistics 8.0 programomis. Statistinis skirtumų reikšmingumas nustatytas χ^2 (chi kvadrato) testu. Skirtumas laikytas statistiškai reikšmingu, kai $p < 0,05$.

Tyrimas atskleidė, kad Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose OUP vykdančios mokytojos jos realizavimą įvertina kaip labai sėkmingą arba sėkmingą. OUP vykdančioms mokykloms būdinga tokia edukacinė aplinka: OUP koordinuoja kūno kultūros mokytojai arba ugdymo įstaigų vadovai, jų pavaduotojai; mokyklos sporto bazės yra tinkamos ir prieinamos; dauguma mokytojų savo pasirengimą vesti integruotas olimpinio ugdymo pamokas vertina kaip pakankamą; pakankamai aktyviai kiti mokytojai dalyvauja įgyvendinant OUP.

Nustatyta, kad vienas svarbiausių olimpinio ugdymo programos Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose realizavimą skatinančių veiksnių yra mokytojų pastebimi teigiami mokinių elgesio pokyčiai, t. y. padidėjęs mokinių aktyvumas, praktinių organizacinių gebėjimų įgijimas, savivokos augimas, pasireiškiantis per pilietiškumo, tautiškumo, dorovinio elgesio sporte svarbos suvokimą. Kiti OUP realizavimą skatinantys veiksniai: programa vienija mokyklos bendruomenę, atsiranda OUP veiklos prasmingumo suvokimas, dalijimasis gerąja patirtimi, mokytojo savivertės augimas.

Tyrimo rezultatai rodo, kad olimpinio ugdymo programos realizavimą apsunkinantys veiksniai yra šie: silpna mokinių mokymosi motyvacija, šeimos narių pasyvumas įgyvendinant OUP, mokytojo nerimas dėl nežinomos veiklos, nepasitikėjimas savo kompetencija ir susidaryta pirminė klaidinga nuomonė apie OUP.

Raktažodžiai: olimpinis ugdymas, olimpizmas, olimpinio ugdymo programa, bendrojo lavinimo mokykla.

Įvadas

Valstybinėje švietimo strategijoje (2003–2012 m.) teigiama, kad būtina ugdymo turinį pritaikyti pagal kiekvieno mokinio gebėjimus ir poreikius, kad jis bręstų kaip asmenybė ir įgytų būtinų kompetencijų tolesniam mokymuisi ir gyvenimui šiuolaikinėje visuomenėje. Ugdant asmenybę, maksimaliai atskleidžiančią savo gebėjimus, ieškoma būdų mokymąsi mokykloje padaryti įdomesnį ir patrauklesnį. Viena iš naujoviškų ir savo turiniu patrauklių ugdymo formų yra olimpinis ugdymas (OU), kurio pamatas – olimpizmas.

Olimpinio ugdymo programa (OUP) Lietuvos mokykloms buvo parengta įgyvendinant Lietuvos tautinio olimpinio komiteto, Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos ir Lietuvos olimpinės akademijos 2000-06-15 sutartimi numatytą olimpinio švietimo programą ir pedagoginiu eksperimentu aprobuota 2002–2005 m. parengtu ir vykdomu pro-

jektu „Vaikų ir jaunimo olimpinis ugdymas šalies mokyklose“. Šiuo projektu siekiama, kad olimpizmo idėjos būtų integruotos į visų tipų įstaigų (iki-mokyklinio, pradinio, vidurinio, gimnazijų, profesinio) ugdymo turinį. Per tą laiką sąjūdis plėtėsi, todėl 2005 m. projektas pratęstas iki 2010 m., o 2010 m. lapkričio 22 d. Švietimo ir mokslo ministerijoje sutartis, kurią pasirašė švietimo ir mokslo ministras G. Steponavičius, LTOK prezidentas A. Poviliūnas, KKSD generalinis direktorius K. Rimšelis ir LOA prezidentas P. Karoblis, pratęsta dar penkeriems metams (2011–2015 m.). Projekto tikslas – vaikams ir jaunimui diegti humanistinius olimpizmo idealus ir kultūrą, ugdyti jų dvasines vertybes ir nuostatas, formuoti harmoningą, kūrybingą ir laisvą asmenybę. Dabar šiame projekte dalyvauja 70 šalies mokyklų.

Teigiama, kad ugdymo procese siekiant perduoti tam tikrą vertybinę informaciją, diegiant tam tikras bendražmogiškas vertybes, reikia gerai žinoti ir su-

prasti šiai veiklai būdingas ar joje pasireiškiančias dorovines vertybes ir jomis remiantis organizuoti ugdomąją veiklą (Šukys, 2003). Tyrėjų duomenimis, šiuolaikinis jaunimas pirmiausia vertina perfekcionistines, emocines, intelektines ir estetines vertybes, kurias apima olimpinis ugdymas ir kurio metodai paremti partneryste, tarpusavio pagarba ir geranoriškumu (Žukowska, Żukowski, 1998).

Lietuvos mokinių požiūrį į olimpines vertybes atskleidžia Šukio, Lažauninkaitės (1999), Puišienės, Smalinskaitės (2000), Miškinio (2003) tyrimai. Atskleista neigiama tendencija, kad 7–8 klasių mokiniai labiau vertina tokius sportininkus, kurie šiurkščiai žaidžia ir laimi rungtynes, o ne tuos, kurie laikosi taisyklių, bet nelaimi (Puišienė, Smalinskaitė, 2000). Tiriant 7–12 klasių mokinių požiūrį į olimpinių švietimą mokykloje ir jų žinias apie olimpines vertybes nustatyta, kad didesnė dalis sportuojančių mokinių suvokia teigiamą sporto poveikį visapusiškam asmenybės ugdymui (Miškinis, 2003).

Tyrėjų nuomone, garbingo žaidimo dorovinės vertybės labai vertinamos, bet kasdienybėje nuo jų nutolstama (Willimczik, 2002), todėl labai svarbu, kad dorinės nuostatos ir veiksmai neišsiskirtų praktinėje sportinėje ar kitoje veikloje. Kokybiniai tyrimai su 8 klasės mokiniais rodo, jog sąžiningas, garbingas elgesys yra išmokstamas elgesys, jis specifiškai pasireiškia fiziniame ugdyme, bet gali būti pritaikytas ir kitoje asmens veikloje (Vidoni, 2005). Panašias išvadas daro ir Lietuvos tyrėjai (Puišienė, Smalinskaitė, 2000; Miškinis, 2003; Adaškevičienė, Budreikaitė, 2007; Karoblis ir kt., 2009; ir kt.), atkreipdami dėmesį į tai, kad kilnaus ir garbingo žmogaus ugdymo paauklystėje problemai reikia mokslinio įprasminimo, o mokslininkams – pasiryžimo tirti sociokultūrinių veiksnių vaidmenį, kadangi sportinė veikla teikia impulsų sąžiningo žaidimo įgūdžiams formuotis, garbingai asmenybei ugdytis. Taigi, tampa reikšmingas sisteminis integracinis šio reiškinio studijavimas.

Olimpinis švietimas įgyvendinamas daugelyje šalių ir laikomas reikalingu, o olimpinio švietimo programos pamažu išauga į svarbią veiklą, darančią stiprią įtaką daugeliui globalinio švietimo ypatumų (Georgiadis, 2008). Mokykla turėtų sudaryti tokią programą, kuri sujungtų žinias ir patirtį, kurias įvairaus amžiaus mokiniai atsineša iš šeimos, artimos aplinkos. Tačiau dėl daugybės problemų, kylančių siekiant įtraukti olimpinių švietimą į švietimo sistemą, dauguma mokyklų tiesiog negali sklandžiai integruotis į šią veiklą. Būdų, kaip įdiegti olimpinio švietimo siūlomas naujoves į švietimo sistemą, su-

radimas pareikalaus sutelktumo ir leidimo šias programas įtraukti į kiekvienos valstybės mokyklinio ugdymo sistemą.

Siekiant plėsti olimpinio ugdymo programą įgyvendinančių mokyklų Lietuvoje tinklą, būtina išsiaiškinti, kokios prielaidos šiam sąjūdžiui atsirasti buvo šį projektą jau vykdančiose mokyklose ir koks šių programų veiksmingumas ne tik mokiniams, bet ir mokytojams. Tyrimo rezultatai galėtų padėti OUP Lietuvoje koordinatoriams parinkti ar parengti priemones, padedančias mokykloms sėkmingai startuoti taikant OUP ir efektyviai įgyvendinti bendrųjų programų turinį.

Tyrimo tikslas – nustatyti olimpinio ugdymo programos realizavimą Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose skatinančius ir apsunkinančius veiksnius.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išsiaiškinti edukacinės aplinkos, kurioje vykdoma olimpinio ugdymo programa, bruožus.
2. Ištirti, remiantis mokytojų apklausa, olimpinio ugdymo programos poveikį mokiniams ir mokytojams.

Tyrimo organizavimas ir metodai

Tiriamąją imtį sudarė Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų pedagogai ($n = 55$), dvylikos mokomųjų dalykų mokytojai. Tyrimas buvo atliktas 2011 metais. Mokytojų apklausa vykdyta straipsnio autorės V. Žilionytės Lietuvos regiono mastu, tyrimo duomenys rinkti tiesiogiai vykstant į OUP dalyvaujančias bendrojo lavinimo mokyklas, taip pat šalies mokytojų renginiuose – seminaruose, mokslinėse konferencijose. Struktūruotu interviu metodu apklausti penki pedagogai, OUP koordinatoriai – du mokyklos administracijos atstovai ir trys kūno kultūros mokytojai.

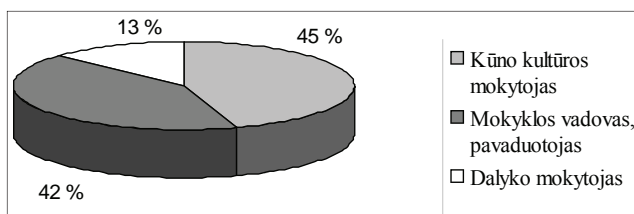
Tyrimo metu taikytas pusiau struktūruotas interviu ir anketų metodas. Siekiant išsiaiškinti olimpinio ugdymo programos realizavimą skatinančius ir apsunkinančius veiksnius, pusiau struktūruoto interviu išskirtų kategorijų ir atliktos literatūros analizės pagrindu parengtas klausimynas apie olimpinio ugdymo programos įgyvendinimo Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose edukacines prielaidas. Klausimyną sudarė 18 uždaro ir atviro tipo klausimų.

Tyrimo duomenų analizei taikyti turinio analizės (*Content analysis*) ir matematinės statistikos metodai. Duomenys analizuoti naudojantis *Microsoft Office Excell 2007* ir *SPSS Statistics 8.0* programomis. Statistinis skirtumų reikšmingumas nustatytas χ^2 (chi kvadrato) testu. Skirtumas laikytas statistiškai reikšmingu, kai $p < 0,05$.

Tyrimo rezultatai

Siekiant atskleisti edukacinės aplinkos, kurioje vykdoma OUP, bruožus, aiškintasi, kaip yra administruojama OUP, kokios yra programos įgyvendinimo sąlygos: materialinė bazė, mokytojų pasirengimas, programos dalyvių aktyvumas.

1 pav. pateikti Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų olimpinio ugdymo projekto koordinatoriai. Iš gautų duomenų matyti, kad kūno kultūros mokytojai ne tik inicijuoja olimpinį ugdymą per savo dalyko veiklą, bet ir yra šios veiklos pagrindiniai koordinatoriai (45 %). Tyrimas taip pat rodo, kad, be kūno kultūros mokytojų, šią veiklą dažnai koordinuoja ir mokyklos administracija (42 %).

1 pav. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų olimpinio ugdymo projekto koordinatoriai

Daugumos (71 %) mokytojų, vertinusių mokyklų bazių tinkamumą vykdyti OUP, nuomone, mokyklos bazės yra tinkamos (1 lentelė): sporto aikštės, sporto salė yra tinkamos (71 %) ir prieinamos (94 %), pakanka sporto inventoriaus (68 %).

1 lentelė

Mokytojų vertinimas sporto bazių tinkamumo realizuoti OUP (proc.)

Teiginiai	Taip	Nežinau	Ne
Mokyklos bazės yra tinkamos įgyvendinti OUP	71	10	20
Bazės prieinamos OUP vykdymo metu	94	3	3
Sporto aikštelės, sporto salė yra tinkamos vykdyti OUP	71	16	13
Turimo sporto inventoriaus pakanka, kad būtų įgyvendinta OUP	68	13	19
Turimų mokyklos priemonių pakanka, kad būtų įgyvendintos OUP kultūrinė ir teorinė dalys	65	13	22

Dauguma (82 %) respondentų savo pasirengimą vesti integruotas olimpinio ugdymo pamokas įvertino kaip pakankamą (2 pav.).

Nepriklausomai nuo to, kiek laiko mokykloje OUP vykdoma, visi respondentai teigia, kad mokytojai yra ganėtinai aktyvūs. Analizuojant tėvų dalyvavimo OUP duomenis matyti, kad pirmus metus programoje dalyvaujančių mokyklų visi mokytojai pažymi tėvų pasyvumą, tačiau 48 % daugiau nei metus programą įgyvendinančių mokytojų teigia, kad tėvai vis dažniau įsitraukia į šį sąjūdį ir vertina jų dalyvavimą kaip pakankamai aktyvų. Tik 19 %

2 pav. Mokytojų profesinis pasirengimas vesti integruotas olimpinio ugdymo pamokas

visų apklaustų mokytojų pažymi aktyvų kitų šeimos narių, 35 % – aktyvų miesto savivaldybės atstovų dalyvavimą šios programos renginiuose.

Tyrimo duomenys išryškino sėkmingai realizuojamas integruotas olimpinio ugdymo programos prielaidas (2 lentelė): du trečdaliai mokytojų pažymėjo, kad ypač svarbus komandinis darbas mokyklos bendruomenei pritarant ir palaikant, kas antras mokytojas teigė, kad tam būtina ugdymo įstaigos administracijos parama, 62 % respondentų norėtų platesnio OUP integravimo į įvairius mokomuosius dalykus; prieinama mokymo metodinė medžiaga praverstų 86 % apklaustųjų. Mažiausiai mokytojai akcentuoja tokių priemonių kaip didesnis finansavimas (11 %) ir tėvų dalyvavimas įgyvendinant OUP (26 %) reikšmingumą.

2 lentelė

Mokytojų siūlomoms priemonėms, galinčioms padidinti OUP veiksmingumą (proc.)

Priemonės	Taip	Ne
Platesnis OUP integravimas į įvairius mokomuosius dalykus	62	38
Atskira pamoka, skirta OUP	49	51
Teminiai planai tikslinėms grupėms	38	62
Aktyvus tėvų dalyvavimas įgyvendinant OUP	26	29
Ugdymo įstaigos administracijos parama	47	53
Komandinis mokyklos bendruomenės darbas: pritarimas ir palaikymas	67	33
Prieinama mokymo metodinė medžiaga	86	14
Didesnis finansavimas	11	89

Mokytojai siūlo ir kitų programos veiksmingumą didinančių priemonių: tai įvairios išvykos į sporto rungtynes, ekskursijos, varžybos, turnyrai, viktorinos, konkursai ir žaidimai kartu su tėvais, mokytojais. Dalijimasis gerąja darbo patirtimi, atviromis veiklomis, pamokomis ir paskaitomis padidintų glaudesnę bendradarbiavimą ne tik tarp ugdymo įstaigų, bet ir tarp mokinių. Tai, mokytojų nuomone, galėtų paskatinti atsirasti įvairesnėms bendradarbiavimo formoms tarp miestų, centrų ir ugdymo įstaigų specialistų. Mokytojai pažymi ir netradicinių rengi-

nių (pvz., šventė „Orientavimosi penktadienis“, kurioje susirenka visų dalykų mokytojai, jie pasiskirsto į komandas ir atlieka įvairias užduotis; integruota pamoka „Olimpinės pamokos“) taikymo svarbą siekiant padidinti OUP sklaidą visuomenėje. Be to, didesnis finansavimas leistų gausiau įsigyti reikiamų priemonių – OU metodinės literatūros, skirtos mokiniams, mokytojams, plakatų, žurnalų, laikraščių. Kaip vieną iš veiksmingesnių dalykų siūloma šiomis temomis rengti televizijos laidą jaunesnio mokyklinio amžiaus vaikams.

Iš tyrimo duomenų matyti, kad 36 % apklaustų mokytojų olimpinio ugdymo programos įgyvendinimą savo mokykloje vertina kaip labai sėkmingą, 62 % respondentų – kaip pakankamai sėkmingą. 55 % mokytojų nurodo, kad OUP palengvino bendrųjų programų turinio įgyvendinimą.

3 lentelėje pateikti duomenys apie mokytojų pastebimą poveikį mokiniams rodo, kad mokytojai mato programos teigiamą poveikį daugelyje sričių: mokiniai aktyviau dalyvavo įvairioje klasės, mokyklos sportinėje veikloje; įgijo praktinių organizacinės veiklos gebėjimų; tapo nepakantesni negarbingam sportiniam elgesiui, atsirado poreikis kalbėti, diskutuoti apie olimpines vertybes ir jų apraiškas kasdieniame gyvenime; ėmė suvokti tautiškumo, pilietiško ugdymosi svarbą ir tai, kad pastangos gali būti sėkmės garantas. Mažiausią poveikį mokytojai mato mokinių mokymosi motyvacijai – padidėjusią mokymosi motyvaciją pastebi tik kas antras mokytojas (52 %).

3 lentelė

Mokytojų nuomonė apie OUP poveikį mokiniams (proc.)

OUP poveikis mokiniams	Sutinku	Abejoju
Ėmė aktyviau dalyvauti įvairioje klasės ir mokyklos veikloje	87	13
Ėmė geriau suvokti tautiškumo, pilietiško ugdymosi svarbą	74	26
Įgijo praktinių organizacinės veiklos gebėjimų	87	13
Atsirado poreikis kalbėti apie olimpines vertybes ir jų apraiškas kasdieniame gyvenime	74	26
Padidėjo mokymosi motyvacija	52	48
Suprato, kad pastangos gali būti sėkmės garantas	94	6
Padaugėjo mokinių, norinčių užsiimti sportine veikla	94	6

Interviu duomenys atskleidė mokytojų pastebimus tam tikrus pokyčius, turinčius reikšmės vaiko socializacijai: „čia atsiveria galimybės realizuoti save ir tiems mokiniams, kurie galbūt net ir neturi kažkokių ypatingų sportinių gebėjimų“; „draugiškumo ir tolerancijos atžvilgiu vyksta ėjimas paskui idėją, vis aktyviau įsitraukiama į OU veiklą“; „mokiniai vis noriau, aktyviau dalyvauja mokyklos

veiklose, kurių pasiūla vėlgi kasmet plečiasi: nuo integruotų pamokų kūrybinių darbų, rašinių, knygelės leidimo paties proceso iki būtent tų sportinių kilnių ir garbingų kovų“.

Interviu duomenys rodo, kad mokytojams svarbu tai, kad OUP vienija mokyklos bendruomenę, atsiranda OUP veiklos prasingumo suvokimas („tarsi ėjimas į olimpizmą, to olimpizmo siekimas savyje, visapusiškumas“); didėja tarpdalykinė integracija („kolektyvą vienija“), yra tarsi sistema, „kurianti programą, paskui seka žmonių mintys, vaikų mintys susidėlioja į programą, į veiksmus, ir kuo toliau, tuo plačiau“; dalijantis gera patirtimi auga mokytojo savivertė („kai yra projektas, kuriame dalyvauji, tu gali tada pateikti, kad ir kiti mokytojai į tą darbą įsijungtų“; „ir vaikams tas labai rūpi“, „malonu, kai vaikai žino, kurį įtraukti reikini, koki paruošti, o kažkurį nelabai, tada darai išvadas, gal kažką reikia pakeisti“, „čia toks įvertinimas, kad po kelerių metų, po metų vaikai siūlo, ką reikia būtinai nepamiršti įtraukti“).

Skatinantis veiksnys mokytojams dalyvauti OUP yra matomi pokyčiai mokinių elgesyje: „yra tikrai sėkmingi ir gražūs dalykai iš pačių vaikų ir daug darbų, kurie atsiranda būtent dėl šito veiksmo“, „bendravimo įgūdžių tikrai davė“, „pasikeitė vaikų norai ir požiūris į vertybinius dalykus“, „kai kažką daro spindinčios, degančios akys, atrodo, jog ką darau, tai tuo ir gyvenu, ką darau“.

Analizuojant interviu paaiškėjo, kad įsitraukdami į OUP įgyvendinimą mokytojai susidūrė su tam tikrais sunkumais: tai ir nerimas dėl nežinomos veiklos („mokytojai nelabai suprato, kas tai yra, visi manė, kad tai bus, na, tik sporto varžybos ir tiek“, „ir aš buvau tas primityvus žmogelis, olimpiada ir olimpizmas – tai jau čia tik tuo lygiu“), nepasitikėjimas savo kompetencija („ankščiau kaip ir poreikio nebuvo“, „kitų noro dalyvauti, kartais nuovargis daug ką lemia, abejingumas, pasyvumas“), turėta klaidinga nuomonė („toks mąstymas buvo prieš keletą metų, kad sportas – sveikata, sportuosim ir tiek“, „iš pradžių kaip maniau, čia bėgiosim ir sportuosim“, „iki programos taikymo, manau, daugelio požiūris buvo visiškai kitoks ir į patį tą olimpinį judėjimą, ugdymą, netgi galbūt ir olimpines žaidynes“, „dabar jau paklausus, tiek vaikų, tiek mokytojų supratimas, kas tai yra OU, tikrai juose atsiradęs“).

Tyrimo rezultatų aptarimas

Tyrimo rezultatai parodė, kad olimpinės idėjos, gimusios Graikijoje dar Antikos laikais, neprarado

savo prasmės ir šiandien. Mokykla gyvena permainų ir reformų laikotarpiu. Keičiasi mokymo programos, ugdymo ir ugdymosi metodai, pasiekimų vertinimas. Ugdymo rezultatų siekimo būdai grindžiami aktyviu mokinių tarpusavio, taip pat mokinių ir mokytojo bendradarbiavimu, patirtiniu mokymusi. Konkrečius mokymo(si) ir vertinimo metodus, mokymo veiklas ir užduotis mokytojas parenka pats, siekdamas geriausių galimų mokinių mokymosi rezultatų ir atsižvelgdamas į mokinių pasirengimą, poreikius, mokymosi patirtį, savo kompetenciją ir turimas priemones. Ugdymo turinys turi padėti mokiniui pažinti save ir kitus, turi skatinti apmąstyti savo šalies ir pasaulio kultūros paveldo įvairovę, visuotines vertybes, jų išsaugojimo ir puoselėjimo būtinybę, ugdytis pagarbą savo šalies kultūrai ir tolerantišką požiūrį į fizinius, religinius, socialinius, kultūrinius žmonių skirtumus (Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų bendrosios programos, 2008).

Pastaraisiais metais olimpinis ugdymas mokykloje susilaukia ypatingo susidomėjimo (Naul, 2007). Mokslininkas, apžvelgdamas įvairių tyrimų rezultatus, pažymi olimpinio ugdymo programos integralumo svarbą, kasdienio socialinio gyvenimo ir sporto sąveiką, būtinybę integruojant OU turiniu apimti sportinį, socialinį ir dorovinį ugdymą. Autoriaus nuomone, OU turėtų būti ne tik bendrojo lavinimo mokyklų, bet ir sporto, kitų jaunimo ugdymo įstaigų programose. Pasak Poviliūno (2000), viena svarbiausių šiuolaikinio olimpizmo koncepcijos krypčių yra mokyklinio jaunimo olimpinis švietimas, orientuotas į fizinį tobulėjimą ir sveikatos stiprinimą.

Olimpizmo vertybių panaudojimą mokyklose tyrė Miškinis (2003), olimpizmo vertybių suvokimą savo darbuose nagrinėjo Stonkus (1998). Mokslininkai Šukys, Lažauninkaitė (1999), tyrinėję 10–12 klasių mokinių požiūrį į garbingą sportinę kovą, nurodo, kad 63,2 % tiriamųjų pasirinktų elgesį, neprieštaraujantį garbingos kovos principams, 34,8 % mokinių pasirinktų kitą elgesio variantą, neatitinkantį garbingos kovos principų; be to, 26,5 % mokinių sportinės kovos metu pateisina agresiją, o 23,3 % visų mokinių pažymi, kad sportinės kovos metu pergalės reikia siekti visais įmanomais būdais.

Olimpinis švietimas įgyvendinamas daugelyje šalių ir laikomas reikalingu, o olimpinio švietimo programos pamažu išauga į svarbią veiklą, darančią stiprią įtaką daugeliui globalinio švietimo ypatumų. Būdų, kaip įdiegti olimpinio švietimo siūlomas naujoves į švietimo sistemą, suradimas pareikalaus sutelktumo ir leidimo šias programas įtraukti į kie-

kvienos valstybės mokyklinio ugdymo sistemą. Tik plėtojant ir gilinant olimpizmo idėjas mokykloje galima suvokti tautos reikmes ir galimybes (Karoblis, 2009). Sportuojančių mokinių dorovinių vertybių ugdymas yra aktualus ir tikslingas olimpinio švietimo kontekste, nes būtent orientacija į olimpizmo idealus padeda išvengti sporte daugelio blogybių, kurios atsiranda, kai atmetamos bendražmogiškosios vertybės (Šukys, 2001; Tilindienė, 2000).

Projekte dalyvaujančios Lietuvos mokyklos ieško OUP įgyvendinimo būdų per šias veiklos sritis: veiklos valdymo kokybės garantavimas, olimpinio ugdymo aplinkos sukūrimas, žmoniškieji ištekliai, OU turinys formaliajame švietime, OU veikla neformaliajame švietime, veiklos sklaida ir tęstinumo garantavimas.

Beveik visi mūsų tyrime dalyvavę mokytojai pažymi pakankamai sėkmingą olimpinio ugdymo programos įgyvendinimą Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose, nes mato pastebimus rezultatus ne tik mokinių elgesyje, bet ir patys ima suvokti šios veiklos prasmingumą. Tyrimo rezultatai rodo, kad OUP daro teigiamą poveikį mokinių aktyvumui ne tik sportinėje, bet ir socialinėje plotmėje (mokiniai ėmė aktyviau dalyvauti įvairioje klasės, mokyklos veikloje, padaugėjo mokinių, norinčių užsiimti sportine veikla, mokiniai įgijo praktinių organizacinės veiklos gebėjimų), stiprėja jų vertybinės orientacijos dėl dorovinio elgesio (mokiniai tapo nepakantesni negarbingam sportiniam elgesiui, jiems atsirado poreikis kalbėti, diskutuoti apie olimpines vertybes ir jų apraiškas kasdieniame gyvenime). Panašius dalykus atskleidžia Berkowitzius (2002), išryškines dorovinio elgesio svarbą ir pažymėjęs, kad dorovinis elgesys yra galutinis dorovinio auklėjimo tikslas.

Mūsų tyrimo rezultatai rodo, kad įvairių dalykų mokytojai sėkmingai išitraukia į OUP įgyvendinimą, nors kūno kultūros mokytojai yra pagrindiniai šios veiklos iniciatoriai ir koordinatoriai (45 %). Be to, paaiškėjo, kad aktyviai šioje veikloje dalyvauja ir mokyklos administracijos atstovai, didelė dalis jų savo mokyklose ir koordinuoja OUP. Administracijos paramą, komandinį darbą kaip prielaidą sėkmingam OUP realizavimui įvardijo kas trečias ketvirtas apklaustas mokytojas. Taigi, tyrimo rezultatai, rodantys, kad mokyklų administracija ne tik aktyviai dalyvauja OUP, bet ir dažnai koordinuoja jos veiklą, leidžia daryti išvadą, kad mokykloje suvokiama OU integravimo svarba ir jos didaktiniai ypatumai.

Tyrimas atskleidė, kad, siekiant plėsti OUP dalyvaujančių mokyklų tinklą, reikia paramos ir padar-

sinimo norintiems pradėti šią veiklą. Nors tyrimo duomenys rodo, kad 82 % Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų pedagogų atsakė esantys pasirengę vesti integruotas olimpinio ugdymo pamokas, o savo kompetencija abejojo tik 18 % tiriamųjų, vis dėlto didelė dalis mokytojų teigė jautę didžiulį nerimą dėl nežinomos veiklos. Todėl, manytume, tikslinga kuo plačiau dalytis gerąja patirtimi, rengti metodinę medžiagą, konsultacijas norintiems pradėti ir jau vykdančiams šią veiklą.

Analizuojant tyrimo rezultatus paaiškėjo, kad dar nepakankamai aktyviai į šią veiklą įtraukiami tėvai, kiti šeimos nariai. Vadinas, darbas su tėvais galėtų būti viena reikšmingesnių mokyklos bendruomenės darbo krypčių siekiant išvengti prieštarų dorovinio mokinių elgesio apraiškų mokyklos ir namų aplinkoje. Būtina stiprinti tėvų, mokinių ir mokytojų, kaip bendrus tikslus keliančių ir bendradarbiaujančių veiklos dalyvių, sąveiką.

Išvados

1. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose olimpinio ugdymo programą (OUP) vykdančios mokytojai jos realizavimą įvertina kaip labai sėkmingą arba sėkmingą. OUP vykdančioms mokykloms būdinga tokia edukacinė aplinka: OUP koordinuoja kūno kultūros mokytojai arba ugdymo įstaigų vadovai, jų pavaduotojai; mokyklos sporto bazės yra tinkamos ir prieinamos; dauguma mokytojų savo pasirengimą vesti integruotas olimpinio ugdymo pamokas vertina kaip pakankamą; pakankamai aktyvus kitų mokytojų dalyvavimas OUP veikloje.

2. Vienas svarbiausių OUP Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose realizavimą skatinančių veiksnių yra mokytojų pastebimi teigiami mokinių elgesio pokyčiai, t. y. padidėjęs mokinių aktyvumas, praktinių organizacinių gebėjimų įgijimas, savivokos augimas, pasireiškiantis per pilietiškumo, tautiškumo, dorovinio elgesio sporte svarbos suvokimą. Kiti OUP realizavimą skatinantys veiksniai: programa vienija mokyklos bendruomenę, atsiranda OUP veiklos prasmingumo suvokimas, dalijimasis gerąja patirtimi, mokytojo savivertės augimas.

3. OUP realizavimą apsunkinantys veiksniai: silpna mokinių mokymosi motyvacija, šeimos narių pasyvumas įgyvendinant OUP, mokytojo nerimas dėl nežinomos veiklos, nepasitikėjimas savo kompetencija ir susidaryta pirminė klaidinga nuomonė apie OUP.

LITERATŪRA

1. Adaškevičienė, E., Budreikaitė, A. (2007). 12–14 metų mokinių požiūris į kilnų elgesį ir jo raiška sportinėje veikloje. *Sporto mokslas*, 3(49), 72–77.
2. Berkowitz, M. (2002). The science of character education. In: *W. Damon (Ed.), Bringing in a New Era in Character Education* (pp. 43–63). Stanford, CA: Hoover Institute Press.
3. Georgiadis, K. (2008). The implementation of Olympic education programs at world level. *Sporto mokslas*, 4(54), 32–39.
4. Karoblis, P. (2009). Dvidešimt metų olimpinio švietimo keliu. *Sporto mokslas*, 4(58), 2–7.
5. Karoblis, P., Majauskienė, D., Paulauskienė, J. (2009). Mokinių požiūris į olimpinį sąjūdį ir olimpines vertybes. *Sporto mokslas*, 4(58), 56–62.
6. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų bendrosios programos (2008). Prieiga per internetą: www.smm.lt.
7. Miškinis, K. (2000). Sporto kaip socialinio reiškinio panaudojimas moksleiviams ugdyti. *Sporto mokslas*, 2(20), 46–47.
8. Miškinis, K. (2003). Moksleivių olimpinis švietimas ir kultūra. Iš: *Olimpinis švietimas ir kultūra: mokslinės konferencijos medžiaga* (pp. 31–37). Vilnius: LTOK.
9. Naul, R. (2007). *Olympische Erziehung*. Meyer & Meyer Verlag. Prieiga per internetą: http://www.schulsportnrw.de/info/01_schulsportentwicklung/olympischeerziehung/olympiaaktionstag/pdf/oe_konzept_sundv_1351e542.pdf.
10. Poviliūnas, A. (2000). Nauja olimpinio sąjūdžio kokybė 2000-aisiais metais. *Sporto mokslas*, 3(21), 24.
11. Puišienė E., Smalinskaitė I. (2000). Moksleivių žinios apie Fair Play – motyvas elgesio kultūrai formuoti. *Sporto mokslas*, 4(22), 25–31.
12. Puišienė, E., Deksnys, V., Majauskas, P., Kazlauskas, A., Statuta, P. (2002). *Vaikų ir jaunimo olimpinis ugdymas: metodinis leidinys*. Vilnius.
13. Stonkus, S. (1998). Sporto vertybės ankstesnės kartos asmenybės požiūriu. *Sporto mokslas*, 4(13), 28–33.
14. Šukys, S. (2003). Olimpizmas ir dorovinės vertybės. Iš: *Olimpinis švietimas ir kultūra: mokslinės konferencijos medžiaga* (pp. 59–60). Vilnius: LTOK.
15. Šukys, S., Lažauninkaitė, A. (1999). 10–12 klasių moksleivių požiūris į garbingą sportinę kovą. *Sporto mokslas*, 4(18), 52–56.
16. Šukys, S. (2001). *Sportinė veikla, kaip paauglių vertybinių orientacijų, asmenybės savybių ir socialinio elgesio formavimosi veiksnys: daktaro disertacija*. Kaunas: LKKA.
17. Tilindienė, I. (2000). *Sportinė veikla kaip paauglio santykio su savimi formavimosi sąlyga: daktaro disertacijos santrauka*.
18. Vidoni, C. (2005). *The effects of Fair Play instruction on 8th – grade Physical Education Students: dissertation*. Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree Doctor of Philosophy in the Graduate School of The Ohio State University. USA.
19. Willimeczik, K. (2002). Olympische Padagogik – Zwischen theoretischer Vergessenheit und praktischer Anerkennung. *Sportunterricht*, 51, 3–8.

FACTORS HAVING POSITIVE AND NEGATIVE EFFECT ON SUCCESSFUL OLYMPIC EDUCATION PROGRAM IMPLEMENTATION IN LITHUANIAN SCHOOLS OF GENERAL EDUCATION

*Vilija Žilionytė, Prof. Dr. Sniegina Poteliūnienė
Lithuanian University of Educational Sciences*

SUMMARY

Aiming at a wider spread of the net of schools, implementing Olympic Education program in Lithuania, essential appears the need to clarify the preconditions to appear for such movement in schools – current participants of the project, as well as to establish the effect of the program both for the students and teachers. The aim of the research was to establish the factors having positive and negative effect on successful Olympic Education program implementation in Lithuanian schools of general education. The method of semi-structured interview and questionnaire poll was applied in the research. The group of investigated consisted of persons, having pedagogical education, employees of Lithuanian schools of general education (n=55), teachers of 12 school subjects. Structured interview method was employed to interview 5 pedagogical workers – Olympic Education project coordinators (two of them working in school administration and three – as teachers of Physical Education). For data analysis, Content analysis and mathematical statistics methods were applied. Data was analyzed using SPSS Statistics 8.0 programs. Significance for statistical difference was established by χ^2 test. Significant difference was considered at $p < 0,05$. The performed research disclosed that teachers who carry out Olympic Education program in Lithuanian schools, see its implementation as very successful or successful. For such schools, specific educational environment

bears the following characteristics: the program is being coordinated by physical education teachers or heads of the schools; school facilities are appropriate and accessible; the majority of the teachers indicate their ability to teach integrated Olympic Education program being at a proper level; rather active is participation of colleagues. It was established that one of the most important factors for successful Olympic Education program implementation in Lithuanian schools of general education is a positive change in pupils' behaviour, which manifests itself in pupils' higher activeness, acquisition of organizational skills, increased level of self-perception, expressed through perception of public spirit, nationality, moral behaviour in sport. Other factors to stimulate Olympic Education program implementation were as follows: program unites school community, appears perception of meaningfulness of Olympic Education program activities, share of good practice, growth of teachers' self-evaluation. The results of the research disclosed the factors of negative influence on Olympic Education program implementation being weak pupils' motivation for learning, dull family members' participation in project activities, teachers' worry about unknown activity, teachers' distrust in own competence, as well as first wrong opinion about Olympic Education program.

Keywords: Olympic Education, Olympism, Olympic Education program, school of general education.

Sniegina Poteliūnienė
Vilniaus edukologijos universiteto Sporto ir sveikatos fakulteto
Sporto metodikos katedra
Studentų g. 39, LT-08106 Vilnius
Tel. +370 5 275 1748
El. paštas: sniegina.poteliuniene@vpu.lt

Gauta 2012 02 17
Patvirtinta 2012 03 09

Neformaliojo fizinio ugdymo poveikis jaunųjų paauglių prigimtinių fizinių galių kaitai

*Dr. Asta Šarkauskienė
Klaipėdos universitetas*

Santrauka

Tyrimo tikslas – parinkti jaunųjų paauglių neformaliojo fizinio ugdymo turinį, kuris būtų orientuotas į prigimtinių fizinių galių ugdymą, ir empiriškai patikrinti jo efektyvumą. Pedagoginiam eksperimentui atlikti kriterinės atrankos būdu buvo pasirinktos keturios Klaipėdos miesto bendrojo ugdymo mokyklos. Dvieju mokyklų mokiniai buvo priskirti

eksperimentinei, kitų dviejų – kontrolinei grupei. Neformaliajame fiziniame ugdyme dvejus metus nuolat dalyvavo 29 eksperimentinės grupės ir 22 kontrolinės grupės jaunieji paaugliai. Pedagoginio eksperimento pradžioje (2007-10, 11), viduryje (2008-05) ir pabaigoje (2009-05) buvo matuojamas fizinis išsivystymas, testuojamas fizinis pajėgumas, atliekama Vaiko sveikatos pažymėjimų (forma Nr. 027-1/a) analizė. Duomenys analizuoti naudojant „SPSS Statistics“ (17) programą. Buvo apskaičiuoti procentiniai dažniai, vidurkių skirtumai (MD), standartiniai nuokrypiai (SD). Taikyti Stjudento t ir Mano-Vitnio-Vilkoksono U kriterijai, apskaičiuotas dydžio efektas r .

Pedagoginio eksperimento pabaigoje (III tyrimas), palyginus eksperimentinės ir kontrolinės grupių rezultatus, nustatyta, kad eksperimentinės grupės sergamumo per vienus mokslo metus (2008–2009 m. m.) ir mergaičių trijų fizinio pajėgumo testų („Sėstis ir siekti“, „Sėstis ir gultis“, „1610 m bėgimas/ėjimas“), o berniukų – keturių („Sėstis ir siekti“, „Sėstis ir gultis“, „Kybojimas sulenktomis rankomis“, „1610 m bėgimas/ėjimas“) rodikliai buvo statistiškai reikšmingai geresni nei kontrolinės grupės jaunujų paauglių ($p < 0,05$). Tyrimu nustatyta, kad ugdymo turinys turėjo įtakos eksperimentinės grupės mokinių gyvybinės plaučių talpos teigiamiems pokyčiams ir kūno masės indekso normalizavimui.

Jaunujų paauglių prigimtinių fizinių galių ugdymas, kai įgyvendinamas neformaliojo ugdymo turinys, sujungiantis ir integraliai plėtojantis žinias, gebėjimus, nuostatas, ir taikomi vaikų aktyvinantys mokymo metodai ir formos, daro teigiamą įtaką jų fizinei sveikatai, fiziniam išsivystymui ir fiziniam pajėgumui.

Raktažodžiai: neformalusis fizinis ugdymas mokykloje, ankstyvoji paauglystė, prigimtinių fizinių galių.

Įvadas

Ankstyvojoje paauglystėje vyksta intensyvūs fiziologiniai organizmo pokyčiai. Jaunujų paauglių normaliam augimui ir vystymuisi būtina integrali prigimtinių fizinių galių kaita. Tačiau empiriniais tyrimais nustatyta, kad paauglių fizinis aktyvumas yra nepakankamas (Volbekienė ir kt., 2007; Velert et al., 2008; Schneider et al., 2009), mažėja jų organizmo funkcinis (Tutkuvienė, 2005; Комков ir kt., 2008) ir fizinis pajėgumas (Volbekienė, Kavaliauskas, 2002; Синявский ir kt., 2009), blogėja sveikatos būklė (Gaidelytė, Cicėnienė, 2008; Barnekow et al., 2009).

Mūsų šalies mokslininkai prigimtinių fizinių galių kaitos klausimus laiko itin aktualiais, tačiau intensyviau tyrinėja formalųjį šių galių ugdymą. Neformalusis fizinis ugdymas mokykloje vis dar suprantamas siaurai, vienpusiškai: jis orientuotas į mokėjimų ir įgūdžių lavinimą (2008–2009 m. m. Lietuvos mokinių olimpinio festivalio nuostatai, 2008), sportinių rezultatų siekimą.

Mokslininkai (Blauzdys, Šinkūnienė, 2005; Ruškus ir kt., 2009; Trinkūnienė ir kt., 2009) akcentuoja neformaliojo fizinio ugdymo kaitos būtinumą. Ruškus ir kt. (2009), atlikę Lietuvos mokinių neformaliojo ugdymo tyrimą, pažymi, kad neformaliojo švietimo sistemoje labiausiai aktualizuojami užimtumo ir socializacijos tikslai, tačiau gerokai ambicingesni moksleivių individualizacijos tikslai, skirti vaiko saviraiškai ir asmenybės savikūrai, realizuojami mažiausiai. Blauzdys, Šinkūnienė (2005) siūlo bendrojo lavinimo mokykloje rengti įvairines sporto varžybas ir skatinti jose dalyvauti visą mokyklos bendruomenę. Trinkūnienė ir kt. (2009), vadovaudamiesi empirinio tyrimo rezultatais, daro išvadą, kad ši veikla ypač naudinga mažesnio fizinio pajėgumo mokiniams, ir rekomenduoja ieškoti

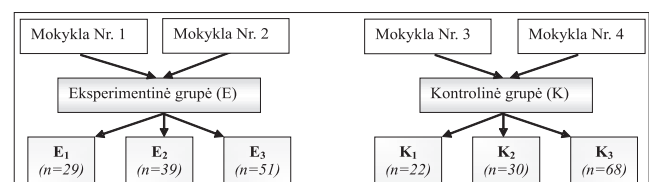
būdų, kaip įtraukti fiziškai silpnesnius vaikus į mokykloje vykdomą neformalųjį fizinį ugdymą. Taigi, šios išvalgos sudaro prielaidas formuluoti probleminį klausimą: koks neformaliojo fizinio ugdymo turinys gali turėti teigiamos įtakos jaunujų paauglių prigimtinių fizinių galių kaitai?

Tyrimo tikslas – parinkti jaunujų paauglių neformaliojo fizinio ugdymo turinį, kuris būtų orientuotas į prigimtinių fizinių galių ugdymą, ir empiriškai patikrinti jo efektyvumą.

Tyrimo organizavimas ir metodai

Pedagoginiam eksperimentui atlikti kriterinės atrankos būdu buvo pasirinktos keturios Klaipėdos miesto bendrojo ugdymo mokyklos. Tiriamąją imtį sudarė 239 mokiniai, t. y. 119 eksperimentinės ir 120 kontrolinės grupės jaunujų paauglių (1 pav.). Pedagoginiame eksperimente dalyvaujantys mokiniai pagal dalyvavimą neformaliajame ugdyme (NFU) buvo priskirti vienai iš trijų grupių:

1. Mokiniai, nuolat dalyvaujantys NFU mokykloje (E_1 ir K_1).
2. Mokiniai, dalyvaujantys NFU už mokyklos ribų, o NFU mokykloje dalyvaujantys tik sporto ir sveikatingumo renginiuose (E_2 ir K_2).
3. Mokiniai, NFU mokykloje dalyvaujantys tik sporto ir sveikatingumo renginiuose (E_3 ir K_3).

1 pav. Eksperimentinės ir kontrolinės grupių mokinių pasiskirstymas

Pedagoginio eksperimento metu buvo atlikti trys tyrimai: I tyrimas – 2007-10, 11; II tyrimas – 2008-05; III tyrimas – 2009-05. Straipsnyje pristatoma dalis pedagoginio eksperimento duomenų, t. y. jaunųjų paauglių, kurie dvejus metus nuolat dalyvavo NFU mokykloje (E_1 ir K_1 grupių), prigimtinių fizinių galių ugdymo duomenys.

Eksperimentinės grupės (E) mokiniai buvo ugdomi įgyvendinant autorės parengtą eksperimentinę ugdymo programą, kurios turinys sujungė ir integraliai plėtojo jaunųjų paauglių fizinio aktyvumo, fizinės sveikatos, darnaus fizinio vystymosi ir fizinio pajėgumo žinias, gebėjimus ir nuostatas. Vadovautasi savanoriškumo, prieinamumo, aktualumo, individualizavimo ir kt. principais, taikyti įvairūs asmenį aktyvinantys metodai. Ugdymo turinys buvo realizuojamas per sporto pratybas, įvairius sporto ir sveikatingumo renginius. Pratybų turinio pagrindą sudarė įvairūs judrieji žaidimai ir linksmosios estafetės (žr. 1 lentelę). Suplanuotą ugdymo procesą realizavo ugdymo institucijose jaunesiems paaugliams NFU vykdančys pedagogai. Ugdymo programos autorė juos sistemingai konsultavo, buvo rengiamos diskusijos, ugdymo rezultatų aptarimai ir jų pagrindu atliekama programos korekcija.

1 lentelė

Eksperimentinės ir kontrolinės grupių NFU mokykloje mokymo turinys ir jo procentinis skirstinys

Eksperimentinė grupė	Kontrolinė grupė
1. Žinios (10 %)	1. Žinios (4 %)
2. Įvairūs judrieji žaidimai ir linksmosios estafetės (40 %)	2. Kvadrato žaidimo technika ir taktika (30 %)
3. Sportiniai žaidimai (10 %)	3. Estafetėčių („Drašūs, stiprūs, vikrūs“) rungčių technika ir taktika (30 %)
4. Lengvoji atletika (8 %)	4. Lengvoji atletika: keturkovės rungčių mokymas (20 %)
5. Bendroji gimnastika (10 %)	5. Bendrasis fizinis rengimas ir linksmosios estafetės (10 %)
6. Fizinis aktyvumas gamtoje (7 %)	6. Varžybos (6 %)
7. Sporto ir sveikatingumo renginiai (15 %)	

Kontrolinės grupės (K) pedagogai dirbo vadovaudamiesi savo pačių parengtomis ir mokyklos direktorių patvirtintomis NFU programomis, kurios atitiko Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos, Kūno kultūros ir sporto departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Lietuvos tautinio olimpinio komiteto patvirtintus Lietuvos mokinių olimpinio festivalio nuostatus (2008).

Pedagoginis eksperimentas. Eksperimentas vykdėtas dvejus mokslo metus: 2007–2008 ir 2008–2009 m. m. Neformaliojo fizinio ugdymo pratybos vyko bendrojo ugdymo mokyklose, kuriose tiriamieji mokėsi. Pratybų dažnis – 2 kartai per savaitę, trukmė – 1 valanda.

Dokumentų analizė. Buvo analizuojami įrašai Vaiko sveikatos pažymėjimuose (forma Nr. 027-1/a). Tai leido apibendrinti ir įvertinti jaunųjų paauglių profilaktinių patikrinimų (2007 m., 2008 m.) ir sergamumo per vienus mokslo metus (2007–2008, 2008–2009 m. m.) rodiklius.

Fizinio išsivystymo matavimai. Atlikti antropometriniai: ūgio (cm), svorio (kg), ir fiziometriniai: gyvybinės plaučių talpos (GPT; cm^3), dešinės ir kairės plaštakų jėgos (kg), matavimai, apskaičiuotas kūno masės indeksas (KMI). Ūgis matuotas medine ūgio matuokle, svoris – svirtinėmis medicininėmis svarstyklėmis, plaštakų jėga – hidrauliniu rankos dinamometru „Jamar®“, gyvybinė plaučių talpa – spirometru „Spirodoc“.

Testavimas. Jaunųjų paauglių fizinis pajėgumas nustatytas šiais testais: „Sėstis ir siekti“, „Sėstis ir gultis“, „Kybojimas sulenktomis rankomis“, „Šuolis į tolį iš vietos“, „1610 m bėgimas/ėjimas“.

Statistinė analizė. Atlikta duomenų aprašomoji statistika: apskaičiuoti procentiniai dažniai, vidurkių skirtumai (MD) tarp I ir III tyrimų, standartiniai nuokrypiai (SD). Dviejų grupių parametriniams duomenims palyginti taikytas Studento t kriterijus, neparametriniams – Mano-Vitnio-Vilkoksono U kriterijus. Apskaičiuotas dydžio efektas r.

Fizinės sveikatos mergaičių ir berniukų rodikliai skaičiuoti kartu, fizinio išsivystymo ir fizinio pajėgumo – atskirai. Rezultatai buvo vertinami kaip statistiškai reikšmingi, kai $p \leq 0,05$. Duomenų analizė atlikta naudojant „SPSS Statistics“ (17) programą.

Tyrimo rezultatai

Atlikus I tyrimą nustatyta, kad eksperimentinės (E_1) ir kontrolinės (K_1) grupių fizinės sveikatos, fizinio išsivystymo ir fizinio pajėgumo rodikliai statistiškai reikšmingai nesiskiria (išskyrus 1 atveją iš 25), t. y. grupės homogeniškos, ir tai tenkina esminę eksperimento patikimumo sąlygą.

Fizinės sveikatos rodiklių kaita. *Paskyrimas į medicinines fizinio pajėgumo grupes.* Pedagoginiame eksperimente dalyvavo jaunesni paaugliai, paskirti į pagrindinę ir parengiamąją fizinio pajėgumo grupes. Eksperimento pradžioje didžioji dalis (E_1 – 86,2 %; K_1 – 81,8 %) mokinių buvo paskirti į pagrindinę grupę. Po vieno metų palyginus rezultatus nustatyta, kad kaip ir pirmaisiais eksperimento metais į pagrindinę fizinio pajėgumo grupę E_1 grupės jaunųjų paauglių buvo paskirta daugiau (rangų vidurkis = 25,90) nei K_1 grupės tiriamųjų (rangų vidurkis = 26,14), tačiau šie rodikliai statis-

tiškai reikšmingai nesiskyrė ($U = 265$, $z = -1,56$, $p = 0,120$, $r = -0,22$).

Jaunųjų paauglių profilaktinių patikrinimų rezultatai. Eksperimento pradžioje E_1 grupės mokiniams dažniausiai buvo diagnozuotos akies ir priedinių jos organų ligos (37,9 %). Po metų šie duomenys nepakito, tačiau labai padaugėjo nustatytų simptomų, pakitimų ir kitų atskirai neklasifikuojamų nenormalių klinikinių ir laboratorinių radinių atvejų skaičius (48,3 %) (žr. 2 lentelę).

2 lentelė

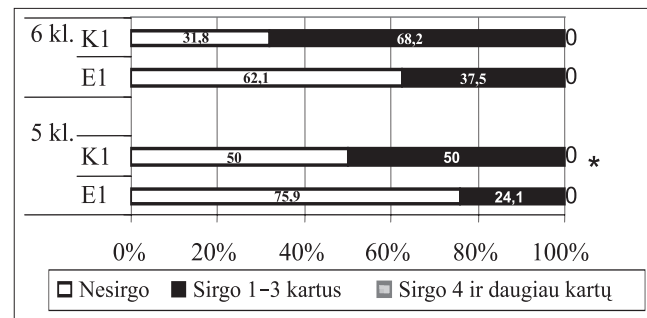
Jaunųjų paauglių, kuriems užregistruoti sveikatos sutrikimai, procentinis skirstinys (pagal ligų klases)

Grupė	Laikotarpis	Ligų klasės (pagal TLK-10)								
		Kvėpavimo sistemos ligos	Virškinimo sistemos ligos	Kraujotakos sistemos ligos	Akies ir priedinių jos organų ligos	Odos ir poodžio ligos	Jungiamojo audinio ir skeleto bei raumenų sistemos ligos	Simptomai, pakitimai ir kiti atskirai neklasifikuojami nenormalūs klinikiniai ir laboratoriniai radiniai	Ilgintos formavimosi ydos	Kita
E_1	5 klasė	3,4	3,4	-	37,9	3,4	17,2	27,6	24,1	17,2
	6 klasė	6,9	-	3,4	37,9	3,4	17,2	48,3	20,7	10,3
K_1	5 klasė	13,6	4,5	13,6	31,8	-	22,7	27,3	18,2	18,2
	6 klasė	9,1	9,1	13,6	54,5	-	31,8	40,9	4,5	18,2

Tarp K_1 grupės tiriamųjų taip pat vyravo akies ir priedinių jos organų ligos (31,8 %). Po metų jų diagnozuota dar daugiau – 54,5 %. Taip pat didelei daliai mokinių (40,9 %) nustatyti simptomai, pakitimai ir kiti atskirai neklasifikuojami nenormalūs klinikiniai ir laboratoriniai radiniai.

Analizuojant tiriamųjų *sergamumą per vienus mokslo metus (2007–2008, 2008–2009 m. m.)* nustatyta, kad abiejų grupių jaunieji paaugliai antraisiais tyrimo metais sirgo dažniau nei pirmaisiais, tačiau sergamumo rodiklių skirtumai statistiškai nereikšmingi (E_1 grupė: $Z = -1,069$, $p = 0,285$, K_1 grupė: $Z = -1,414$, $p = 0,157$) (žr. 2 pav.).

Palyginus eksperimentinės ir kontrolinės grupių rezultatus nustatyta, kad šeštoje klasėje (2008–2009 m. m.) E_1 grupės sergamumo dažnis (rangų vidurkis = 22,67) buvo statistiškai reikšmingai mažesnis nei K_1 grupės (rangų vidurkis = 30,39) ($U = 222,50$, $z = -2,12$, $p = 0,034$, $r = -0,30$). Nustatyta, kad eksperimentiniu laikotarpiu abiejų grupių jau-

Pastaba: * – $p < 0,05$.

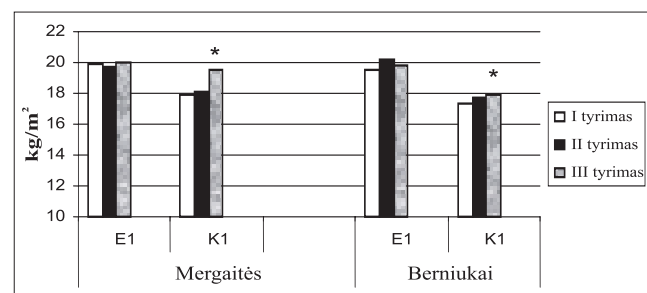
2 pav. Eksperimentinės ir kontrolinės grupių jaunųjų paauglių susirgimų dažnio per vienus mokslo metus procentinis skirstinys

nieji paaugliai dažniausiai sirgo kvėpavimo sistemos ligomis.

Fizinio išsivystymo rodiklių kaita. Jaunųjų paauglių antropometrinių rodiklių (ūgio ir svorio) kaita vyko labai intensyviai. Abiejų lyčių tiriamųjų ūgio ir svorio rodikliai tiriamuoju laikotarpiu padidėjo statistiškai reikšmingai ($p < 0,05$).

Kūno masės indeksas (KMI) E_1 grupės mergaičių visuose tyrimuose buvo panašus, skirtumas tarp I ir III tyrimų rezultatų statistiškai nereikšmingas ($MD = -0,12$, $SD = 1,28$, $p = 0,769$) (žr. 3 pav.). K_1 grupės mergaičių KMI rodikliai per dvejus mokslo metus pakito statistiškai reikšmingai ($MD = -1,63$, $SD = 1,67$, $p = 0,009$).

E_1 grupės berniukų KMI pirmaisiais tyrimo metais šiek tiek padidėjo, tačiau antraisiais – sumažėjo, skirtumas tarp I ir III tyrimų statistiškai nereikšmingas ($MD = -0,26$, $SD = 1,93$, $p = 0,575$). K_1 grupės berniukų KMI tiriamuoju laikotarpiu didėjo statistiškai reikšmingai ($MD = -0,63$, $SD = 0,91$, $p = 0,044$).

Pastaba: * – $p < 0,05$

3 pav. Eksperimentinės ir kontrolinės grupių jaunųjų paauglių kūno masės indekso (KMI) kaita

Analizuojant fiziometrinių rodiklių kaitą nustatyta, kad tiriamųjų plaštakų jėgos rodikliai per dvejus mokslo metus pagerėjo statistiškai reikšmingai ($p < 0,01$). Gyvybinės plaučių talpos (GPT) rodikliai E_1 grupės mergaičių ir berniukų bei K_1 grupės ber-

niukų gerėjo taip pat statistiškai reikšmingai ($p < 0,05$). Nustatyta, kad eksperimentinės grupės pokyčiai buvo didesni nei kontrolinės (mergaitės: $E_1 - MD = 318,18$, $SD = 188,78 \text{ cm}^3$; $K_1 - MD = 72,73$, $SD = 429,75 \text{ cm}^3$; berniukai: $E_1 - MD = 394,45$, $SD = 433,15 \text{ cm}^3$; $K_1 - MD = 204,55$, $SD = 223,0 \text{ cm}^3$).

Fizinio pajėgumo rodiklių kaita. Mergaitės. Palyginus I ir III tyrimų rezultatus, nustatyta, kad pedagoginio eksperimento metu E_1 grupės mergaičių lankstumo, staigiosios jėgos, pilvo raumenų jėgos ir ištvermės, širdies ir kvėpavimo sistemos ištvermės rodikliai gerėjo statistiškai reikšmingai ($p < 0,05$). Kontrolinių grupių tiriamųjų statistiškai reikšmingo rezultatų gerėjimo per dvejus mokslo metus nenustatyta.

Po dvejų eksperimento metų (per III tyrimą) palyginus E_1 ir K_1 grupių rezultatus, išryškėjo statistiškai reikšmingi ($p < 0,05$) lankstumo, pilvo raumenų jėgos ir ištvermės, širdies ir kvėpavimo sistemos ištvermės rodiklių skirtumai (žr. 3 lentelę).

3 lentelė

Eksperimentinės ir kontrolinės grupių mergaičių fizinio pajėgumo rodiklių skirtumai

Tyrimai	Grupė	Statistiniai rodikliai	Sėstis ir siekti (cm)	Šuolis į tolį iš vietos (cm)	Sėstis ir gultis (N/30 s)	Kybojimas sulenktomis rankomis (ms)	1610 m bėgimas/ėjimas (s)
I	$E_1; K_1$	t	1,206	-0,676	1,016	-0,569	-0,327
		p	0,242	0,507	0,322	0,576	0,747
II	$E_1; K_1$	t	2,018	-0,546	2,389	-1,109	-1,594
		p	0,057	0,591	0,028*	0,281	0,134
III	$E_1; K_1$	t	4,200	0,487	3,709	-0,422	-2,150
		p	0,000***	0,631	0,002**	0,677	0,044*

Pastaba: * - $p < 0,05$; ** - $p < 0,01$; *** - $p < 0,001$.

Berniukai. Analizuojant berniukų fizinio pajėgumo kaitą nustatyta, kad per dvejus mokslo metus statistiškai reikšmingai ($p < 0,05$) pagerėjo eksperimentinės grupės jaunųjų paauglių lankstumo, staigiosios jėgos, pilvo raumenų jėgos ir ištvermės, širdies ir kvėpavimo sistemos ištvermės rezultatai. K_1 grupės berniukų keturių testų rodikliai truputį blogėjo, o lankstumo rezultatų neigiama kaita buvo statistiškai reikšminga ($p < 0,05$).

Per III tyrimą, palyginus E_1 ir K_1 grupių rezultatus, išryškėjo statistiškai reikšmingi ($p < 0,05$) lankstumo, pilvo raumenų jėgos ir ištvermės, rankų ir pečių raumenų jėgos ir ištvermės, širdies ir kvėpavimo sistemos ištvermės rodiklių skirtumai (žr. 4 lentelę).

4 lentelė

Eksperimentinės ir kontrolinės grupių berniukų fizinio pajėgumo rodiklių skirtumai

Tyrimai	Grupė	Statistiniai rodikliai	Sėstis ir siekti (cm)	Šuolis į tolį iš vietos (cm)	Sėstis ir gultis (N/30 s)	Kybojimas sulenktomis rankomis (ms)	1610 m bėgimas/ėjimas (s)
I	$E_1; K_1$	t	-0,543	-2,368	-1,434	0,392	-0,338
		p	0,592	0,026*	0,163	0,699	0,738
II	$E_1; K_1$	t	0,755	-1,509	0,798	-0,661	-2,253
		p	0,457	0,144	0,432	0,518	0,036*
III	$E_1; K_1$	t	3,177	1,714	2,379	2,848	-2,770
		p	0,005**	0,103	0,029*	0,010**	0,015*

Pastaba: * - $p < 0,05$; ** - $p < 0,01$; *** - $p < 0,001$.

Tyrimo rezultatų aptarimas

Klaipėdos miesto visuomenės sveikatos biuro duomenimis (2009), Klaipėdos mieste 2008 metais 77,9 % 5–8 klasių mokinių buvo paskirti į pagrindinę, 19,3 % – į parengiamąją ir 2,7 % – į specialiąją fizinio pajėgumo grupę. Ataskaitoje išryškėjo, kad kuo vyresni mokiniai, tuo mažesnė jų dalis paskiriama į pagrindinę fizinio pajėgumo grupę: 1–4 klasėse į pagrindinę fizinio pajėgumo grupę buvo paskirta 90,8 %, o 9–12 klasėse – tik 64,2 % mokinių. Mūsų tyrime mokinių, paskirtų į pagrindinę fizinio pajėgumo grupę, dalis buvo didesnė (išskyrus K_1 grupę II tyrimo metais) nei vidutiniškai paskiriama į šią grupę Klaipėdos mieste. Nustatyta, kad dvejų metų laikotarpiu mokinių paskyrimo į fizinio pajėgumo grupes pasiskirstymas kito, tačiau šie pokyčiai nebuvo statistiškai reikšmingi.

Analizuodami jauniems paaugliams nustatytus sveikatos sutrikimus išsiaiškinome, kad tarp eksperimentinės ir kontrolinės grupės tiriamųjų vyravo akies ir priedinių jos organų ligos ir simptomai, pakitimai ir kiti atskirai neklasifikuojami nenormalūs klinikiniai ir laboratoriniai radiniai. Tiriamuoju laikotarpiu E_1 grupės tiriamiesiems nustatyta daugiau simptomų, pakitimų ir kitų atskirai neklasifikuojamų nenormalių klinikinių radinių, o K_1 grupės – akies ir priedinių jos organų ligų. Mokslininkai ir sveikatos specialistai regos sutrikimus nurodo kaip vieną dažniausiai nustatomų paauglių ligų. Leidinyje „Lietuvos gyventojų sveikata ir sveikatos priežiūros įstaigų veikla 2008 m.“ (2009) teigiama, kad regėjimo sutrikimai nustatyti 15,6 % vaikų (0–17 metų). Klaipėdos mieste 2008 metais regėjimo sutrikimai nustatyti trečdaliui 5–8 klasių mokinių (<http://www.sveikatosbiuras.lt>). Kitas sveikatos sutrikimas, kuris buvo nustatytas daugiau nei trečdaliui tiriamųjų – simptomai, pakitimai ir kiti atskirai neklasifi-

kuojami nenormalūs klinikiniai radiniai. Didžiąją dalį šios grupės sutrikimų sudarė širdies užėsiai ir netaisyklinga laikysena. Lietuvos mastu šie sveikatos sutrikimai taip pat yra vieni iš dažniausiai nustatomų (Gaidelytė, Cicėnienė, 2009).

Vaikų sergamumo per vienus mokslo metus analizė atskleidė, kad nesirgusių nė karto tiek vienais, tiek kitais mokslo metais daugiau buvo eksperimentinėje nei kontrolinėje grupėje ($p < 0,05$). Visų grupių vaikams dažniausiai buvo diagnozuoti susirgimai kvėpavimo sistemos ligomis. Kad susirgimai šiomis ligomis kasmet yra vyraujantys, patvirtina daugelis Lietuvos vaikų sveikatos statistinių duomenų. 2008 metais kvėpavimo sistemos ligomis vidutiniškai sirgo 515 vaikų iš 1000 (Gaidelytė ir kt., 2009).

Tutkuvienė (2005) pažymi, kad labiausiai įgimtas ir mažiausiai kintantis iš visų morfologinės ir funkcinės būklės rodiklių yra ūgis. Mūsų tyrimo rezultatai rodo, kad eksperimentinė programa mokinių augimo kaitos rodikliams įtakos neturėjo: statistiškai reikšmingų rodiklių skirtumų tarp grupių nenustatyta, t. y. visų grupių tiriamųjų augimo tempas buvo panašus. Kiti tyrėjai taip pat yra nustatę, kad fizinės veiklos pobūdis ir apimtis augimo tempui įtakos neturi (Baxter-Jonesas et al., 2008).

Analizuojant svorio rodiklius tikslinga vadovautis KMI, kuriuo įvertinama, ar svoris atitinka ūgį. Literatūroje nurodoma, kad 11–12 metų berniukų KMI mažai kinta, o didesnis pokytis vyksta 12–13 metais (Tutkuvienė, Jakimavičienė, 2004). Mergaičių KMI panašiai didėja vienais ir kitais metais. Mūsų tyrimai rodo, kad eksperimento metu K_1 grupės mokinių KMI didėjo statistiškai reikšmingai ($p < 0,05$), o E_1 grupės jaunųjų paauglių KMI pokyčiai buvo nereikšmingi ($p > 0,05$). Šios grupės mokinių KMI rodikliai eksperimento pradžioje buvo didesni nei šalies vidurkis, o per dvejus metus KMI kito nedaug, todėl galima teigti, kad neformaliajame fiziniame ugdyme mokykloje dalyvavusių mokinių ūgio ir svorio santykis tapo proporcingesnis.

Augančio vaiko GPT didėja (Malina et al., 2004). Tai patvirtina ir mūsų tyrimo duomenys: abiejų grupių jaunųjų paauglių GPT rodikliai gerėjo. Vis dėlto eksperimentinės grupės tiriamųjų šie pokyčiai buvo didesni nei kontrolinės grupės ir tai išryškino pedagoginio eksperimento metu taikytų priemonių poveikį GPT rodiklių kaitai.

Tyrėjai nurodo, kad fizinio pajėgumo rodikliai smarkiai kinta nuo ankstyvosios iki vėlyvosios paauglystės (Gallahue, Ozmun, 2006). Tirdami jaunųjų paauglių lankstumą nustatėme, kad eksperimentinės

grupės mergaičių lankstumo rodiklių skirtumas tarp II ir III bei I ir III tyrimų buvo statistiškai reikšmingas ($p < 0,05$). Kontrolinės grupės abiejų lyčių lankstumo rodikliai tyrimo pabaigoje buvo blogesni nei tyrimo pradžioje. Kiti tyrėjai, remdamiesi nuo 1985 m. vykdyto ilgalaikio 1–11 klasių mokinių fizinio pajėgumo tyrimo rezultatais, konstatuoja, kad penktoje klasėje mokinių lankstumo rodikliai didėja statistiškai reikšmingai (C. B. Фролов, С. С. Фролов, 2009).

Kitas fizinio pajėgumo komponentas yra širdies ir kvėpavimo sistemos išstvermė, kuri, pasak JAV sporto ir fizinio ugdymo nacionalinės organizacijos (NASPE, 2005), vertinama kaip svarbiausias geros sveikatos ir fizinės būklės fiziologinis rodiklis. Teigiama, kad 11–13 metų amžius yra labai palankus aerobinei išstvermei ugdyti (Gallahue, Ozmun, 2006; Курамшин, 2007). Atsižvelgus į mokslininkų išvadas ir rekomendacijas eksperimentinėje programoje ypatingas dėmesys buvo skiriamas jaunųjų paauglių aerobiniam pajėgumui didinti. Gauti tyrimų rezultatai pagrindžia taikytų priemonių veiksmingumą: eksperimentinės grupės abiejų lyčių mokinių širdies ir kvėpavimo sistemos išstvermės rodikliai pagerėjo statistiškai reikšmingai ($p < 0,001$) ir buvo statistiškai reikšmingai ($p < 0,05$) geresni nei kontrolinių grupių.

Mūsų tyrimu nustatyta, kad eksperimentinės grupės jaunųjų paauglių staigiosios jėgos rodikliai taip pat gerėjo ($p < 0,05$). Statistiškai reikšmingų kontrolinės grupės rezultatų kaitos pokyčių nenustatyta, o berniukų šuolio į tolį rodikliai antraisiais tyrimo metais netgi pablogėjo. Vieni tyrėjai nurodo, kad abiejų lyčių staigioji jėga iki 14 metų didėja tolygiai (Malina et al., 2004), kiti teigia, kad mergaičių didžiausias staigiosios jėgos rodiklių šuolis yra 7–9 ir 14 metai, berniukų – 9–11 ir 14 metai (Матвеев, 2002).

Vertinant fizinį pajėgumą svarbi yra raumenų jėgos ir išstvermės komponentė. Tyrimu nustatyta, kad eksperimentinės grupės jaunųjų paauglių pilvo raumenų jėgos ir išstvermės rodikliai panašiai gerėjo tiek vienais, tiek kitais metais, o per dvejus tyrimo metus E_1 grupės mergaičių ir berniukų testo „Sėstis ir gultis“ rodiklių pokyčiai buvo statistiškai reikšmingi ($p < 0,01$). Pažymėtina, kad E_1 grupės tiriamųjų pilvo raumenų jėgos ir išstvermės rodikliai buvo statistiškai reikšmingai ($p < 0,05$) geresni nei K_1 grupės jaunųjų paauglių. Mokslininkai nurodo, kad ankstyvojoje paauglystėje pilvo raumenų jėgos ir išstvermės rodikliai gerėja, tačiau dėl sensitivityvių periodų nėra vieningos nuomonės. Vieni teigia, kad mergaičių pilvo raumenų jėgos ir išstvermės natūralus augimas tolygiai didėja iki 14 metų, o tada stabilizuojasi, ber-

niukų – tolygiai didėja nuo 6 iki 13 metų, o vėliau pasireiškia staigus spurtas (Malina et al., 2004), kitų duomenimis, ypač testo „Sėstis ir gultis“ rodikliai gerėja 11 ir 13 metų mergaičių ir 13 metų berniukų (Матыцин, 2002). Mūsų tyrimo rezultatai iš esmės sutampa su Gavrilovo ir kt. (Гаврилов и kt., 2007), Blauzdžio, Bagdonienės (2007) pateiktais duomenimis ir patvirtina teiginį, kad šis laikotarpis yra palankus pilvo raumenų jėgai ir išsvermei ugdyti.

Dvejų metų eksperimento laikotarpiu E₁ grupės tiriamųjų pagerėjo tik vieno, t. y. kybojimo sulenktomis rankomis, testo rodikliai, tačiau statistiškai reikšmingų skirtumų neišryškėjo. Literatūroje teigiama, kad rankų ir pečių raumenų jėga ir išsvermė šiame amžiuje didėja nedaug (Malina et al., 2004). Šiuos teiginius pagrindžia pateikta Volbekienės ir Kavaliausko (2002) Lietuvos 5–6 klasių mokinių bei Blauzdžio ir Bagdonienės (2007) to paties amžiaus vaikų šio testo rodiklių teigiama, bet statistiškai nereikšminga ($p > 0,05$) kaita.

Išvada

Jaunųjų paauglių prigimtinių fizinių galių ugdymas, kai įgyvendinamas neformaliojo ugdymo turinys, sujungiantis ir integraliai plėtojantis žinias, gebėjimus, nuostatas, ir taikomi vaikų aktyvinantys mokymo metodai ir formos, daro teigiamą įtaką jų fizinei sveikatai, fiziniam išsivystymui ir fiziniam pajėgumui.

LITERATŪRA

1. Barnekow, V., Currie, C., Letsch, C., et al. (Ed.). (2009). *A snapshot of the health of young people in Europe. A report prepared for the European Commission Conference on Youth Health*. Brussels, Belgium [žiūrėta 2010-02-28]. Prieiga per internetą: <http://www.euro.who.int/Document/E93036.pdf>.
2. Blauzdys, V., Bagdonienė, L. (2007). *Mokinių teigiamo požiūrio į kūno kultūrą kaip mokymosi dalyką ugdymas, didinant jos prasmingumą*. Vilnius: VPU leidykla.
3. Blauzdys, V., Šinkūnienė, D. (2005). *Mokinių papildomo fizinio ugdymo plėtra mokykloje*. Vilnius: VPU.
4. Gaidelytė, R., Cicėnienė, V. (Sud.) (2009). *Lietuvos gyventojų sveikata ir sveikatos priežiūros įstaigų veikla 2008 m.* [žiūrėta 2010-01-29]. Prieiga per internetą: www.lsic.lt.
5. Gallahue, D. L., Ozmun, J. C. (2006). *Understanding Motor Development: Infants, Children, Adolescents, Adults*. Boston, Mass: McGraw-Hill.
6. *Klaipėdos visuomenės sveikatos biuras* (2009) [žiūrėta 2010-05-20]. Prieiga per internetą: <http://www.sveikatosbiuras.lt/>.
7. *Lietuvos mokinių olimpinis festivalis 2009* (2008). Vilnius: LMSSC.
8. Malina, R. M., Bouchard, C., Bar-Or, O. (2004). *Growth, Maturation, and Physical Activity*. Champaign, Ill: Human Kinetics.
9. National Association for Sport and Physical Education, an Association of the American Alliance for Health, Physical Education, Recreation and Dance (2005). *Physical Education for Lifelong Fitness: the Physical Best Teacher's Guide*. Champaign, IL: Human Kinetics.
10. Ruškus, J., Žvirdauskas, D., Stanišauskienė, V. (2009). Suvokiami ir patiriami neformaliojo švietimo tikslai. *Tiltai*, 4, 185–206.
11. Schneider, M., Dunn, A., Cooper, D. (2009). Affect, Exercise, and Physical Activity Among Healthy Adolescents. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 31, 706–723.
12. Trinkūnienė, L. ir kt. (2009). Papildomo fizinio aktyvumo pratybų poveikis silpno fizinio pajėgumo mergaitėms. *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*, 4(75), 86–91.
13. Tutkuvienė, J. (2005). Lietuvos vaikų ir paauglių morfoloogių ir funkcinų rodiklių sąsajos ir pokyčiai per pastaruosius dešimtmečius. Iš: *Fizinis aktyvumas ir sveikata: vaikų ir jaunimo fizinio aktyvumo problemos: respublikinis simpoziumas, spalio 18–19, Birštonas* (elektroninis optinis diskas).
14. Tutkuvienė, J., Jakimavičienė, E. M. (2004). Kūno sudėjimo rodikliai ir jų sąsajos su bendra sveikatos būkle. *Medicinos teorija ir praktika*, 1(37), 59–63.
15. Velert, C. P., et al. (2008). Variability of Spanish adolescents' physical activity patterns by seasonality, day of the week and demographic factors. *European Journal of Sport Science*, 8(3), 163–171.
16. Volbekienė, V., Griciūtė, A., Gaižauskaitė, A. (2007). Lietuvos didžiųjų miestų 5–11 klasių moksleivių su sveikata susijęs fizinis aktyvumas. *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*, 2(65), 71–77.
17. Volbekienė, V., Kavaliauskas, S. (parengė) (2002). *Eurofitas. Fizinio pajėgumo testai, metodika. Lietuvos moksleivių fizinio pajėgumo rezultatai*. Vilnius: LSIC.
18. Гаврилов, Д. Н., Малинин, А. В., Савенко, М. А. (2007). Динамика показателей физического состояния школьников города Набережные Челны (результаты педагогического эксперимента). *Физическая культура: воспитание, образование, тренировка*, 4, 7–9.
19. Комков, А. Г., Филиппов, С. С., Малинин, А. В. и др. (2008). Развитие педагогических направлений физического воспитания школьников на основе социально-педагогического мониторинга. *Теория и практика физической культуры*, 3, 22–26.
20. Курамшин, Ю. Ф. (2007). *Теория и методика физической культуры*. Москва: Советский спорт.
21. Матыцин, О. В. (2002). Сенситивные периоды для интенсивного формирования специальной подготовленности юных спортсменов в процессе многолетней тренировки в настольном теннисе. *Физическая культура: воспитание образование тренировка*, 1, 28–32.
22. Сиявский, Н. И., Власов, В. В., Сергеев, К. В. (2009). Мониторинг физической подготовленности детей младшего школьного возраста Среднего Приобья. *Физическая культура: воспитание, образование, тренировка*, 3, 31–32.
23. Фролов, С. В., Фролов С. С. (2009). Особенности опережающего подхода в физической подготовке школьников. *Физическая культура: воспитание, образование, тренировка*, 2, 13–18.

NON-FORMAL PHYSICAL EDUCATION INFLUENCE ON DEVELOPMENT
OF YOUNG ADOLESCENTS' INNATE PHYSICAL POWERS

Dr. Asta Šarkauskienė
Klaipėda University

SUMMARY

The aim of the study was to develop young adolescents' non-formal physical education content that would be targeted at training of innate physical powers and empirically test its effectiveness.

Using criteria selection method, four Klaipėda city comprehensive schools were selected to participate in the pedagogical experiment. Schoolchildren of two schools were assigned to experimental group and schoolchildren of two other schools were assigned to control group. 29 young adolescents from experimental and 22 young adolescents from control group had participated in non-formal physical activity permanently for two years. At the beginning (2007-10,11) in the middle (2008-05) and at the end (2009-05) physical development level measuring and physical capacity testing were carried out, health indices were analyzed with the method of data analysis. Percentage frequencies, the mean difference (MD), the standard deviation (SD) and effect size r were calculated. Student's t test, Wilcoxon test and Mann-Whitney U test were applied.

At the end of pedagogical experiment (research III), after comparing results of experimental and control groups, it was established, that morbidity in one school year (2008–2009) and girls' indices of three tests („Sit and reach“, „Sit ups“, „1 mile walk/run“), and boys' indices of four tests („Sit and reach“, „Sit ups“, „Flexed-arm hang“, „1 mile walk/run“), were statistically significantly ($p < 0.05$) higher than children from group C_1 . It was established that education content had positively influenced changes in vital lung capacity and normalization of body mass index of schoolchildren from experimental group.

Education content as being implemented, while uniting and integrally developing knowledge, abilities, attitudes and applying child activating training methods and forms, positively influences young adolescents' physical health, physical development, and physical capacity.

Keywords: non-formal physical education, early adolescence, innate physical powers.

Asta Šarkauskienė
Klaipėdos universiteto Pedagogikos fakulteto
Kūno kultūros katedra
S. Nėries g. 5, LT-92227 Klaipėda
Mob.: +370 680 72393
El. paštas: asta.sarkauskiene@gmail.com

Gauta 2012 01 02
Patvirtinta 2012 03 09

Integruojanti vaikų ir jaunimo olimpinio ugdymo programa kaip mokyklos kultūros stiprinimo veiksnys

Doc. dr. Saulius Šukys, Daiva Majauskienė
Lietuvos kūno kultūros akademija

Santrauka

Tikslas – atskleisti sąsajas tarp Integruojančios vaikų ir jaunimo olimpinio ugdymo programos vyksmo ir mokinių požiūrio į mokyklos kultūrą. Tyrime buvo apklausta 2335 (1095 vaikinai ir 1240 merginų) 13–18 metų (amžiaus vidurkis 15,9 m., $SN = 1,78$) mokiniai, parinkti daugiapakopės serijinės tikimybinės atrankos principu. Pirma iš skirtingų šalies rajonų buvo atrinktos mokyklos, kuriose įgyvendinama Integruojanti vaikų ir jaunimo olimpinio ugdymo programa (sutrumpintai – Integruojanti olimpinio ugdymo programa, IOUP). Atrinktose konkrečiose mokyklose buvo parenkamos tyrimui klasės. Nedalyvaujančios mintoje ugdymo programoje mokyklos atsitiktinai buvo parenkamos iš esančių mokyklų tuose rajonuose, kuriuose buvo atrinktos dalyvaujančios Integruojančioje vaikų ir jaunimo olimpinio ugdymo programoje mokyklos. Iš viso buvo atrinkta 15 mokyklų ($n = 1186$), kuriose įgyvendinama Integruojanti olimpinio ugdymo programa, ir atitinkamai 15 mokyklų ($n = 1149$), kuriose minėta programa neįgyvendinama.

Mokinių požiūriui į mokyklos kultūrą tirti taikyta Mokyklos kultūros skalė (The School Culture Scale, Higgins-D'Alessandro, Sadh, 1997). Ją sudaro 25 teiginiai. Kiekvieną teiginį vertindami tiriamieji turėjo pasirinkti vieną iš penkių atsakymo variantų (kai 1 – visiškai neteisinga, o 5 – visiškai teisinga). Didesni balai rodo teigiamesnį moky-

kloje vyraujančios kultūros vertinimą. Šioje skalėje išskiriamos keturios subskalės: mokinių tarpusavio santykiai su bendraamžiais; mokinių ir mokytojų tarpusavio santykiai; elgesio taisyklių laikymasis mokykloje; ugdymosi galimybės mokykloje. Visos skalės, kaip ir kiekvienos subskalės atskirai, vidinio suderinamumo rodikliai geri (svyruoja nuo 0,72 iki 0,87). Taip pat nustatyti patikimi kiekvienos subskalės duomenų koreliaciniai ryšiai (svyruoja nuo 0,68 iki 0,80) su bendru skalės rezultatu.

Tyrimas parodė, kad IOUP įgyvendinančių mokyklų mokiniai palankiau įvertino mokykloje esamus mokinių ir mokytojų tarpusavio santykius bei elgesio taisyklių laikymąsi negu IOUP neįgyvendinančių mokyklų mokiniai. Atskirai analizuojant merginų duomenis paminėtinas vienas skirtumas: mokyklų, vykdančių IOUP, merginos labiau akcentavo gerus mokinių ir mokytojų tarpusavio santykius nei merginos tų mokyklų, kurios nedalyvauja IOUP. Analogiškas skirtumas nustatytas ir tarp vaikinių. Įvertinus amžiaus veiksnį nustatyta, kad labiausiai išsiskyrė vyriausių mokinių požiūris į mokyklos kultūrą. Integruotą vaikų ir jaunimo olimpinio ugdymo programą vykdančių mokyklų 17–18 metų amžiaus mokiniai palankiau įvertino elgesio taisyklių laikymąsi mokykloje, taip pat mokinių ir mokytojų santykius. Atitinkamai 13–14 metų amžiaus minėtų mokyklų mokiniai palankiau įvertino tik mokinių ir mokytojų tarpusavio santykius. O Integruotą vaikų ir jaunimo olimpinio ugdymo programą vykdančių mokyklų 15–16 metų amžiaus mokiniai dažniau pritarė, kad mokykloje laikomasi elgesio taisyklių.

Tyrimu nustatyta, kad mokyklų, kuriose įgyvendinama IOUP, mokiniai, išsakydami savo požiūrį į mokyklos kultūrą, palankiau įvertino mokinių ir mokytojų tarpusavio santykius bei elgesio taisyklių laikymąsi. Tačiau nenustatyta skirtumų vertinant minėtų ir mokyklų, kuriose nevykdoma ši ugdymo programa, mokinių požiūrį į ugdymosi galimybes mokykloje ir mokinių tarpusavio santykius.

Raktažodžiai: Integruojanti vaikų ir jaunimo olimpinio ugdymo programa, mokyklos kultūra, mokiniai.

Įvadas

Lietuvoje, kaip ir kitose ES šalyse, vyksta fundamentalios poindustrinės visuomenės vertybių, normų ir požiūrių permainos. Mokyklinio amžiaus jaunuolis dar pasiklydęs tarp daiktų ir dvasingumo reikšmės, tarp nusistovėjusių moralinių normų atmetimo ir doros, todėl ypač svarbi aplink jį egzistuojanti socialinė aplinka (Atkočiūnienė ir kt., 2010). Pirmoji ir svarbiausia mikroaplinka, daranti įtaką vaiko asmenybės sklaidai, yra šeima, bet mokyklinio amžiaus vaikų socializacijai didelės įtakos turi ir mokykla. Vaikų socializacijos mokykloje sėkmė priklauso nuo daugelio veiksnių, bet galbūt svarbiausia yra mokinio savijauta, lemianti mokinio motyvaciją, adaptacijos mokykloje lygį, požiūrį į mokymąsi, mokyklą kaip organizaciją (Bukšnytė ir Kitrys, 2008). Galima teigti, kad mokinių savijauta mokykloje priklauso nuo to, kokia yra mokyklos kultūra.

Mokyklos kultūros sąvoka apibrėžiama kaip istoriškai perduodamų prasių sistema, kuri apima mokyklos bendruomenės narių suprantamas normas, vertybes, įsitikinimus, ceremonijas, ritualus, tradicijas ir mitus (Barth, 2002). Teigiama (Psunder, 2009), kad mokyklos kultūra atskleidžia, kaip suprantami įvykiai mokyklos aplinkoje ir kaip į juos reaguojama. Kadangi mokyklos kultūra formuojasi per visą jos gyvavimo laikotarpį, tai kiekviena mokykla turi unikalią kultūrą (Marzano et al., 2005). Negalima ignoruoti mokykloje vyraujančios kultūros, nes tyrimais nustatyta jos įtaka tiek mokymuisi (Nind, Rix, Sheehy et al., 2005), tiek mokinių elgesiui (Barr, Higgins-D'Alessandro, 2007).

Aptariant mokyklos kultūros kaitos ir stiprinimo problemą paminėtina jau keletą metų kai kuriose

šalies mokyklose įgyvendinama Integruojanti vaikų ir jaunimo olimpinio ugdymo programa, kurios pagrindas – olimpizmo filosofija, orientuota ne tik į profesionalų sportininką, bet ir į kiekvieną asmenį, ne tik į trumpą laikotarpį, bet į visą gyvenimą, ne tik į varžybas ir pergalę, bet į dalyvavimą ir bendradarbiavimą, ne tik į sportinę veiklą, bet į asmenybės ir socialinio gyvenimo tobulinimą (Parry, 2006). Šiame kontekste olimpinis ugdymas vertinamas kaip vertybių ugdymas (Binder, 2005), kurio metu ne tik supažindinama su olimpinio sąjūdžiu, olimpiniais idealais ir vertybėmis, bet ir skatinama jas taikyti tiek sportinėje, tiek ir kasdienėje veikloje (Žukowska, Żukowski, 2010). Be to, minima programa išskiria tuo, kad žinių ir vertybių, susijusių su olimpizmu, ugdymas įtraukiamas į visų mokomųjų dalykų programą, taip pat organizuojant renginius mokykloje. Todėl manytina, kad Integruojanti vaikų ir jaunimo olimpinio ugdymo programa gali prisidėti kuriant palankesnę mokyklos kultūrą. Šiai prielaidai patikrinti buvo atliktas tyrimas, kurio tikslas – atskleisti sąsajas tarp Integruojančios vaikų ir jaunimo olimpinio ugdymo programos vyksmo ir mokinių požiūrio į mokyklos kultūrą.

Tyrimo organizavimas ir metodai

Tiriamieji. Mokiniai buvo parinkti daugiapakopės serijinės tikimybinės atrankos principu. Pirmą buvo atrinktos mokyklos iš skirtingų šalies rajonų, kuriose įgyvendinama Integruojanti vaikų ir jaunimo olimpinio ugdymo programa (sutrumpintai – Integruojanti olimpinio ugdymo programa, IOUP). Atrinktose konkrečiose mokyklose buvo parenkamos tyrimui klasės. IOUP neįgyvendinančios mo-

kyklos buvo atsitiktinai parenkamos iš esančių tuose rajonuose, kuriuose buvo atrinktos IOUP įgyvendinančios mokyklos. Iš viso buvo atrinkta 30 mokyklų ir jose apklausta 2335 (1095 vaikinai ir 1240 merginų) 13–18 metų (amžiaus vidurkis 15,9 m., SN = 1,78) mokiniai. Analizuojant duomenis apklaustieji suskirstyti į tris amžiaus grupes: 13–14 metų (n = 587), 15–16 metų (n = 960) ir 17–18 metų (n = 518). Mokiniai pagal lytį skirtingo amžiaus grupėse pasiskirstė vienodai. Iš visos imties 1186 mokiniai apklausti mokyklose (15 mokyklų), kuriose vykdoma Integruojanti olimpinio ugdymo programa, ir atitinkamai 1149 mokiniai iš mokyklų (15 mokyklų), kuriose minėta programa nevykdoma.

Tyrimo metodai. Mokinių požiūriui į mokyklos kultūrą tirti taikyta Mokyklos kultūros skalė (*The School Culture Scale*, Higgins-D'Alessandro, Sath, 1997). Ją sudaro 25 teiginiai. Kiekvieną teiginį vertindami tiriamieji turėjo pasirinkti vieną iš penkių atsakymo variantų (kai 1 – *visiškai neteisinga*, o 5 – *visiškai teisinga*). Didesni balai rodo teigiamesnę mokykloje vyraujančios kultūros vertinimą. Šioje skalėje yra keturios subskalės. Pirmąją – *mokinių tarpusavio santykiai su bendraamžiais* – sudaro keturi teiginiai (pvz.: „Mokiniai paprastai vieni su kitais elgiasi pagarbiai ir sąžiningai“, „Mokiniai pasitiki vieni kitais“), antrąją – *mokinių ir mokytojų tarpusavio santykiai* – penki teiginiai (pvz.: „Mokiniai ir mokytojai pasitiki vieni kitais“, „Mokiniai ir mokytojai atvirai aptaria kylančias problemas“), trečiąją – *elgesio taisyklių laikymasis mokykloje* – aštuoni teiginiai (pvz.: „Mokiniai nepraleidžia pamokų, nebėga iš mokyklos“, „Mokiniai negadina mokyklos turto“), ketvirtąją – *ugdymosi galimybės mokykloje* – aštuoni teiginiai (pvz.: „Mokiniai mokykloje mokosi kalbėdami išreikšti savo nuomonę“, „Mokiniai mokosi pirmiau apmąstyti savo ketinimus, o tik tada kalbėti ar veikti“). Klausimyne taip pat buvo pateikti klausimai apie mokinių amžių ir lytį.

Tyrimo eiga. Vykdam apklaušą buvo vadovaujama geranoriškumo, etiniais ir teisiniais tyrimo principais. Prieš apklaušą pirmiausia buvo gaunamas mokyklos vadovo leidimas apklausti mokinius. Kai kuriais atvejais pirmiausia buvo gaunamas rajono švietimo ir ugdymo skyriaus leidimas ir tik tada tariamasi su mokyklų vadovais. Į mokyklą buvo atvykstama suderintu apklaušos laiku. Apklauša vykdavo klasėje pamokų metu. Vykdam apklaušą kartu dalyvaudavo mokyklos socialinis pedagogas arba psichologas. Prieš apklaušą mokiniams visada būdavo paaiškintas tyrimo tikslas ir anketos pildymo

instrukcija. Visada akcentuotas tyrimo anonimiškumas ir galimybė atsisakyti dalyvauti apklausoje. Mokinių užpildytos anketos buvo sudedamos į vokus ir užklijuojamos.

Statistinė analizė. Pirmiausia buvo atlikta faktorinė analizė siekiant patikrinti, ar lietuviškosios skalės versijos struktūra atitinka originaliąją. Tada skaičiuojami aprašomosios statistikos duomenys ir įvertintas vidinis skalės suderinamumas – *Cronbach's alpha*. Koreliacinė analizė atlikta siekiant patikrinti koreliacinius ryšius tarp subkalių. Tikrinant skirtumus tarp grupių buvo taikyti *Man-Whitney U* testas ir *Kruskal Wallis* testas. Visi skaičiavimai atlikti naudojant *SPSS 13.0 for Windows* programą.

Tyrimo rezultatai

Analizuojant apklaušos duomenis pirmiausia buvo atliekama faktorinė analizė – siekta patikrinti taikytos skalės struktūrą. Nustatyta, kad skalės duomenys faktorinei analizei tinka gerai (KMO = 0,92; Bartlett's sferiškumo testas = 19028,03, df = 300, p < 0,001). Taikyta pagrindinių komponentų analizė ir ortogonalusis *Varimax* sukimas. Išskirti keturi faktoriai, kurių nuosavos reikšmės didesnės už 1, paaiškina 49,95 % visos dispersijos. Pažymėtina, jog šie faktoriai ir juos sudarantys teiginiai visiškai atkartoja originaliame skalės variante išskirtus faktorius ir juos sudarančius teiginius. 1 lentelėje pateikti subkalių aprašomosios statistikos, koreliacijos ir vidinio suderinamumo duomenys. Visos skalės, kaip ir kiekvienos subskalės atskirai, vidinio suderinamumo rodikliai geri (svyruoja nuo 0,72 iki 0,87). Taip pat nustatyti patikimi kiekvienos subskalės duomenų koreliaciniai ryšiai (svyruoja nuo 0,68 iki 0,80) su bendru skalės rezultatu leidžia teigti, jog taikytas instrumentas matuoja vieną konstrukta.

1 lentelė

Mokyklos kultūros skalės išskirti faktoriai, aprašomosios statistikos, koreliacijos ir vidinio suderinamumo duomenys (N = 2335)

Subskalės	1	2	3	4	5
1. Ugdymosi mokykloje galimybės					
2. Elgesio taisyklių laikymasis mokykloje	0,37**				
3. Mokinių ir mokytojų santykiai	0,49**	0,28**			
4. Mokinių tarpusavio santykiai	0,39**	0,42**	0,44**		
5. Bendri skalės duomenys	0,80**	0,70**	0,73**	0,68**	
Vidutinis balas	3,52	2,80	3,26	2,81	3,14
Standartinis nuokrypis	0,82	0,82	0,86	0,87	0,63
<i>Cronbach alpha</i>	0,87	0,76	0,79	0,72	0,89

Pastaba: ** – p < 0,01.

Lyginant duomenis pagal lytį, nustatyta, kad merginos teigiamiau nei vaikinai vertina ugdymosi galimybes mokykloje ($V = 3,62$ (SN = 0,79) ir $V = 3,40$ (SN = 0,84), *Mann-Whitney* $U = 571715$; $p = 0,001$) ir mokinių bei mokytojų tarpusavio santykius ($V = 3,29$ (SN = 0,82) ir $V = 3,22$ (SN = 0,89), *Mann-Whitney* $U = 646821,5$; $p = 0,05$), o vaikinių didesni vidutiniai balai buvo vertinant elgesio taisyklių laikymąsi mokykloje ($V = 2,86$ (SN = 0,85) ir $V = 2,75$ (SN = 0,79), *Mann-Whitney* $U = 629510,5$; $p = 0,01$). Mokinių tarpusavio santykius merginos ir vaikinai vertino vienodai. Lyginant požiūrio į mokyklos kultūrą duomenis pagal amžių, nustatyti skirtumai tiek vertinant ugdymosi mokykloje galimybes ($\chi^2 = 22,88$ (2); $p = 0,001$), tiek elgesio taisyklių laikymąsi ($\chi^2 = 32,83$ (2); $p = 0,001$), tiek mokinių tarpusavio ($\chi^2 = 19,31$ (2); $p = 0,001$), tiek ir mokinių bei mokytojų tarpusavio ($\chi^2 = 9,94$ (2); $p = 0,01$) santykius. Iš 2 lentelėje pateiktų duomenų matyti, jog būtent vyresni mokiniai palankiau mokyklą vertino pirmais trimis aspektais. Vienu aspektu labiau išsiskiria 15–16 metų mokiniai, kurie prasčiausiai vertino mokinių ir mokytojų tarpusavio santykius.

2 lentelė

Mokyklos kultūros vertinimo duomenys pagal mokinių lytį (N = 2335)

Subskalės	Mokinių amžius		
	13–14 metų V (SN)	15–16 metų V (SN)	17–18 metų V (SN)
Ugdymosi mokykloje galimybės	3,41 (0,87)	3,54 (0,80)	3,64 (0,71)***
Elgesio taisyklių laikymasis mokykloje	2,68 (0,83)	2,84 (0,80)	2,92 (0,82)***
Mokinių ir mokytojų santykiai	3,30 (0,88)	3,19 (0,85)	3,31 (0,82)**
Mokinių tarpusavio santykiai	2,74 (0,91)	2,81 (0,84)	2,95 (0,83)***

Pastaba: ** – $p < 0,01$; *** – $p < 0,001$.

Siekiant tyrimo tikslo buvo palygintas mokinių požiūris į mokyklos kultūrą priklausomai nuo to, ar mokykloje vykdoma Integruojanti vaikų ir jaunimo olimpinio ugdymo programa, ar ne. 3 lentelėje pateikti duomenys rodo, kad mokiniai, kurių mokyklos įgyvendina IOUP, palankiau įvertino mokyklo-

je esamus mokinių ir mokytojų tarpusavio santykius (*Mann-Whitney* $U = 643008,5$; $p = 0,05$) bei elgesio taisyklių laikymąsi (*Mann-Whitney* $U = 614476$; $p = 0,001$). Atskirai analizuojant merginų duomenis nustatytas vienas skirtumas: programą įgyvendinančių mokyklų merginos labiau akcentavo gerus mokinių ir mokytojų tarpusavio santykius nei merginos tų mokyklų, kurios nedalyvauja minėtoje programoje (atitinkamai V (SN) = 2,81 (0,81) ir 2,68 (0,78); $U = 174518,5$, $p < 0,01$). Analogiškas skirtumas nustatytas ir tarp vaikinių (V (SN) = 2,93 (0,87) ir 2,77 (0,81); $U = 133823,0$, $p < 0,01$).

3 lentelė

Mokinių požiūrio į mokyklos kultūrą pasiskirstymas pagal tai, ar mokykla įgyvendina IOUP (N = 2335)

Subskalės	Mokyklos įgyvendina IOUP	Mokyklos neįgyvendina IOUP
	V (SN)	V (SN)
Ugdymosi mokykloje galimybės	3,52 (0,81)	3,51 (0,83)
Elgesio taisyklių laikymasis mokykloje	2,87 (0,84)	2,72 (0,79)***
Mokinių ir mokytojų santykiai	3,30 (0,86)	3,21 (0,85)*
Mokinių tarpusavio santykiai	2,85 (0,88)	2,78 (0,85)

Pastaba: * – $p < 0,05$; ** – $p < 0,01$.

Įvertinus amžiaus veiksnį nustatyta, kad labiausiai išsiskyrė vyresnių mokinių požiūris į mokyklos kultūrą (4 lentelė). IOUP vykdančių mokyklų 17–18 metų mokiniai palankiau įvertino elgesio taisyklių laikymąsi mokykloje ($U = 25721,5$; $p = 0,001$), taip pat ir mokinių bei mokytojų santykius ($U = 28328,5$; $p = 0,01$). Atitinkamai 13–14 metų minėtų mokyklų mokiniai palankiau įvertino tik mokinių ir mokytojų tarpusavio santykius ($U = 84454,5$; $p = 0,05$), o 15–16 metų mokiniai dažniau pritarė, kad mokykloje laikomasi elgesio taisyklių ($U = 104134,5$; $p = 0,02$).

Tyrimo rezultatų aptarimas

Tyrimu buvo siekiama patikrinti prielaidą, kad Integruojanti vaikų ir jaunimo olimpinio ugdymo programa gali prisidėti kuriant palankesnę mokyklos kultūrą. Apklausa iš dalies patvirtino šią prielaidą, nes mokyklų mokiniai, kuriose vykdoma mi-

4 lentelė

Skirtingo amžiaus mokinių požiūrio į mokyklos kultūrą pasiskirstymas pagal tai, ar mokykla įgyvendina IOUP (N = 2335)

Subskalės	13–14 metų mokiniai		15–16 metų mokiniai		17–18 metų mokiniai	
	Mokyklos įgyvendina IOUP V (SN)	Mokyklos neįgyvendina IOUP V (SN)	Mokyklos įgyvendina IOUP V (SN)	Mokyklos neįgyvendina IOUP V (SN)	Mokyklos įgyvendina IOUP V (SN)	Mokyklos neįgyvendina IOUP V (SN)
Ugdymosi mokykloje galimybės	3,42 (0,84)	3,40 (0,51)	3,54 (0,79)	3,55 (0,81)	3,65 (0,76)	3,63 (0,67)
Elgesio taisyklių laikymasis mokykloje	2,70 (0,82)	2,65 (0,84)	2,90 (0,81)	2,77 (0,78)*	3,10 (0,86)	2,75 (0,73)***
Mokinių ir mokytojų santykiai	3,37 (0,84)	3,24 (0,91)*	3,19 (0,84)	3,19 (0,86)	3,41 (0,88)	3,21 (0,74)**
Mokinių tarpusavio santykiai	2,75 (0,92)	2,74 (0,92)	2,84 (0,84)	2,77 (0,85)	3,02 (0,92)	2,88 (0,73)

Pastaba: * – $p < 0,05$; ** – $p < 0,01$; *** – $p < 0,001$.

nėta programa, palankiau įvertino mokyklos kultūrą dviem aspektais. Pirmiausia šių mokyklų mokiniai labiau pritarė, kad jų mokykloje laikomasi elgesio taisyklių: negadinamas mokyklos inventorių, nevagiliaujama, nebėgama iš pamokų, nekonfliktuojama tarpusavyje su kitais mokiniais. Antra, šių mokyklų mokiniai palankiau vertina savo santykius su mokytojais, t. y. dažniau pritarė, jog mokytojai jiems padeda, kartu ieško problemų sprendimų, leidžia mokiniams pasisakyti apie jų elgesį reglamentuojančias taisykles. Vertinant duomenis amžiaus aspektu Integruotos vaikų ir jaunimo olimpinio ugdymo programos vaidmuo akivaizdžiausiai išryškėjo tarp vyriausių mokinių. Nors jauniausi tyrime dalyvavę mokiniai palankiau vertina mokinių ir mokytojų tarpusavio santykius, o vyresni – elgesio taisyklių laikymąsi, tačiau tik vyriausi mokiniai palankiau vertino tiek viena, tiek ir antra. Manytina, kad esant teigiamam Integruojančios vaikų ir jaunimo olimpinio ugdymo programos poveikiui kuriant palankesnę mokyklos kultūrą gauti rezultatai nestebina. Mokyklose IOUP vykdoma ne pirmus metus ir vyresni mokiniai ilgiau joje dalyvauja, todėl gali objektyviau įvertinti pačią mokyklos kultūrą ir jos pokyčius. Aiškinant gautus rezultatus svarbūs autorių (Dalin, Rolff, Kleekamp, 1999) teiginiai, jog mokyklos kultūrai svarbus veiksnys – individai ir jų santykiai, todėl svarbu daryti poveikį individo ir grupės lygmeniu, jeigu norime keisti mokyklos kultūrą. Olimpizmas akcentuoja tarpusavio pagarba grįstus santykius tiek sportinėje veikloje, tiek gyvenime. Integruojančios vaikų ir jaunimo olimpinio ugdymo programos turinys numato olimpizmo vertybių ir idėjų integraciją į įvairius mokomuosius dalykus, mokykloje vykstančius renginius.

Nors olimpinis ugdymas labiau orientuotas į bendražmogiškąsias vertybes, kilnų elgesį, tačiau tyrimo rezultatai nepatvirtino, jog mokyklose, kuriose įgyvendinama IOUP, mokiniai palankiau vertintų mokinių tarpusavio santykius. Vertinant šiuos duomenis pasakytina, kad mokinių tarpusavio santykius lemia ne tik mokykloje vykdoma veikla, bet ir šeima (Žukauskienė, Malinauskienė, 2008), taip pat bendraamžiai ir laisvalaikio veiklos (Shannon, 2006).

Gilinantį į atliktą tyrimą reikia atkreipti dėmesį ir į bendrus mokinių požiūrio į mokyklos kultūrą rezultatus. Mokiniai teigiamiausiai vertino ugdymosi mokykloje galimybes, taip pat mokinių ir mokytojų tarpusavio santykius, o tai sutampa su kitų tyrėjų duomenimis (Buzaitytė-Kašalynienė, 2005; Pruskus, 2008). Palyginus duomenis pagal lytį, nu-

statyta, kad merginos geriau nei berniukai vertina ugdymosi mokykloje galimybes. Šį skirtumą galima paaiškinti kitų mokslininkų tyrimais, kuriuose atskleista, jog mergaitės yra labiau motyvuotos mokslui, joms apskritai labiau patinka eiti į mokyklą (Straškytė, 2008). Taip pat mergaitės geriau nei berniukai vertino mokinių ir mokytojų tarpusavio santykius. Mokslinėje literatūroje randame tyrimų, kuriuose gauti panašūs duomenys (Higgins-D'Alessandro, Sath, 1997), tačiau yra ir tokių, kuriuose analogiškas skirtumas pagal lytį nenustatytas (Barr, Higgins-D'Alessandro, 2007).

Įvertinus amžiaus veiksnių nustatyta, kad vyresnio amžiaus mokiniai teigiamiau, lyginant su jaunesniaisiais, vertino ugdymosi mokykloje galimybes. Šiuos duomenis galima aiškinti vyresniems mokiniams būdingesniu ateities tikslų, būsimos profesijos žinojimu, kas mažiau būdinga jaunesniems mokiniams (Straškytė, 2008). Atitinkamai vyresni mokiniai daugiau tikisi ir iš pačios mokyklos (Higgins-D'Alessandro, Sath, 1997). Vis dėlto tie patys autoriai teigia, kad vyresni mokiniai gali ne tik daugiau tikėtis iš mokyklos, bet ir ciniškiau atsiliiepti apie ją, atitinkamai būti mažiau jai lojalūs. Kita vertus, mūsų tyrimas atskleidė aiškius skirtingo amžiaus mokinių požiūrio į mokyklos kultūrą vertinimo skirtumus. Vyresni mokiniai teigiamiau vertino tiek mokytojų ir mokinių, tiek mokinių tarpusavio santykius, taip pat elgesio taisyklių laikymąsi.

Atliktas tyrimas aiškinantis mokinių požiūrį ne tik atskleidė Integruojančios vaikų ir jaunimo olimpinio ugdymo programos veiksmingumą stiprinant mokyklos kultūrą, bet leido numatyti ir tolesnių tyrimų perspektyvas. Tęsiant tyrimus aktualu aiškintis ir mokytojų požiūrį į mokyklos kultūrą ir jos stiprinimo galimybes tiek apskritai, tiek vykdomos Integruojančios vaikų ir jaunimo olimpinio ugdymo programos kontekste. Kadangi kitų mokslininkų tyrimų duomenys atskleidė sąsajas tarp mokyklos kultūros ir mokinių elgesio (Barr, Higgins-D'Alessandro, 2007), aktualu įvertinti mokyklų, kuriose vykdoma minėta ugdymo programa, mokinių prosocialaus elgesio raišką.

Išvada

Tyrimu nustatyta, kad mokyklų, kuriose vykdoma Integruojanti vaikų ir jaunimo olimpinio ugdymo programa, mokiniai, išsakydami savo požiūrį į mokyklos kultūrą, palankiau įvertino mokinių ir mokytojų tarpusavio santykius bei elgesio taisyklių laikymąsi. Tačiau nenustatyta skirtumų vertinant

minėtų ir mokyklų, kuriose nevykdoma ši ugdymo programa, mokinių požiūrį į ugdymosi mokykloje galimybes ir mokinių tarpusavio santykius.

LITERATŪRA

1. Atkočiūnienė, V. ir kt. (2010). Šakių rajono jaunimo pagrindinių problemų, poreikių ir vertybių nuostatų mokslinis tyrimas. *Mokslinio tiriamojo darbo ataskaita*. Akademija.
2. Barr, J. J., Higgin-D'Alessandro, A. (2007). Adolescent empathy and prosocial behavior in the multidimensional context of school culture. *Journal of Genetic Psychology*, 168(3), 231–250.
3. Barth, R. S. (2002). The culture builder. *Educational Leadership*, 59(8), 6–11.
4. Binder, D. (2005). Teaching Olympism in schools: Olympic education as a focus on values education: university lectures on the Olympics. Prieiga per internetą: <http://olympicstudies.uab.es/lectures/web/pdf.binder.pdf>.
5. Bukšnytė, L., Kitrys, A. (2008). Mokinių patiriamo smurto bei savijautos ypatumai skirtingo tipo mokyklose. *Pedagogika*, 91, 60–65.
6. Buzaitytė-Kašalynienė, J. (2005). Socialinis palaikymas ir sėkmė mokykloje. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 14, 145–156.
7. Higgins-D'Alessandro, A., Sadh, D. (1997). The dimensions and measurement of school culture: understanding school culture as the basis for school reform. *International Journal of Education Research*, 27, 553–569.
8. Marzano, R. J., Waters, T., McNulty, B. A. (2005). *School leadership that works: From research to results*. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.
9. Nind, M., Rix, J., Sheehy, K., et al. (2005). *Curriculum and Pedagogy in Inclusive Education: Values into Practice*. London: RoutledgeFalmer.
10. Parry, J. (2006). Sport and Olympism: universals and multiculturalism. *Journal of the Philosophy of Sport*, 33, 188–204.
11. Pruskus, V. (2008). Išsilavinimas kaip vertybė: mokinių, mokytojų ir tėvų požiūris. *Santalka. Filologija. Edukologija*, 16, 4, 68–77.
12. Psunder, M. (2009). Collaborative culture as a challenge of contemporary schools. *Problems of Education in the 21st Century*, 14, 84–93.
13. Shannon, C. S. (2006). Parents message about the role of extracurricular and unstructured leisure activities. *Journal of Leisure Research*, 38 (3), 398–420.
14. Straškytė, A. (2008). Mokymosi sėkmę sąlygojantys aplinkos veiksniai ir jų įtaka paauglių motyvacijai. *Jaunujų mokslininkų darbai*, 1(17), 112–117.
15. Žukauskienė, R., Malinauskienė, O. (2008). Skirtumai tarp lyčių, prognozuojant elgesio ir emocinius sutrikimus paauglystėje pagal asmenybės bruožus ir tėvų auklėjimo stilių. *Psichologija*, 38, 63–83.
16. Żukowska Z., Żukowski, R. (2010). Fair play as a moral value in the Olympic education. *Polish Sport and Tourism*, 17, 139–146.

INTEGRATING PROGRAMME OF OLYMPIC EDUCATION FOR CHILDREN AND YOUNG PEOPLE AS A FACTOR OF STRENGTHENING OF SCHOOL CULTURE

*Assoc. Prof. Dr. Saulius Šukys, Daiva Majauskienė
Lithuanian Academy of Physical Education*

SUMMARY

The aim of the research was to reveal relations between the process of the Integrating programme of Olympic education for children and young people and the attitude of schoolchildren towards school culture. In total 30 schools were randomly selected. The total sample consisted of 2335 (1095 males and 1240 females) young adolescents between ages of 13 and 18. The average age was 15.9 (SD = 1.78). All the pupils were divided into the three groups by age: 13-14 years (n=587), 15-16 years (n=960) and 17-18 years (n=518). Participants completed the translated version of the School Culture Scale (Higgins-D'Alessandro & Sadh, 1997). This is a 25-item Likert-type scale consisting of four subscales that measure students' perceptions of their school culture: Student–Peer Relationships, Student–Teacher Relationships, School Norms, Educational Opportunities. A principal components factor analysis with orthogonal (varimax) rotation and Kaiser Normalization was performed on SCS administered to the adolescents. Values greater

than 1.00 were extracted (KMO=0.92, Bartlett's test of Sphericity =19028.03, df=300, p=0.001). With regard to the 25 variables used, orthogonal rotation of the variables yielded four factors, accounting for 16.68, 12.07, 11.87 and 9.30 per cent of the total variance respectively, a total of 49.91 per cent of the total variance explained. These four factors are the same as in original version of SCS. Internal consistency for the subscales as well as for the total score was high. All subscale scores showed higher intercorrelations with the total scale score, ranging from 0.68 to 0.80, indicating that the overall scale is likely measuring one phenomenon.

In order to respond to the aim of the research, the attitude of schoolchildren to school culture was compared considering the fact whether the Integrating programme of Olympic education for children and young people is executed in the school or not. Those schoolchildren whose schools participate in the programme evaluated the interrelations between schoolchildren and teachers

in the school and observation of the rules of behaviour more favourably. While analyzing the data about girls separately, one difference was indicated: the girls of the above-mentioned schools emphasized good interrelations between schoolchildren and teachers more, compared with the girls of the schools that did not participate in the above-mentioned programme. An analogical difference was found in boys. After evaluating the age factor, it was determined the attitude of older schoolchildren towards school culture was the most conspicuous. The 17-18-year-old schoolchildren of the schools executing the Integrating programme of Olympic education for children and young people evaluated observation of the rules of behaviour in the school more favourably as well as the interrelations between schoolchildren and teachers. Accordingly, 13-14-year-old schoolchildren of the above-mentioned schools only evaluated the interrelations between schoolchildren and teachers more favourably.

15-16-year-old schoolchildren of the schools executing the Integrating programme of Olympic education for children and young people supported observation of the rules of behaviour in the school more often.

The research determined that the schoolchildren of the schools executing the Integrating programme of Olympic education for children and young people, expressing their attitude towards school culture, evaluated the interrelations between schoolchildren and teachers and observation of the rules of behaviour more favourably. However, no differences were found in the attitude of schoolchildren towards the possibilities of education in the school and interrelations between schoolchildren comparing the above-mentioned schools and those where this educational programme is not executed.

Keywords: Integrating programme of Olympic education for children and young people, school culture, schoolchildren.

Daiva Majauskienė
Lietuvos kūno kultūros akademija
Sporto g. 6, LT-44221 Kaunas
Mob. +370 616 35055
El. paštas: d.majauskiene@lkka.lt

Gauta 2011 10 10
Patvirtinta 2012 03 09

Apie Astos Budreikaitės daktaro disertaciją „Paauglių dorovinių vertybių raiška ir plėtotė olimpinio ugdymo pagrindu“

*Doc. dr. Neringa Strazdienė, prof. habil. dr. Eugenija Adaškevičienė
Klaipėdos universitetas*

Santrauka

Vertybių įsisąmoninimas laikomas svarbiausia asmenybės sėkmingo ugdymo prielaida. Mokykla yra svarbi institucija, koncentruojanti dėmesį į mokslo pagrindus, tačiau iki galo nepanaudojanti dorovinių vertybių ugdymo galimybių.

Šiame straipsnyje aptariama Astos Budreikaitės daktaro disertacija „Paauglių dorovinių vertybių raiška ir plėtotė olimpinio ugdymo pagrindu“. Atliktas nuoseklus teorinis ir empirinis tyrimas yra svarus indėlis į Lietuvos edukologijos mokslą. Jame atskleidžiamos paauglių dorovinių vertybių plėtotės galimybės remiantis olimpinio ugdymo vertybėmis ir nuostatomis, turinčiomis ne tik pedagoginę, bet ir socialinę prasmę.

Parengtas paauglių dorovinių vertybių raiškos olimpinio ugdymo pagrindu teorinis-empirinis modelis, apimantis kognityvų (išreiškiamą per dorovinių vertybių reikšmingumo pripažinimą ir prasmingumo suvokimą), emocinį (asmenų emocijų, išgyvenamų santykiuose su savimi ir su kitais asmenimis – draugu, kūno kultūros mokytoju, komandos nariais, varžovais, stabilumą), elgesio (mokėjimo analizuoti ir vertinti elgesį konkrečioje sportinės veiklos situacijoje nuoseklumas, gebėjimo taikyti dorovinius sprendimus) lygmenis. Empiriškai patikrintas šio modelio veiksmingumas.

Veiksniai, darantys poveikį paauglių dorovinių vertybių raiškai, tirti trimis aspektais: pagal lytį, amžių (11–13 metų), fizinį aktyvumą (sportuojantys ir nesportuojantys paaugliai). Iš esmės statistiškai reikšmingi skirtumai rodo, kad mergaitės iš instrumentinių vertybių labiausiai vertina atsakingumą, o berniukai – darbštumą; nesportuojantys paaugliai – atsakingumą ir darbštumą, bet mažiausiai svarbiomis vertybėmis laiko lyderiavimą, drąsą ir atkaklumą. Šeštos klasės mokiniai giliau suvokia dorovinių vertybių prasmę negu penktokai. Tai reiškia, kad paauglių dorovinių vertybių prasmės suvokimo gilumai turi įtakos tik amžius. Sportuojantys berniukai dažnai džiaugiasi savo sportiniu gyvenimu, žavisi savo laimėjimais ir pasitiki draugu varžybose, o mergaitės dažnai išgyvena kaltės jausmą dėl savo komandos pralaimėjimo. Vadinasi, berniukai dažniau patiria teigiamas emocijas santykiuose su savimi ir draugu, o

mergaitės dažniau išgyvena neigiamas emocijas. Pažymėtina, kad tik lytis ir fizinis aktyvumas (sportuojantys ir ne-sportuojantys paaugliai) turėjo statistiškai reikšmingos įtakos emocinių išgyvenimų stabilumui.

Igyvendinant pedagoginio eksperimento programos tikslą ir uždavinius parengtos ir praktiškai išbandytos strategijos: 1) vertybių aiškinimo; 2) vertybių prasmės suvokimo; 3) olimpinių vertybių integravimo į dorovinio ugdymo turinį; 4) dorovinių vertybių integravimo į formaliąją ir neformaliąją fizinio ugdymo veiklą; 5) dorovinių vertybių elgesio raiškos vertinimo ir įsivertinimo. Šių strategijų taikymas padėjo paaugliams pagilinti dorovinių vertybių prasmę, žadino pozityvias emocijas vertinant, įsivertinant ir apmąstant savo ir kitų elgesį, taip pat skatino aktyviai dalyvauti sportinėje ir kitoje veikloje (įvairiuose projektuose, sporto renginiuose) ir elgtis pagal olimpinis idealus ir vertybes. Vadinasi, apėmė visus tyrimo modelio komponentus – kognityvų, emocinių ir elgesio lygmenis.

Raktažodžiai: olimpinis ugdymas, dorovinės vertybės, paaugliai, ugdymas.

Astos Budreikaitės daktaro disertacija „Paauglių dorovinių vertybių raiška ir plėtotė olimpinio ugdymo pagrindu“ (Klaipėda: KU leidykla, 2011) yra bandymas pažvelgti į paauglių sportą per dorovinių vertybių prizmę, atskleisti olimpinės vertybes kaip žmogaus dorovinių vertybių ugdymo lobyną, atliepiančią siekius besiformuojančios paauglio asmenybės, bandančios susivokti žmonių santykiuose, ieškančios gyvenimo prasmės. Pasak autorės, vertybių įsisąmoninimas laikomas svarbiausia asmenybės sėkmingo ugdymo prielaida, o mokykla yra svarbi institucija, koncentruojanti dėmesį į mokslo pagrindus, tačiau iki galo nepanaudojanti dorovinių vertybių ugdymo galimybių. Olimpinio ugdymo pedagogika iškelia ir į darnią visumą sujungia dorovingo, stipraus kūno, valios ir proto savybes, panaudodama tai darnios asmenybės, vedamos sveiku, dorovingu ir skaidriu gyvenimo keliu, ugdymui. Mūsų laikų olimpizmas skelbia ne tik sporto laimėjimus, olimpinis čempionas, varžybas, bet ir tarptautinio supratimo, draugystės, laisvės, humanistines idėjas, kurios neretai pamiršamos žiaurioje jėgos ir pinigų valdomoje visuomenėje. Įtemptoje sportinėje kovoje žmogus išlieka žmogumi tik tada, kai geba suprasti ir palenkti išlavintas fizines galias garbingai sportinei pergalei. Olimpizmo idėjos skleidžia ir praktinėje veikloje realizuoja garbingos sportinės kovos žavesį, aukština kilnų elgesį sporte ir gyvenime, įprasmina skaidrios sielos įkūnijimą sveikame kūne. Šiuolaikinio olimpizmo koncepcijos autorius Pjeras de Kubertenas (Pierre de Coubertin, 1863–1937) svajotojo apie pasaulį be karų, apie pasaulį, kuriame kova vykta tik sporto arenose. Jis gerai suprato, kad jaunų žmonių moralinė jėga gali būti išlavinta sportinėje veikloje per individualią patirtį ir iš ten iškelta į gyvenimą kaip visuminis procesas.

Kilnaus ir garbingo žmogaus ugdymo per sportą problemai reikia mokslinio įprasminimo, tai paskatino Klaipėdos universiteto doktorantę Astą Budreikaitę ryžtis tirti paauglių dorovinių vertybių ugdymą pasitelkiant olimpizmo pamatines vertybes. Jos nuomone, kūno kultūros pamokos, mokyklinis sportas teikia daug impulsų sąžiningo žaidimo įgūdžiams

formuotis, kilniai ir garbingai elgtis nusiteikusiai asmenybei ugdytis. Sportinėje veikloje, grindžiamoje olimpiniais idealais, glūdi didelės dar nepanaudotos vertybių ugdymo, sistemiškai kuriant mokinio vidinį pasaulį, galimybės. Nors amžių praktika patvirtinto Antikos olimpizmo idėjas, kilnaus elgesio ir garbingos sportinės kovos ugdymo svarbą nuo mažumės, tačiau moralinių nuostatų, dorovingo elgesio ugdymas per sportą dar dažnai nėra edukacijos centre, nes nebuvo nuodugnai ištirtas, išanalizuotas ir pateiktos moksliai pagrįstos rekomendacijos mokytojams. Žmogaus ugdymas, grindžiamas olimpizmo filosofija, yra nepaprastos svarbos uždavinys. Apie tai liudija ne tik A. Budreikaitės, bet ir daugelio kitų mokslininkų (Lämmer, 1998; Žukovska, 1998; Dąbrovska, Dąbrovski, 1998; Stonkus, 2000; Puišienė, Smalinskaitė, 2000; Miškinis, 2003; Родиченко, 2005) atlikti tyrimai.

Astos Budreikaitės disertacinio darbo aktualumą didina tai, kad dorovinių vertybių plėtotė realizuojama aukščiausio matmens sportinėje veikloje, įprasminančioje olimpinės vertybes ir idealus, kurių plėtra ir gyvybingumas nuo Antikos laikų primena ir mūsų laikais švyti žmogaus amžinųjų vertybių šviesa. Toks požiūris į vaikų edukaciją per sportą prisideda prie sporto lauke egzistuojančių vertybių praktinio įprasminimo, kultūros vertybių perėmimo, atliekančių tam tikrą visuomenės ugdymo vaidmenį ir išitvirtinančių jaunimo kasdieniame gyvenime. Šiandien Lietuvoje jaučiamas milžiniškas sporto populiarumas, tai gali padėti socializuoti dorovines vertybes, internalizuoti jų esmę ir prasmę, paskatinti asmenybės nuostatų plėtrą, daryti pozityvų poveikį jauno žmogaus elgesiui praktiniu lygmeniu. Sportuojantys paaugliai dažnai džiaugiasi savo sportiniu gyvenimu, žavisi savo laimėjimais, todėl sportinė veikla, grįsta olimpizmo vertybėmis, padeda kurti olimpinės kultūros pagrindus, susieti fizinių ir dorovinių vertybių ugdymą į darnią, vieningą sistemą, galinčią duoti didžiulę naudą, nes pedagogams nereikia „moralizuoti“ gvildinant svarbius dorovinės elgsenos klausimus.

Pirmame disertacijos skyriuje „Dorovinių vertybių raiškos olimpinio ugdymo pagrindu teoriniai

aspektai“ atskleidžiama vertybių ir dorovinių vertybių sampratų fenomenas, gilinamasi į vertybių sampratų esmę. Daugelio tyrėjų nuomone, dorovinių vertybių samprata apibrėžiama kaip specifiška vertybių sritis, kurią sudaro idėjos, teigiamos charakterio savybės, veiksmai ir poelgiai. Išryškėjo, kad svarbiausios dorovinės vertybės (pagarba, atsakomybė, sąžiningumas, tolerancija, orumas, teisingumas, jautrumas, bendradarbiavimas ir kt.) yra asmeninės vertybės, kurios sąmoningai pasirenkamos tada, kai jos tampa asmenybės vidine savastimi, atlieka motyvacinę funkciją kasdieniame gyvenime. Autorė pastebi, kad olimpizmo terminas dažniausiai įvairių mokslininkų apibrėžiamas ir cituojamas remiantis Olimpino chartija ir suprantamas kaip kūno, valios, proto ir dvasinių savybių visuma, jungianti sportą, kultūrą ir ugdymą. Olimpizmo esmė – darnus žmogaus lavinimas ir orumo saugojimas, dorovinių vertybių laikymosi sporte būtinumas, pagrįstas džiaugsmu, sveika gyvensena ir visuotinių etikos principų gerbimu. Remdamasi Lietuvos ir užsienio mokslininkų darbų studijomis autorė teigia, kad olimpinis ugdymas apima teorines žinias, motyvacijos, gebėjimų ir įpročių formavimą olimpinio idealų, vertybių šviesoje ir visapusišką asmenybės ugdymą.

Darbe apžvelgti Lietuvoje ir užsienyje atlikti tyrimai patvirtino, kad olimpinis ugdymas turi galimybę daryti teigiamą poveikį mokinių vertybinių nuostatų formavimui(si), ir išryškino mokslinės problemos aktualumą. Paaiškėjo, kad kuo vyresni mokiniai, tuo labiau ryškėja nepritartimas garbingo žaidimo idėjai, tai pagrindžia būtinybę integruoti olimpines vertybes į ugdymo praktiką. Autorės nuomone, dorovinės vertybės yra olimpino ugdymo pamatai, nes lemia jauno žmogaus elgesį, veiklą, atsakomybę, padeda įveikti problemas, grėsmes, kurias gimdo profesionalus sportas. Autorė, remdamasi Martišauskienės mintimis (2004), jog ugdymas be vertybių yra „imitacija, dresūra, kuri gali laiduoti aukštą žinių ir gebėjimų lygį“, teigia, kad sportinėje veikloje ugdant mokinius, ypač paauglius, būtina daug dėmesio skirti dorovinėms vertybėms. Pasak autorės, dorovinės vertybės yra pagrindinė dvasinių vertybių sritis, orientuojanti žmogaus elgesį ir veiksmingai daranti įtaką gyvenimo keliui. Tai ašis, apie kurią sukasi visi dorovinio gyvenimo fenomenai: pažiūros, įsitikinimai, principai, idėjos, idealai ir t. t.

A. Budreikaitė analizuoja olimpinį ugdymą kaip daugiafunkcį fenomeną. Taikydama mokslinės analizės metodą atskleidžia dorovinių vertybių ir olimpino ugdymo sąsajas, nes, pasak autorės, tikroji sporto vertė išlieka tada, kai formuojant asmenybę

įtvirtinamas kultūringo gyvenimo būdas. Siekiant formuoti paauglio elgesį, jo gyvenimą pagal kilniaus elgesio principus, grįstus dorovinėmis vertybėmis, ir apimti tiek fizinį, tiek protinį lavinimą, jos nuomone, labiausiai tinkanti yra integruota olimpinio ugdymo programa.

Antrame disertacijos skyriuje „Paauglių dorovinių vertybių raiškos ir plėtotės olimpino ugdymo pagrindu tyrimo metodologija“ pateikiamos tyrimo metodologinės nuostatos ir loginė seka. Apibrėžusi teorinius tiriamosios problemos pagrindus ir suformulavusi tyrimo tikslus ir uždavinius, autorė sukonstravo dorovinių vertybių olimpiname ugdyme teorinį-empirinį modelį, apimantį kognityvų, emocinų ir elgesio komponentus bei vertinimo kriterijus. Laikytasi požiūrio, kad kognityvų dorovinių vertybių komponentą sudaro dorovinės vertybės, kurių pagrindu vertinama informacija apie raiškos objektą. Kognityvusis dorovinių vertybių komponentas glaudžiai susijęs su emociniu, nes emocijos gali skatinti arba slopinti pažintinės informacijos priėmimą ir daryti įtaką dorovinių vertybių prasmės suvokimui. Tikėtasi, kad dorovinių vertybių svarbumo pripažinimas ir vertybių prasmės išsamus suvokimas gali sąlygoti asmens emocinų išgyvenimų, moralinių sprendimų ir potencialių veiksmų kryptingumą. Emocinis dorovinių vertybių komponentas atsiskleidžia per pažinimo, vertinimo procese patiriamų emocijų reikšmingumą, dorovinių išgyvenimų kryptingumą. Autorė laikėsi požiūrio, kad emocinis komponentas reiškia emocinį objekto vertinimą, teigiamą arba neigiamą asmens emocinę reakciją į jį ir kartu apibūdina jo išgyvenamų emocijų raišką ir stabilumą santykiyje su savimi ir santykiuose su kitais (draugu, mokytoju, komandos nariu, varžovu). Dorovinis elgesys labiausiai parodo elgesio kultūros brandą, nes per elgesį geriausiai atsiskleidžia žmogaus dvasinė branda. Konkretaus elgesio pasirinkimo pagrindas yra konkrečioje sportinėje situacijoje priimamas apsisprendimas vienaip ar kitaip pasielgti.

Autorė parengė kompleksinę dorovinių vertybių tyrimo metodiką. Taikyti šie tyrimo metodai: kognityviuoju lygmeniu naudota modifikuota M. Rokeach (1979) vertybinių orientacijų metodika (M. Lee, M. Cockman, 1995; J. Cruz, 1995, ir kt.) leido nustatyti tiriamųjų esminių dorovinių vertybių sporte svarbumo pripažinimo laipsnį ir vertybių suvokimo lygį; emociniu lygmeniu naudotas darbo autorės emocijų aprašas padėjo nustatyti tiriamųjų emocinų išgyvenimų raišką, emocinų išgyvenimų stabilumą santykiyje su savimi ir santykiuose su kitais (drau-

gu, mokytoju, komanda, varžovu). Pasirinktos svarbiausios teigiamos (pasitikėjimas, džiaugsmas, viltis, žavėjimasis, gailestis) ir svarbiausios neigiamos (pyktis, gėda, baimė, liūdesys, kaltė) emocijos pagal V. Aramavičiūtę (2005) ir D. Verbylaitę (2006); elgesio lygmeniu naudotas asmens savybių testas ir kolizinių situacijų metodas. Mokinių asmens savybėms (charakterio ypatybėms) įvertinti taikytas modifikuotas P. Zambacevičienės (2006) testas, kuriuo išsiaiškinta, kokios mokiniams būdingiausios asmens savybės – dorovinės ar nedorovinės. Atliktas pusiau standartizuotas interviu su mokiniais. Remdamasi M. Lee ir M. Cockman (1995) metodika, darbo autorė parengė atvirą klausimyną mokiniams. Taip pat buvo pateiktos trys kolizinės situacijos, susijusios su sportine veikla, ir jų prašoma pasakyti: ką galima daryti šioje situacijoje (A), ką dauguma paprastai daro tokioje situacijoje (B), ką jie asmeniškai darytų (C). Išivaizduojamų kolizinių situacijų metodas padėjo įvertinti tiriamųjų socialinės sąmonės lygį ar net prognozuoti jų realų elgesį ir gauti diagnostinę informaciją apie tiriamųjų elgseną įvairiose situacijose. Šis situacijos metodas leido išsiaiškinti, ar tiriamieji, sprenddami moralines dilemas sportinėje veikloje, geba priimti dorovinius sprendimus. Suprantant, kad tiriamųjų dorovinių vertybių formavimuisi įtakos gali turėti įvairūs veiksniai, šiame darbe pasirinkti trys ypatumai: lytis, klasė ir fizinis aktyvumas. Pirmą grupę sudarė sportuojantys mokiniai, kurie lankė kūno kultūros pamokas ir užsiėmė neformaliojo fizinio ugdymo (NFU) veikla mokykloje arba kitose ugdymo institucijose, o antrą grupę – nesportuojantys paaugliai, lankantys tik kūno kultūros pamokas. Darbe taikyti statistinės analizės metodai: aprašomosios statistikos procentiniai dažniai; tikrinant skirtumus ir sąsajas tarp atskirų kintamųjų – Chi kvadrato (χ^2) kriterijus; nustatant statistiškai reikšmingus ryšius tarp kintamųjų ir šių ryšių stiprumą – Pearsono tiesinės koreliacijos tarp atskirų kintamųjų koeficientas (r); tikrinant hipotezę esant daugiau nei dviem nepriklausomiems kintamiesiems – Studento t kriterijus; tikrinant hipotezes esant priklausomiems kintamiesiems – interferencinės statistikos vienfaktorinės dispersinės analizės metodas (ANOVA), F statistikos įvertis; siekiant išsiaiškinti svarbiausius dorovinių vertybių sporte susiformavimo požymius – faktoriinė analizė. Tyrimo duomenys apdoroti SPSS (*Statistical Package for the Social Science*) programinės įrangos 12.0 versija.

Trečioje disertacijos dalyje „Paauglių vertybių raiškos tyrimo rezultatai“ buvo atlikta paauglių dorovinių vertybių raiškos ir plėtotės pokyčių analizė.

Nustatyti statistiškai reikšmingi teigiami eksperimentinės grupės paauglių dorovinių vertybių sporte svarbumo pripažinimo ir esmės suvokimo pokyčiai kognityviuoju lygmeniu. Ryškiausi dorovinių vertybių svarbumo pripažinimo pokyčiai nustatyti vertinant savigarbą (18,3 % pokytis, $p = 0,004$, $t = 2,936$) ir pagarbą (16,4 % pokytis, $p = 0,016$, $t = 2,455$), kiek mažiau – paklusnumą (11,7 % pokytis, $p = 0,012$, $t = 2,564$) bei atsakomybę (10,1 % pokytis, $p = 0,040$, $t = 2,074$) ir mažiausiai – teisingumą (4,7 % pokytis, $p = 0,002$, $t = 3,141$).

Analizuojant paauglių emocinių išgyvenimų stabilumo pokyčius nustatyta, kad eksperimentinėje programoje dalyvavę mokiniai dažniau pasitikėjo draugo sėkme nei kontrolinės grupės mokiniai. Tai leidžia daryti prielaidą, kad eksperimento metu taikyta dorovinių vertybių plėtotės olimpinio ugdymo pagrindu programa padėjo atsiskleisti mokinių teigiamiems emociniams išgyvenimams santykiyje su draugu. Nustatyta, kad po pedagoginio eksperimento nelabai dažnai (20,0 % pokytis) ir retai (6,7 % pokytis) besidžiaugiančių savo komandos pergale paauglių sumažėjo. Tokie rezultatai leidžia teigti, kad eksperimentinės grupės mokinių džiaugsmo emocijų santykiuose su komandos nariais padažnėjo (26,6 %). Tačiau santykiuose su varžovu reikšmingų skirtumų nebuvo nustatyta. Tai galėtų paskatinti kūno kultūros mokytojus suprasti, kad aktualu puoselėti teigiamus mokinių emocinius išgyvenimus, susijusius su varžovu, galinčius palengvinti dorovinių vertybių prasmės atradimus ir išgyvenimus.

Išanalizavus eksperimentinės grupės paauglių dorovinių vertybių esmės suvokimo kaitą nustatyti statistiškai reikšmingi pokyčiai: išsamus dorovinių vertybių sporte esmės suvokimas išaugo net 20,0 %, o labai išsamus – 8,3 %. Autorės nuomone, šiems eksperimentinės grupės (6 klasės) mokinių pokyčiams įtakos galėjo turėti pedagoginio eksperimento metu taikyta olimpinio ugdymo programa, leidusi giliau suvokti dorovinių vertybių esmę.

Autorė daro išvadą, kad paauglių dorovinių vertybių suvokimo gilumas, teigiamų emocijų stabilumas, dorovinių sprendimų priėmimas priklauso nuo vertybių internalizacijos ir nuo jų įprasminimo savo elgsyje.

Ketvirtoje disertacijos dalyje „Paauglių dorovinių vertybių plėtotės galimybės olimpinio ugdymo pagrindu“ analizuojama paauglių dorovinių vertybių prasmės gilinimas ir dorovinių vertybių plėtotės problemos. Nustatyta, kad mergaitės iš instrumentinių vertybių labiausiai vertina atsakingumą, o berniukai – darbštumą, mažiausiai svarbiomis

laiko lyderiavimą, drąsą ir atkaklumą. Šeštos klasės mokiniai giliau suvokia dorovinių vertybių prasmę negu penktokai. Berniukai dažniau patiria teigiamas emocijas santykiyje su savimi ir draugu, o mergaitės dažniau išgyvena neigiamas emocijas. Pažymėtina, kad tik lytis ir fizinis aktyvumas (sportuojantys ir nesportuojantys paaugliai) turėjo statistiškai reikšmingos įtakos emocijų išgyvenimų stabilumui. Nustatyta, kad paaugliai, vertindami kolizines situacijas sporte, dažnai nelinkę priimti dorovinių sprendimų, o moralinių dilemų sportinėje veikloje nesugeba spręsti nuosekliai. Dorovinių sprendimų priėmimas dažniausiai lieka žinojimo, bet ne įprasminimo lygmenyje.

Remdamasi vertybine pedagogikos teorija autorė pedagoginio eksperimento metu taikė įvairias šiuolaikines ugdymo strategijas: 1) vertybių aiškinimo; 2) vertybių prasmės suvokimo; 3) olimpinė vertybių integravimo į dorovinio ugdymo turinį; 4) dorovinių vertybių integravimo į formalią ir neformalią fizinio ugdymo veiklą; 5) dorovinių vertybių elgesio raiškos vertinimo ir įsivertinimo. Parengtos ir išbandytos formaliojo ir neformaliojo ugdymo strategijos parodė, kad tai skatina paauglių dorovinių vertybių plėtotę. Ugdytiniai – eksperimento dalyviai nepatyrė didelių sunkumų, suvokė naują mokymosi medžiagą ir sugebėjo atlikti įvairias užduotis bei aktyviai dalyvauti eksperimentinės programos darbe.

Disertacijoje pateikta paauglių dorovinių vertybių raiška ir jų plėtotė, pasitelkiant olimpinio ugdymo idėjas ir vertybes, padeda gilinti ir įtvirtinti garbingo ir kilnaus elgesio, sąžiningo žaidimo, pagarbos varžovui ir žaidimo taisyklėms, kitus moralės principus, kas neabejotinai prisideda prie jaunimo ugdymo. Olimpizmo vertybinės nuostatos, kai sportinėje veikloje nuo mažumės ugdomi gerieji pradai, kilninama žmogaus dvasia, skatinami doroviniai sprendimai, yra gyvybinga versmė, iš kurios fizinių ir dvasinių jėgų sėmėsi ir semiasi daugelis kartų.

Taigi, edukacija per sportą, ypač dorovinių vertybių ugdymas, yra galingas įrankis pedagogo rankose, todėl jų įprasminimas vaikų ir jaunimo ugdymo realybėje yra ypatingos svarbos uždavinys. Pasakytume, jog nemieganti sąžinė yra būtina kūno kultūros mokytojams, kad sporto erdvėje egzistuojančios vertybės prisidėtų prie augančios naujos kartos gerųjų pradų raiškos, asmenybės dorovinių vertybių sklaidos. Ši studija turėtų paskatinti skleisti būsimųjų kūno kultūros mokytojų pedagoginio mąstymo horizontams, padėti jiems sėkmingai panaudoti visą sportinėje veikloje glūdintį ugdomąjį potencialą vaikų asmenybės ugdymui, kitomis aki-

mis žvelgti į tikslingai perduodamas vertybes platesniame kontekste. A. Budreikaitės atliktas paauglių dorovinių vertybių raiškos olimpinio ugdymo pagrindu tyrimas leis mokytojams lengviau suvokti mokinių dorovinių vertybių plėtotės galimybes, paskatins olimpinį švietimą plačiau taikyti paauglių ugdymui, adekvačiai nustatyti dorovinių vertybių raiškos būklę ir ypatumus kognityvuoju, emociju, elgesio lygmenimis, parinkti veiksmingas ugdymo strategijas.

Užbaigti norime prof. habil. dr. Povilo Karoblio žodžiais, kuriuos jis pasakė disertacijos gynimo metu: „Gražią ir talentingą Lietuvos moksleivio asmenybę ugdyti turi padėti Olimpino švietimo programa, aktyviai diegti vaikams, jaunimui humanistinius olimpinis idealus, ugdyti dorovines vertybes. Šių vertybių šerdis – žinių ir kilnaus elgesio turinys, padedantis jaunam žmogui sukurti olimpines kultūros pagrindus, kurie sietini su šiuolaikinio gyvenimo realijomis. Ją kurti ir tobulinti turime visi kartu. Kiekvienam moksleiviui reikia daugiau olimpines šviesos, apimančios ne tik protą ir intelektą, bet ir kūną. Ypač svarbu kūno kultūros mokytojo kūrybiniai dorovės veiksmai – visų vertybių matas.“

LITERATŪRA

1. Aramavičiūtė, V. (2005). *Auklėjimas ir dvasinė asmenybės branda*. Vilnius: Gimtasis žodis.
2. Coubertin, P. de (2000). *Olympism. Selected Writings*. Lausanne: IOC.
3. Cruz, J., Baixados, M., Valiente, L., Capdevila, L. (1995). Prevalent values in young Spanish soccer players. *International Review of the Sociology of Sport*, 30(3/4), 353–368.
4. Dąbrovska, A., Dąbrovski, A. (1998). Studentai apie olimpizmo vertybes XXI amžiaus perspektyvoje. *Sporto mokslas*, 4(13), 16–19.
5. Lämmer, M. (1998). Die Fair-Play - Initiative des deutschen Sports. Ziele, Strukturen, Perspektiven. *Fair Play und der Kampf gegen Gewalt im Sport*. Hamburg.
6. Lee, M., Cockman, M. (1995). Values in children's sport: Spontaneously expressed values among young athletes. *International Review of the Sociology of Sport*, 30(3/4), 337–348.
7. Martišauskienė, E. (2004). *Paauglių dvasingumas kaip pedagoginis reiškinys: monografija*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
8. Miškinis, K. (2003). Mokinių olimpinis švietimas ir kultūra. Iš: *Olimpinis švietimas ir kultūra* (pp. 31–37). Vilnius.
9. Puišienė, E., Smalinskaitė, I. (2000). Mokinių žinios apie Fair Play – motyvas elgesio kultūrai formuoti. *Sporto mokslas*, 4(22), 25–31.
10. Rokeach, M. (1979). *Understanding Human Values: Individual and Societal*. New York, Free Press.
11. Stonkus, S. (2000). *Olimpinis sportas. Olimpijos ir olimpines žaidynes*. Kaunas: Šviesa.

12. Verbylaitė, D. (2006). *Dvasingumas ir jo ugdymo galimybės universitete*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
13. Zambacevičienė, P. (2006). *Vaiko psichologinis pažinimas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.

14. Żukowska, Z., Żukowski, R. (1998). Universaliosios olimpinio ugdymo vertybės alternatyvaus ugdymo programose. *Sporto mokslas*, 4(13), 13–16.
15. Родиченко, В. С. (2005). *Олимпийское образование в новой России*. Москва.

ABOUT THE DISSERTATION “THE EXPRESSION AND DEVELOPMENT OF ADOLESCENTS’ MORAL VALUES ON THE BASIS OF THE OLYMPIC EDUCATION” BY ASTA BUDREIKAITĖ

*Assoc. Prof. Dr. Neringa Strazdienė, Prof. Dr. Habil. Eugenija Adaškevičienė
Klaipėda University*

SUMMARY

The realization of values is considered to be the most important supposition of successful personality development. The school becomes an important institution, concentrating on the fundamentals of science, but not taking the opportunity of developing moral values.

The article analyzes the dissertation “The expression and development of adolescents’ moral values on the basis of the Olympic education” of Asta Budreikaitė. The novelty of this scientific work lies in the fact that comprehensive theoretical and empirical research has been performed and it is considered to be a contribution to Lithuanian science of education. The research revealed the possibilities of adolescents’ moral value development based on values and notions of Olympic education, which have not only pedagogical but also a social meaning.

A theoretical-empirical model of adolescents’ moral value development based on Olympic education has been developed, that includes these levels: *cognitive* (expressed through the acknowledgment of the importance of moral values and perception of their significance); *emotional* (stability when experiencing personal emotions in relationship with oneself and other individuals (friends, PE teacher, members of the team, the competitors)); *behavioural* (the consecutive ability to analyze and assess the behaviour in a certain sporting situation, the potency to apply moral decisions). The effectiveness of this model has been examined empirically.

Factors influencing the expression of adolescents’ moral values have been examined in three aspects: according to *gender*, *age* (pupils of 5th and 6th forms) and *physical activity* (pupils participating and not participating in sporting activities). Essential statistically significant differences reveal that the girls *value* responsibility most out of instrumental values while the boys prefer diligence, adolescents not participating

in sporting activities – responsibility and diligence. Yet leadership, courage and persistency are considered to be *the least important values*. The *perception* of moral values of the 6th graders is *deeper* than that of 5th graders. It signifies that the depth of adolescents’ perception of significance of moral values is only influenced on the aspect of age. Boys participating in sports *often feel joy* towards their sporting life and *admire* their own achievements and *trust* their friend in competition, while the girls *often experience* the sense of *guilt* after their team has lost. Thus boys experience positive emotions in connection with oneself and a friend more often, and girls experience the negative ones more often. It should be noticed that only *the gender* and *the physical activity* (adolescents participating and not participating in sports) had statistically significant influence on the stability of emotional experiences.

In order to achieve the objectives and aims of pedagogical experiment programme, these strategies have been developed and empirically tested: (1) *of the explanation of values*; (2) *of the perception of the meaning of values*; (3) *of the integration of Olympic values to the content of moral education*; (4) *of the integration of moral values to the formal and non-formal physical education activity*; (5) *of the evaluation and self-evaluation of moral values’ behaviour expression*. The application of these strategies has helped the adolescents to deepen the meaning of moral values, evoked positive emotions when evaluating, self-evaluating and reflecting on the behaviour of oneself and others. It also has encouraged them to participate in sporting and other activities (projects, sporting events), while seeking to behave according to the Olympic ideals and values. Consequently, it has covered all the components (cognitive, emotional and behavioural levels) of the research model.

Keywords: Olympic education, moral values, development, adolescents’.

KRONIKA CHRONICLE

Apmąstymai apie etišką profesinį sporto trenerio elgesį

Zofia Zukowska, Ryszard Zukowski

Lenkijos olimpinis komitetas

„Kilnus elgesys užima ne tik tam tikrą vietą žaidynėse ar varžybose. Jis nusako ne tik sportininkų, bet ir visų, susijusių su sportu, tiesiogiai ir netiesiogiai veikiančių sportininkus – trenerių, oficialių pareigūnų, mokytojų, tėvų, sirgalių, rėmėjų ir sporto spaudos, – elgesį.“

(iš Tarptautinio kilnaus elgesio komiteto Kilnaus elgesio deklaracijos)

Moralinių ir profesinių apribojimų tema ir požiūris į tai dažnai aptariami įvairiose darbinėse aplinkose ir, žinoma, tokia tema įgauna dar daugiau reikšmės, kai apie tai kalba žmonės, susiję su bet kuria švietimo proceso forma. To rezultatas – kiekvienos profesinės grupės pastangos sukurti tam tikro pobūdžio etiško elgesio kodeksą. Sporto trenerio profesija ne išimtis. Egzistuoja poreikis sukurti ir trenerio etikos kodeksą.

Pabrėžiame šviečiamąją ir į savišvietą orientuotą tokio kodekso funkciją. Kodeksas turėtų ne tik nustatyti profesines taisykles, reikalavimus ir konkretų pavyzdinio elgesio modelį, bet ir leistų užtikrinti sistemą bei paramą neįpras-tose ir sudėtingose situacijose, taip dažnai susidarančiose sporte. Pateikiami principai taikomi ne tik sporto trenerio darbe ar, kitais žodžiais tariant, priskiriami ne tik jo atsakomybei, tai patarimai kiekvienam, susijusiam su treniruotės procesu ir sporto varžybomis.

Mokymo aplinką sporte kuria daugybė žmonių: sportininkų, trenerių, vadybininkų, oficialių pareigūnų, gydytojų, teisėjų, žurnalistų, rėmėjų ir sirgalių. Tačiau treneris yra šios aplinkos centre. Jis yra artimiausias asmuo sportininkams ir geriausiai susigauja šiuolaikinių sporto varžybų kontekste; jis žino pergalės paslaptį ir pralaimėjimo skausmą. Jis vienintelis planuoja ir įgyvendina treniruotės procesą ir yra atsakingas už rezultatus, tačiau ne bet kokia kaina. Kiekvienas nori parodyti prisidėjęs prie sėkmės, tačiau tik treneris visada kaltinamas dėl pralaimėjimo. Reikiama kompetencija – geriausia trenerio gynyba. Trenerio kompetencija paremta daugeliu dalykų. Be specifinių įgūdžių, susijusių su sporto šakos specifika, egzistuoja ir pedagoginės normos bei gebėjimai, labai svarbūs etikos, moralės, prakseologijos, kūrybingumo, bendravimo, bendradarbiavimo ir kt. požiūriais. Visa, kas paminėta, yra pristatomame Sporto trenerio etikos ir elgesio kodekse.

Sporto trenerio etikos ir elgesio kodeksas

1. Gerbdamas moralinį sporto ypatumą ir prestižą kiekvienas treneris individualiai privalo rūpintis savo asmeniniu moraliniu elgesiu. Jų kasdieniai sprendimai turi remtis profesine patirtimi ir etiniais principais, o motyvacija turi būti asmeninės sportininko gerovės, atsakomybės už savo klubą ir miestą bei tinkamo šalies reprezentavimo siekis.

2. Treneriai turi reguliariai ieškoti būdų asmeninei ir profesinei kompetencijai, kuri apimtų žinių ir įgūdžių kaupimą pasitelkiant visas išgales, patirtį ir ekspertų patarimus, didinti tiek savo šalyje, tiek užsienyje.

3. Treneriai visada turi siekti išlaikyti pusiausvyrą tarp intelektualinės ir emocinės motyvacijos. Jie privalo rodyti patriotinį, o ne šovinistinį požiūrį.

4. Treneriai turi apsiriboti tokia veiksmų praktika, kuri atitiktų jų kvalifikaciją, pasirengimą, patirtį ir kompetenciją.

5. Treneriai pirmiausia privalo rūpintis sportininkų, tiek kaip individų, tiek kaip komandos narių, gerove, taip pat ir sporto, kaip visuomenės kultūros integralios dalies, gero vardo išlaikymu.

6. Treneriai turi suvokti, kad profesionalumo trūkumas gali pakenkti rūpinimuisi sportininkais – fiziniu, emociniu, intelektualiniu ir socialiniu požiūriais.

7. Geras treneris suvokia savo platesnį šviečiamąjį vaidmenį sportininko raidoje. Treneriai privalo gerbti kiekvieno sportininko teises, orumą ir vertę. Sportininko pasitikėjimas ir tikėjimas treneriu patvirtina, kad trenerio elgesys teisingas.

8. Treneriai privalo skatinti ir mokyti sportininkus priimti atsakomybę už savo elgesį ir rezultatus tiek pratybų, tiek varžybų metu įtraukdami sportininkus į treniruotės proceso planavimą ir vykdymą.

9. Treneriai turi išlaikyti pusiausvyrą tarp rezultatų gerinimo ir individualių socialinių, emocinių, intelektualinių ir fizinių sportininko poreikių patenkinimo. Treneriai turi suvokti sportininkus kaip ugdomojo proceso subjektus, kad parengtų juos pilnaverčiam socialiniam, profesiniam ir kultūriniam gyvenimui savo šalyje.

10. Treneriai privalo visą laiką laikytis aukštų asmeninių moralinių ir socialinių normų, taip pat perteikti sveikatos, valyvumo ir funkcinio naudingumo kasdieniame gyvenime įvaizdį.

11. Treneriai turi stengtis nesuklaidinti dėl savo profesinių gebėjimų ir patyrimo ar nesiekti viešumo. Jų autoritetas remiasi bendro pobūdžio ir profesinėmis žiniomis, patirtimi ir pedagogine išmintimi. Treneriai darbinuose santykiuose su sportininkais ir kitais žmonėmis bei organizacijomis, susijusiomis su treniruotės procesu ir varžybomis, privalo vengti išankstinio nusistatymo; jų nuomonė, veiksmai ir elgesys turi būti objektyvūs ir paremti faktais.

12. Treneriai, taikydami darbo metodus ir matuodami rezultatus bei juos interpretuodami, dėl mokslinio ir profesinio tikslumo privalo būti labai sąžiningi. Neetiška dėl išorinio spaudimo klastoti faktus ar rezultatus.

13. Kiekvienam treneriui naudinga turėti tikslus savo darbo užrašus ir sugebėti juos pristatyti, jei to prireiktų.

14. Treneriai profesiniame ir pedagoginiame darbe turi vadovautis tik ta metodika, būdais ir diagnostinėmis prie-

monėmis, kurios moksliskai įrodytos ir praktiskai išbandytos. Atidus įvertinimas ir analizė privalo būti atliekami prieš pritaikant metodus ar priemones, sukurtus skirtingai aplinkai – geografinei, socialinei ar kultūrinei.

15. Treneriai neturi perdėti sau priskirti ar perdėti savo nuopelnų siekiant gerų sportinių rezultatų. Jie turėtų visuomet atskleisti metodikas ir technikas, kurias taikė treniruotės procese.

16. Geras treneris nuolat ieško, kaip pagerinti savo darbo profesines priemones, metodikas ar technikas, ir visuomet patikrina jų praktinę, pedagoginę ir sociopsichologinę vertę su pavieniu sportininku ar komanda.

17. Nors treneriai treniruotės procese neprivalo aiškinti visų detalių ir tikslų, tačiau jie turėtų tai padaryti treniruotės ciklo pabaigoje, kad užtikrintų sportininkų informuotumą ir aktyvų dalyvavimą pasirengime ir varžybose.

18. Treneriai turi prisiimti atsakomybę, kiek tik įmanoma, siekdami užtikrinti, kad treniruotės procese niekas fiziškai ar psichologiškai nesužalotų sportininko, su kuriuo jie dirba. Sportininkas (jei sportininkas nepilnametis, tėvai / globėjai) turi būti informuojamas apie bet kokią naują metodiką ar būdą ir turi teisę tiek pritarti, tiek atsisakyti siūlymų atitinkamai treniruotis, elgtis ar dalyvauti varžybose.

19. Treneriams draudžiama propaguoti ar toleruoti uždraustų vaistų ar kitų neleistinų rezultatus gerinančių medžiagų vartojimą, taip pat privalo užtikrinti, kad bet koks farmakologinis gydymas būtų atliekamas tik esant griežtai medicininei priežiūrai.

20. Treneriai turi veikti laisvai pagal savo kompetenciją, tačiau, esant reikalui, jie turi bendrauti ir bendradarbiauti su diplomuotais specialistais diagnozuojant, gydant ir sprendžiant savo sportininkų medicines, psichologines ir pedagogines problemas.

21. Treneriai yra atsakingi už darbo kokybę ir visų darbuotojų ar kitų sporto ir jam artimų sričių prižiūrimum profesionalų elgesį.

22. Treneriai privalo laikytis profesinio konfidencialumo. Konfidencialumo principas neleidžia atskleisti informaciją asmenims, kurie gali būti laikomi turinčiais teisę žinoti (kitas treneris, fizioterapeutas, psichologas ir kt.), ir teisiškai ar mediciniais atvejais.

23. Treneriai turi būti ypač atsargūs kam nors atskleidžiant bet kokią informaciją, liečiančią jų sportininkus, kad ji nebūtų klaidingai interpretuota ar panaudota prieš pačius sportininkus.

24. Būtina įvertinti profesinius ir pedagoginius trenerių įgūdžius. Paprastai tai turėtų atlikti kompetentingas profesionalas. Nešališkas įvertinimas turėtų tapti pagrindu profesinei pažangai ir paaugstinimui.

25. Treneriai yra atsakingi už ribų tarp darbinių santykių ir profesinio gyvenimo nustatymą. Interesų konfliktas gali labai lengvai paveikti profesinę nuomonę ir sąžiningumą.

26. Pastebėjęs kitų sporto profesionalų neetišką elgesį, treneris turi (esant reikalui, pasitelkęs kitų trenerių pagalbą) stengtis padėti savo kolegai ištaisyti jo elgesį.

27. Neigiamas kitų sporto profesionalų (trenerių, pareigūnų, gydytojų, teisėjų ir kt.) darbo ir veiklos įvertinimas niekada neturi būti žeminantis ar veidmainiškas bei neturi sukelti asmeninių nesutarimų.

Arvydo Juozaičio komentaras

Rišardo ir Zofijos Žukovskių pranešimas apie profesionalaus trenerio etikos normas buvo labai įdomus. Pirmiausia tuo, kad lig šiol tokios problemos nekeltos, šitokių sisteminiu būdu į jas nepažvelgta. Taip rimtai trenerio atsakomybė nevertinta. Manome, kad yra trejopa trenerio atsakomybė: a) sportininkui (pirmiausia dėl jo sveikatos), b) komandai ir šaliai (jai jis atsitovauja), c) žmonijai, t. y. olimpinei dvasiai, garbei.

Antra, pranešimas pavadintas „Apmąstymais“, nėra vien apmąstymai, nes jame išdėstytas gana įsaktus kodeksas. Norminiais principais. Imperatyvais. Iš 27 kodekso straipsnių matome, kad treneris – kontrolei ir jos mechanizmui pavaldi būtybė. Iš trenerio reikalaujama daugiau negu jam suteikiama teisė. Ar tai teisinga? „Žmogaus teisių“ laikais?

Trečia, šitai yra teisinga, nes taip ir dera: treneris gauna valdyti žmogaus sveikatą ir jaunystę. Vadinasi, jis gauna panaudai laiką, būti. Svetimo žmogaus gyvenimą. Tai savotiškas „vergvaldžio“ statusas. Absoliuti valdžia tampa neribojama, tai dėsnis, ji turi tendenciją tapti tironija. Tironiją galima pažaboti tik vienu atveju – kontroliuojant ir apribojant. Nes kaip pareikalauji atsakomybės? Kaip užkirsi kelią „kūno ir sielos korupcijai“?

Ketvirta, būna ypatingų atvejų, kai treneris yra tėvas ar motina, žodžiu – artimiausia kraujo giminė. Tada teiktume: Žukovskių kodeksas negalioja bent pusė iš 27 straipsnių. Nes treniravimas tuo atveju įgauna „šeimos religijos“ bruožų, kas netelpa į jokių kodeksus. Emocinis ir moralinis ryšys „šeimos religijos“ atveju yra neaprašomas racionaliais principais. Ten vyrauja tikslas ir visas šeimos gyvenimas tampa pavaldus jam. Labai ekonomiškai ir racionaliai naudojant visus šeimos išteklius. Įskaitant ir sveikatą.

Penkta, Žukovskiai atkreipia dėmesį į tai, kad labai svarbi šio kodekso dalis – terpė. Aplinka. Kultūra. Reikia pripažinti, kad tokia terpė galima tik demokratiškai „valdomoje“ visuomenėje, net ne sporto terpėje, bet būtent visuomenėje. Neįmanomas šis kodeksas totalitarinio režimo sąlygomis, neįmanomas jis ir dabartinio kapitalo diktatūros sąlygomis. Pinigai griauja kodekso rėmus.

Šešta, išvada: Moraliniai ir Profesiniai reikalavimai – pats aukščiausias sporto Olimpas. Į jį vargu ar įkopsime artimiausiu metu.

Tačiau reikia įvertinti kilnų Rišardo ir Zofijos Žukovskių nuopelną kopiant į šį Olimpą.

Keli žodžiai apie Europos kilnaus sportinio elgesio sąjūdžio (EKSES) kongresą. 2011 m. rugsėjo 29–30 d. Kroatijos Porečo mieste vyko XVII Europos kilnaus sportinio elgesio sąjūdžio (EKSES; European Fair Play Movement – EFPM) kongresas. Jis buvo skirtas daugiau kultūrinei terpei negu pačiam sportui. Pastebėta tendencija: sportas vis labiau priklauso nuo spaudimo iš šalies, nuo visuomenės ir valdžios poreikių. Ir, deja, nuo didelių pinigų. Morale sporte daugiausia formuoja futbolą, tai yra masiškiausiai žiūrima sporto šaka.

Iš 29 pranešimų, padarytų kongrese, 19 buvo vietos lektorių kroatų. Tai rodo nemenkas intelektualines atgimusios šalies pajėgas.

Asamblėjoje į EKSES gretas pilnateise nare buvo priimta Suomija. Savo valia iš EKSES pasitraukė Belgija. Šiuo metu EKSES narėmis yra 40 šalių.

INFORMACIJA AUTORIAMIS // INFORMATION FOR AUTHORS

Žurnalui pateikiami originalūs, neskelbti kituose leidiniuose straipsniai, juose skelbiama medžiaga turi būti nauja, teisinga ir tiksliai, logiškai išanalizuota ir aptarta. Mokslinio straipsnio apimtis – iki 12–15 puslapių (skaičiuojant tekstą, paveikslus ir lenteles).

Straipsniai skelbiami lietuvių ir anglų kalbomis su išsamiais lietuvių ir anglų kalbų santraukomis.

Du rankraščio egzemplioriai ir diskelis arba kompaktinis diskas siunčiami žurnalo „Sporto mokslas“ atsakingajai sekretorei dr. E. Kemerytei-Riaubienei šiuo adresu:

Lietuvos olimpinė akademija
p. d. 1208

LT-01007, Vilnius ACP

Gaunami straipsniai registruojami. Straipsnio gavimo data nustatoma pagal Vilniaus pašto žymeklį.

Straipsnio struktūros ir įforminimo reikalavimai:

Antraštinis puslapis: 1) trumpas ir informatyvus straipsnio pavadinimas; 2) autorių vardai ir pavardės, mokslo vardai ir laipsniai; 3) institucijos, kurioje atliktas tyrimas, pavadinimas; 4) autoriaus, atsakingo už korespondenciją, susijusią su pateiktu straipsniu, vardas, pavardė, adresas, telefono (fakso) numeris, elektroninio pašto adresas, 5) visų bendraautorių mokslinės darbo kryptys ir elektroniniai adresai.

Santrauka (ne mažiau kaip 400 žodžių) lietuvių ir anglų kalbomis. Santraukoje nurodomas tyrimo tikslas, objektas, trumpai aprašoma metodika, pateikiami tyrimo rezultatai ir išvados.

Raktažodžiai: 3–5 informatyvių žodžiai ar frazės.

Įvadas (iki 300 žodžių). Jame nurodoma tyrimo problema, aktualumas, iširtumo laipsnis, žymiausi tos srities mokslo darbai, tikslas. Skyriuje cituojami literatūros šaltiniai turi turėti tiesioginį ryšį su eksperimento tikslu.

Tyrimo metodai. Aprašomi originalūs metodai arba pateikiamos nuorodos į literatūroje aprašytus standartinius metodus. Tyrimo metodai ir organizavimas turi būti aiškiai išdėstyti.

Tyrimo rezultatai. Išsamiai aprašomi gauti rezultatai, pažymimas jų statistinis reikšmingumas, pateikiamos lentelės ir paveikslai.

Tyrimo rezultatų aptarimas ir išvados. Tyrimo rezultatai lyginami su kitų autorių skelbtais duomenimis, atradimais, įvertinami jų tapatumai ir skirtumai. Pateikiamos aiškios ir logiškos išvados, paremtos tyrimo rezultatais.

Literatūra. Literatūros sąrašas cituojama tik publikuota mokslinė medžiaga. Cituojamų literatūros šaltinių turi būti ne daugiau kaip 15. Literatūros sąrašas šaltiniai numeruojami ir vardijami abėcėlės tvarka pagal pirmojo autoriaus pavardę. Pirmia vardijami šaltiniai lotyniškais rašmenimis, paskui – rusiškais.

Literatūros aprašo pavyzdžiai:

1. Bekerian, D. A. (1993). In search of the typical eyewitness. *American Physiologist*, 48, 574–576.
2. Štaras, V., Arelis, A., Venclovaite, L. (2001). Lietuvos moterų irkluočių treniruotės vyksmo ypatumai. *Sporto mokslas*, 4(26), 28–31.
3. Stokus, S. (Red.) (2002). *Sporto terminų žodynas* (II leid.). Kaunas: LKKA.

Straipsnio tekstas turi būti išspausdintas kompiuteriu vienoje standartinio (210x297 mm) balto popieriaus lapo pusėje „Times New Roman“ šriftu, 12 pt, per du intervalus tarp eilučių. Puslapiai turi būti numeruojami viršutiniame dešiniame krašte, pradėdant antraštiniu puslapiu, kuris pažymimas pirmuoju numeriu.

Straipsniai, pateikiami kompaktiniame diske, turi būti surinkti A4 formatu. Skenuotų paveikslų pavadinimai pateikiami po paveikslais surinkti „Microsoft Word for Windows“ programa. Paveikslai žymimi eilės tvarka arabiškais skaitmenimis, pavadinimas rašomas po paveikslu, spausdinami ant atskirų lapų. Paveikslai pateikiami tik nespaltuoti.

Kiekviena lentelė privalo turėti trumpą anrašę ir virš jos pažymėtą lentelės numerį. Visi paaiškinimai turi būti tekste arba trumpame priede, išspausdintame po lentele. Lentelės spausdinamos ant atskirų lapų, per pusantro intervalo tarp eilučių.

Paveikslai ir lentelės, padaryti „Microsoft Excel for Windows“ programa, neturi būti perkelti į programą „Microsoft Word for Windows“, jų vieta tekste turi būti nurodyta kairėje parašėje pieštuku.

Neatitinkantys reikalavimų ir netvarkingai parengti straipsniai bus grąžinami autoriams be įvertinimo.

Kviečiame visus bendradarbiauti „Sporto mokslo“ žurnale, skelbti savo darbus.

Prof. habil. dr. Povilas KAROBLIS
„Sporto mokslo“ žurnalo vyr. redaktorius

General information:

The articles submitted to the journal should contain original research not previously published. The material should be new, true to fact and precise, with logical analysis and discussion. The size of a scientific article – up to 12–15 printed pages.

The articles are published both in the Lithuanian and English languages.

Two copies of the manuscript and floppy disk or compact disc should be submitted to the Executive Secretary of the journal to the following address:

Dr. E. Kemeryte-Riaubiene, Executive Secretary of the journal „Sporto mokslas“

Lithuanian Olympic Academy

p. d. 1208, LT-01007, Vilnius ACP, Lithuania

All manuscripts received are registered. The date of receipt by post is established according to the post-mark of the Vilnius post-office.

Requirements for the structure of the article:

The title page should contain: 1) a short and informative title of the article; 2) the first names and family names of the authors, scientific names and degrees; 3) the name of the institution where the work has been done; 4) the name, family names, address, phone and fax number, E-mail address of the author to whom correspondence should be sent, 5) E-mail addresses and scientific characteristics of all the authors.

Summaries with no less than 400 words should be submitted in the Lithuanian and English languages. The summary should state the purpose of the research, the object, the brief description of the methodology, the most important findings and conclusions.

Keywords are from 3 to 5 informative words or phrases.

The introductory part (not more than 300 words). It should contain a clear statement of the problem of the investigation, the extent of its solution, the most important papers on the subject, the purpose of the study. The cited literature should be in direct relation with the purpose of the experiment in case.

The methods of the investigation. The original methods of the investigation should be stated and/or references should be given for standard methods used. The methods and procedure should be identified in sufficient detail.

The results of the study. Findings of the study should be presented comprehensively in the text, tables and figures. The statistical significance of the findings should be noted.

The discussion of the results and conclusions of the study. The results of the study should be in relationship and relevance to published observations and findings, emphasizing their similarities and differences. The conclusions provided should be formulated clearly and logically and should be based on the results of the research.

References. Only published scientific material should be included in the list of references. The list of references should not exceed 15 sources. References should be listed in alphabetical order taking account of the first author. First references with latin characters are listed, and then – slavic.

Examples of the correct references format are as follows:

1. Bekerian, D. A. (1993). In search of the typical eyewitness. *American Physiologist*, 48, 574–576.
2. Neuman, G. (1992). Specific issues in individual sports. Cycling. In: R. J. Shepard and P.O. Astrand (Eds.). *Endurance in Sport* (pp. 582–596). New-York.
3. Dintiman, G., Ward, B. (2003). *Sports speed* (3rd ed.). Champaign: Human Kinetics.

The text of the article must be typed on white standard paper (210x297 mm), with a character size at 12 points, font – “Times New Roman”, 2,0 line spaced, with margins being: 2 cm on the left, right, top and at the bottom.

Once the article is supplied in a compact disk it must bear A4 format. The titles of the scanned figures are placed under the figures, using „Microsoft Word for Windows“ program. All figures are to be numbered consecutively giving the sequential number in Arabic numerals, giving the title under the figure, printed on separate sheets of paper.

Each table should have short name and number indicated above the table. All explanations should be in the text of the article or in the short footnote added to the table. The abbreviations and symbols given in the tables should coincide with the ones used in the text and/or figures.

Once produced by “Microsoft Excel for Windows” program, figures and tables should not be transferred to “Microsoft Word for Windows” program. The location of the figure should be indicated by pencil in the left margin of the text.

The manuscripts not corresponding to the requirements and/or inadequately prepared will be returned to the authors without evaluation.

The journal „Sporto mokslas“ is looking forward to your kind cooperation in publishing the articles.

Prof. Dr. Habil. Povilas KAROBLIS
Editor-in-Chief, Journal “Sporto mokslas” (“Sport Science”)

LITHUANIAN ACADEMY OF PHYSICAL EDUCATION
DEPARTMENT OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORT UNDER
THE GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF LITHUANIA
LITHUANIAN NATIONAL OLYMPIC COMMITTEE
BALTIC SPORT SCIENCE SOCIETY
5-th BALTIC SPORT SCIENCE CONFERENCE

**CURRENT ISSUES AND NEW IDEAS
IN SPORT SCIENCE**

18–19 April, 2012
Kaunas, Lithuania

Dear Colleagues,

We have a great pleasure to invite you to the V Baltic Sport Science Conference “Current Issues and New Ideas in Sport Science”, to be held in Kaunas on 18-19 April 2012.

One of the greatest challenges of contemporary science is not only to increase the amount of publicly available scientific information but also to make this information transparent and comprehensible. Only comprehensible information is likely to be applied by people from outside the scientific community. Thus the mission of sport science is to increase the community awareness about health enhancement, athlete training, rehabilitation, recreation, and tourism. To accomplish this mission, sport scientists ought to apply research methods and findings from other sciences like humanities, social, technological and natural sciences.

On behalf of the conference organizers, we wish you a pleasant and rewarding stay.

We look forward to welcoming you in Kaunas.

Prof. Dr. Habil. Albertas Skurvydas
Chairman of Scientific Committee

AIM OF THE CONFERENCE

The aim of the conference is to discuss the most recent advancements in the area of sport, physical education and health education in the context of current global processes.

HONORARY GUEST OF THE CONFERENCE

Artūras POVILIŪNAS – Dr., President of the Lithuanian National Olympic Committee,
Doctor Honoris Causa of Lithuanian Academy of Physical Education

CONFERENCE MAIN TOPICS

- √ Physical Education, Social and Psychological Aspects of Physical Education
- √ Coaching Science
- √ Physical Activity and Health
- √ Adapted Physical Activity, Rehabilitation and Social Inclusion of the Disabled
- √ Biomedical Engineering for Sports
- √ Tourism and Sport Management
- √ Exercise Physiology and Motor Control

KEYNOTE SPEAKERS – Prof. Mark WILLIAMS

(Sport Sciences Institute of Liverpool University, United Kingdom)

BECOMING SKILLED: ENVIRONMENTAL INFLUENCES ON THE DEVELOPMENT OF EXPERTISE IN SPORT

Prof. Hakan WESTERBLAD

(Karolinska Institute, Stockholm, Sweden)

MECHANISMS OF SKELETAL MUSCLE FATIGUE

CONFERENCE SCHEDULE

18 April 2012 (Wednesday)

Hotel “Park Inn”, Donelaičio Str. 27, Kaunas

9.00 a.m. – 10.00 a.m. Registration

9.00 a.m. – 10.00 a.m. BSSS Board Meeting

10.00 a.m. – 10.15 a.m. Opening Ceremony

Plenary Session

10.15 a.m. – 11.15 a.m. International keynote speakers

11.15 a.m. – 11.30 a.m. Coffee break

Continuation of Plenary session

11.30 a.m. – 1.00 p.m. Baltic States keynote speakers

1.00 p.m. – 2.00 p.m. Lunch

Parallel sessions (participate young scientists too) 2.00 p.m. – 6.00 p.m.

Banquet (Restaurant Hotel’s “Park Inn”, Donelaičio Str: 27) 8.00 p.m.

19 April 2012 (Thursday)

Hotel „Park Inn“, Donelaičio Str. 27, Kaunas

9.00 a.m. – 12.00 a.m. Parallel sessions

12.00 a.m. – 1.00 p.m. Coffee break and Poster presentations

1.00 p.m. – 2.30 p.m. Parallel sessions

2.30 p.m. – 3.30 p.m. Lunch

3.30 p.m. – 4.00 p.m. General conclusions and closing

4.00 p.m. Farewell party and departure